

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİ

MEÂL ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA

ABDULLAH ÂTİF TÜZÜNER'İN (1869 - 1954) KUR'ÂN MEÂLİ

Hazırlayan: Önder ÖZKAN

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KARAMAN 2019

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİ

MEÂL ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA

ABDULLAH ÂTIF TÜZÜNER'İN (1869 - 1954) KUR'ÂN MEÂLİ

Hazırlayan: Önder ÖZKAN

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İrfan ÇAKICI

KARAMAN 2019

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm, Allah Teâlâ tarafından, Arapça olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'e bütün insanlık için gönderilmiş bir hidayet, müminler için bir rahmettir. Muhatabı ise insanlardır. Hz. Peygambere inmeye başladığı andan itibaren muhataplarını okumaya, anlamaya ve yaşamaya yönlendiren Kur'an, hayatımıza rehber olmakta ve tüm insanlığı hakikate çağırmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber'e indirilişinin asıl gayelerinden birisi de, hem dünyevi hem de uhrevi olarak her yönden insanın en iyi şekilde istifade etmesini ve öğüt almasını sağlamaktır.

Anlaşılmaq, öğüt almak ve getirdiği prensipler üzerinde tefekkür etmek için gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'in, Arapça bilmeyen diğer milletlere mensup Müslümanlarca manasının anlaşılması mümkün değildir. Arapça bilmeyen diğer milletlerin kendi dilleri ile Kur'ân-ı Kerîm'i anlamaları ve anladıklarını insanlara aktarmaları, Kur'an'ın anlaşılması bakımından Kur'an'ın tercümeleri son derece önem arz etmektedir ki zaten İslam dini, bütün insanlara tebliğ edilsin diye gönderilmiştir. İnsanlara Kur'ân-ı Kerîm'in tebliği ise dil ile gerçekleşir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'in farklı dillere tercüme işi de alanında uzman kişilerce veya ilmi heyetlerce en doğru ve en güzel şekilde yapılması gerekir.

Çalışmada Osmanlı'nın son dönem dil ve din âlimlerinden Konyalı Abdullah Âtîf (Efendi) Tüzüner'in (1285/1869-1954) hayatı, ilmi kişiliği, eserleri ve Cumhuriyet dönemi meâl çalışmaları bağlamında *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* adlı eserinden örnek ayetler seçilerek müellif ve eseri tanıtılmaya çalışılmıştır.

Bir giriş ve iki bölümden oluşan çalışmamızın Giriş Bölümünde, tercüme ve meâl çalışmalarından, araştırmanın konusundan ve kapsamından, araştırmanın amaç ve öneminden, araştırmada kullanılan metot ve araştırmayla ilgili kaynaklara değinilmiştir.

Birinci Bölümde kitap, makale ve yazılardan elde ettiğimiz bilgilere göre Abdullah Âtîf (Efendi) Tüzüner'in hayatından, ilmi kişiliğinden, eserlerinden, Cumhuriyet dönemi tercüme ve meâl çalışmalarından bahsedilmiştir.

İkinci Bölümde ise Abdullah Âtîf (Efendi) Tüzüner'in yaşadığı döneme göre yadırganacak birçok öz Türkçe kelime kullanarak yazdığı ve oğlu Feyyaz Tüzüner tarafından daha sonra bastırılan *Kur'ân Meâli'ni* 1973 tarihli ikinci baskısından inceleyerek meâlin özelliklerini Cumhuriyet dönemi meâl çalışmaları çerçevesinde gücümüz nispetinde analizi ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Tevazu ve yüksek ahlaklı, herkese kendini sevdiren, ender yetişen, yüksek seciyeli bir zat olan ziyası millet ve memleket için bir kayıp olan ancak eserleriyle o döneme ışık tutan ve Cumhuriyetin ilk yıllarında o dönemde ortaya konulan bilgi birikimini görmek açısından Konyalı Abdullah Âtîf Tüzüner'in ve eserlerinin önemli olduğuna inanıyoruz.

Kur'an'ın manasının öğretilmesinde ve İslami ilimlerin bizlere sevdirmesinde tüm emeği geçen hocalarıma, anneme, babama ve büyüklerime Rabbimden hayır dua temenni ediyorum. Özellikle ders dönemiyle birlikte seminer aşamasında ve tez döneminde vaktini ve yardımlarını esirgemeyen, bizlere değişik bakış açıları kazandıran akademik danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İrfan ÇAKICI hocama, çalışmam esnasında yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Duran Ali YILDIRIM, Dr. Öğr. Üyesi Ali BAYER, Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ERSÖZ hocalarıma, Niğde İl Müftü Yrd. Ali ÇETİN hocama dualarımın yansısı teşekkürlerimi de arz ediyorum. Rabbimden bu çalışmayı benim hakkımda faydalı bir ilim kılmasını niyaz ederim.

Önder ÖZKAN

Karaman-2019

ÖZET

Konyalı Abdullah Âtîf Tüzüner, son dönem Osmanlı âlim ve müfessirlerindedir. Abdullah Âtîf (Efendi), Konya’da doğdu. Babası Müderris Çankırılı Ali Efendi, annesi de Konya’nın ünlü müftülerinden Gezlevili Ahmet Efendi’nin kızı Şerife Hanım’dır. İptidai ve Rüştiye tahsilini tamamladıktan sonra, Karatay Medresesi Müderrisi Âhîzade Hacı salim Efendi’den sarf ve nahiv okudu. Akrabası, İçelli Tahir Efendi’nin de derslerine devam etti. Resme çok meraklı olan Âtîf Efendi, bir müddet, Hükümet Konağı’nı süslemek için Konya’ya gelen nakkaşlarla çalıştı.

Âtîf Efendi, İstanbul’da Vefa, Üsküdar ve Mercan İdâdî’lerinde Arapça, Darütedrîs Ravza-i Terakki ve Darüşşafaka mekteplerinde de Türkçe öğretmenliği yaparken, Fatih Camii’nde de hususi surette ders okutup, halkı vaaz ve nasihatleriyle irşat etti. İstanbul’un işgali üzerine muallimliğini Konya İdadisi’ne naklettirdi. Konya’da öğretmenliğinin yanı sıra Sultan Selim Camii’nde de vaazlar veriyordu. Cumhuriyet Döneminde Arapça dersleri kaldırılınca Karma Ortaokulunda Türkçe Öğretmenliği ve müdür vekilliği görevlerinde bulundu. 1934 yılında emekli olduktan sonra, tekrar İstanbul’a gitti. Orada dersiâm vaizliğinin yanı sıra Ömer Nasuhi Bilmen ile birlikte altı yıl Hamdi Yazır Hoca’nın tefsirinin matbaa tashihlerinde çalıştı. Daha sonra İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu azalığına seçildi. Mehmet Ali Ayni Bey’in vefatından sonra, bu komisyonun kaldırılmasına kadar reisliğini yaptı. Bir taraftan da Kur’an-ı Kerim Meâli, Siyretü’n-Nebî, Kavâid-i Arabî, Mükemmel Kavâid-i Osmaniye, Hutbe Mecmuası gibi eserler kaleme aldı. Âtîf Bey’in kıymetli bir mesaisi de *Divânü Lügâti’t-Türk Tercümesi*’dir. Şairliği de olan Âtîf Efendi’nin, bazı şiirleriyle makaleleri Beyânü’l-Hak ve Mahfel gibi dergi ve gazetelerde yayımlandı. 19 Nisan 1954 tarihinde İstanbul’da vefat eden Abdullah Âtîf Efendi, Edirnekapı Şehitliği’nde metfundur.

Cumhuriyet döneminde yazılmış olmasına rağmen o dönemdeki Kur’ân-ı Kerim Meâlleri arasında gün yüzüne pek çıkmamış bir eser olan müellifin *Kur’ân Meâli*, babasının vasiyeti üzerine oğlu tarafından basılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Meâl Çalışmaları, Kur’ân Meâli, Abdullah Âtîf Tüzüner.

ABSTRACT

Konyalı Abdullah Âtîf Tüzüner, is one of the late Ottoman scholars and commentators. Abdullah Âtîf (Efendi) was born in Konya. His father was Mudarris Cankırlılı Ali Efendi and his mother was Serife Hanım who was the daughter of Gezlevili Ahmet Efendi, one of the famous the muftis of Konya. After completing his primary school and junior high school education, he began to learn nahiv and sarf from Ahizade Salim Efendi who was the lecturer of Karatay madrassah. At the same time, he continued attending the classes of his relative, Icelli Tahir Efendi. For a while, Atîf Efendi, who was keen on painting, worked with nakkashes who came to Konya to decorate the Government Office.

While working as an Arabic teacher in Vefa, Üsküdar and Mercan High Schools and as a Turkish teacher in Darütedris, Ravza-i Terakki and Darüssafaka schools, Atîf Efendi also taught people in Fatih Mosque and guided the public with his advices and sermons. Upon he invasion of Istanbul, he transferred his t profession to Konya High School. In Konya, in addition to teaching, he gave sermons in Sultan Selim Mosque. After Arabic lessons were removed in the Republican Era, he worked as a Turkish teacher and deputy director at Karma Secondary School. After his retirement in 1934, he went to Istanbul again. In addition to his lectureship, he worked with Ömer Nasuhi Bilmen for six years in the editorial papers of Hamdi Yazır Hodja. Later on, he was selected to the classification committee. Of the libraries of Istanbul. After the death of Mehmet Ali Ayni Bey, he was the head of this committee until the removal of it. At the same time, he wrote works such as Quran Recitation, Siyretü'n-Nebî, Kavaid-i Arabî, Mükemmel Kavaid-i Osmaniye and Hutbe Mecmuası. A precious work of Atîf Bey is the translation of Divânü Lügati-t Türk. He was also a poet, some of his poems and articles were published in journals and newspapers such as Beyânü makl-Hak and Mahfel. Abdullah Atîf Efendi, who died in İstanbul on April 19, 1954, is buried in the Edirnekapı Martyrdom.

Although Thewriter's work was written in the Republican period, was unknown one of the Works of this period which it was published by his son on his father's devise.

Key Words: Republican Era, Meâl Studies, Qur'an Meale, Abdullah Âtîf Tüzüner.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	viii

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI	3
B. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ.....	3
C. ARAŞTIRMADA KULLANILAN METOT.....	5
D. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ KAYNAKLAR.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH ÂTIF TÜZÜNER'İN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ VE TERCÜME VE MEÂL ÇALIŞMALARI

1. ABDULLAH ÂTIF TÜZÜNER'İN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	7
1.1. Hayatı.....	7
1.2. İlmî Kişiliği.....	8
1.3. Eserleri.....	11
1.3.1. Basılmış Eserleri:.....	11
1.3.2. Basılmamış eserleri:	13
1.3.3. Makaleleri:.....	14
1.3.4. Şiirleri:.....	15
1.4. Kur'an Meâli ve Hakkında Söylenenler	16
2. TERCÜME VE MEÂL ÇALIŞMALARI.....	19
2.1. Tercüme ve Meâl Kavramları	24
2.2. Tecüme ve Meâllerin Önemi ve Gerekliği	25

2.3.	Tecüme ve Meâllerin Yazılma Nedenleri	28
2.4.	Tecüme ve Meâllerin Tarihi Seyri	29
2.5.	Tecüme ve Meâllerin Faydaları	32
2.6.	Tecüme ve Meâllerin Sakıncaları ve Farklılıklarının Nedenleri.....	33
2.7.	Tecüme ve Meâllerdeki Hatalar ve Sebepleri.....	35
2.8.	Tecüme ve Meâllerde Toplum, Tarih ve Çevre Olgusu	37
3.	TERCÜME VE MEÂL ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM.....	39
4.	CUMHURİYET DÖNEMİ TEFSİR VE MEÂL ÇALIŞMALARI.....	41
5.	BELLİ BAŞLI TEFSİR VE TERCÜME VE MEÂL BİBLİYOGRAFYASI	47
6.	CUMHURİYET DÖNEMİ MEŞHUR TEFSİR VE KUR'AN MEÂLLERİ	50
6.1.	Meşhur Türkçe Kur'anı Kerim ve Meâlleri	50
6.1.1.	Muhammed Hamdi Yazır : Hak Dini Kur'an Dili.....	50
6.1.2.	Mehmet Vehbi Efendi : Hülâsatü'l-Beyan	51
6.1.3.	Hasan Basri Çantay : Kur'an-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerim	52
6.1.4.	Ömer Nasuhi Bilmen : Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri	52

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH ÂTIF TÜZÜNER' İN KURÂN MEÂLİ

1.	KURÂN MEÂLİ	54
1.1.	Meâlin Ortaya Çıkış Serüveni.....	54
1.2.	Meâlin Genel Özellikleri	55
1.2.1.	Şekli Özellikleri ve Baskıları.....	56
1.3.	Meâlin Dil, Üslup ve Yöntemi.....	57
1.3.1.	Dil ve Üslup Açısından Değerlendirilmesi.....	58
1.3.2.	Yöntem Açısından Değerlendirilmesi	62
2.	KUR'AN MEÂLİDEN TERCÜME ÖRNEKLER	64
2.1.	Ayet Tercümelerine Örnekler	65

2.1.1.	Tefsiri Tercümelerine Örnekler	76
2.1.2.	Eksik veya Hatalı Tercüme Örnekleri	81
2.2.	Deyim Tercümelerine Örnekler	85
2.3.	Kavram Tercümelerine Örnekler	92
2.4.	Meâlde Geçen Öz Türkçe Kelime ve Deyimlere Örnekler.....	99
2.4.1.	Meâlde Geçen Öz Türkçe Kelimelere Örnekler	99
2.4.2.	Meâlde Geçen Öz Türkçe Deyimlere Örnekler	103
2.4.3.	Meâlde Geçen Diğer Öz Türkçe Kelimeler	107
2.5.	Meâlde Geçen Farsça ve Arapça Kelimelere Örnekler.....	109
2.5.1.	Meâlde Geçen Diğer Farsça ve Arapça Kelimeler	113
3.	TÜRKÇE MEÂLLERLE MUKAYESESİ	116
3.1.	Seçme Örnek Sure ve Ayet Meâlleri:	116
	SONUÇ	129
	KAYNAKÇA	135

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.gazt.	: Adı geçen gazete
a.g.md.	: Adı geçen madde
a.g.mk.	: Adı geçen makale
a.g.d.	: Adı geçen dergi
bk.	: Bakımız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	: Hazreti
h.	: Hicri
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü, vefat tarihi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
terc.	: Tercüme eden
vb.	: Ve benzeri
yay.	: Yayınlar
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Kur'an'ın tercüme hareketi, ilk defa Hz. Peygamber devrinde başlamıştır. İlk mütercim, Selmân-ı Fârisî, Kur'an'ın tercüme edildiği ilk dil de Farsça olmuştur. Fakat bu tercüme sadece Kur'an'ın bir suresinin tercümesi olup, zamanımıza kadar geldiği henüz tesbit edilememiştir.¹ Kur'ân-ı Kerîm, eskiden beri Farsçaya ve Türkçeye olduğu gibi başka dillere de tercüme edilmiştir. Avrupa'da ilk Kur'an tercümesine 1141'lerde başlanmış ve Latinceye tercüme edilmiş Günümüzde ise Kur'ân-ı Kerîm, dünya dillerinin çoğuna tercüme edilmiştir.² XIX. yy'a gelindiğinde ise, batı dillerinde Almanca, Fransızca ve İngilizce olarak yeni Kur'an çevirileri yayınlanmıştır.³

Ancak Kur'an tercümelerinde bilerek veya bilmeyerek büyük hataların olması, özellikle Cumhuriyet döneminde yeni zihniyetin gereği olarak medreselerin kapatılması ve din eğitiminde boşluk oluşması, yeni eğitim sisteminde din eğitiminin ciddiye alınmaması, dinî ihtiyaçları karşılayacak okulların da henüz açılmamış olması ülkede bir dinî boşluk yaratmıştı. Bu ortamda en azından, Kur'an merkezli temel İslâmî kültürün millete kendi diliyle öğretilmesi gerekiyordu. Bu boşlukta, Sait Cemal Bey vb. bazı ehliyetsiz kişilerce ve daha ziyade ticarî amaçlarla hazırlanmış Kur'an tercümeleri ortalıkta görülmeye başlandı. Bunlar arasında, asıl Kur'an metni yerine batı dillerindeki tercümeleri esas alınarak hazırlanan, yanlışlar ve tahriflerle dolu tercümeler de bulunuyordu.⁴

Kur'an'ın tercüme edilmesi konusu, Meşrutiyet'in ilanından itibaren tartışılmaya başlanmış ve Kur'an'ın yabancı dillerden yapılan çevirilerine ve hatalı çevirilerine itirazlar gelmiştir. Buna rağmen “*manası anlaşılmayan sözlerin okunmasından bir fâide hâsıl olmadığı ve manayı doğru anlayabilmek için Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesinin elzem olduğu*” telakki edilmiştir.⁵ Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Müslümanlar tarafından en doğru şekilde Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme etme lüzumu hız kazanmıştır.

¹ Ali Eroğlu, “*Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*”, (Erzurum: Ekev yay., 2002), s. 6-16.

² Osman Keskiöğlu, “*Kur'anı Kerim ve Başka Dillere Çevrilmesi Konusunda Açıklamalar*”, Kur'anı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâl), (Ankara: DİB. yay. 1973), s. 15-23.

³ Hüseyin Yaşar, “*Avrupa'nın Kur'an-ı Kerim'le Tanışması*”, Diyanet İlmî Dergi, Kur'an Ö. S., 2015, s.797-822.

⁴ Mustafa Bilgin, “*Hak Dini Kuran Dili Maddesi*”, DİA, (Ankara:1997), c. XV: s.153-163.

⁵ Mustafa Şentürk, “*Modern Dönemde Kur'an'ın Türkçeye Çevrilmesi Macerası Zeki Mugâmiz'in Türkçe Kur'ân-ı Kerîm Tercemesi*”, Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II, (2013), s. 495.

Cumhuriyetin ilk devirlerinde tercüme hareketi canlanmış, ümmetten bir ulus çıkarmayı amaçlayan çalışmaların ve yeni kurulan devletin dil politikaları neticesinde,⁶ günlük dilin yanı sıra ibadet dilinin Türkçeleştirilmesi çabaları sonuç vermiş ve hızla Türkçe Kur'an çevirileri yayınlanmaya başlamıştır. 1924-1927 yılları arasında 6 adet Kur'an tercümesi yapılmış ve 1934'te *Tanrı Buyruğu* adında bir tercüme daha yayınlanmıştır.⁷

Her dilin kendine özgü bir özellik ve kuralları olduğu gibi Arapçanın da kendine has özellikleri, kuralları vardır. Kendine özgü kuralları olan Arapçanın ve edebî özellikleri içinde barındıran Allah kelâmının elbette diğer bir lisana tercüme edilmesinde büyük zorluklar vardır. Bu anlamda değişik sebeplerle tercüme ve meâllerde hatalar görülmektedir.

Bu yüzden lafzen ve manen korunmuş, kıyamete kadar bütün insanlığın dünya ve ahiret mutluluğunu gaye edinmiş olan Kur'ân-ı Kerîm'in tercüme ve meâlleri, eksik ve hatalı olabilme ihtimali sebebiyle kendisine Kur'an denilemez. Kur'an'ın tercüme ve meâlleri beşeridir, onun bütün mana ve maksatları beşer tarafından mükemmel şekilde ortaya konulamaz. Çünkü tercüme *“manaların ve maksatların hepsine vefa ederek, bir dildeki bir sözün manasını diğer bir dilden başka bir kelim ile tabir etmektir.”*⁸

Diğer bir tarif ile *“Bir kelâmın manasını diğer bir lisanda dengi bir tabir ile aynen ifade etmek”* olan tercüme, aslî manasına tamamen mutabık olmak için sarahatte, delalette; icmalde, tafsilde; umumda, hususta; itlakta, takyitte; kuvvette, isabette, hüsnü edada, üslûbu beyanda, hâsılı ilimde, sanatta asıldaki ifadeye eşit olmak durumundadır. Yoksa tam bir tercüme değil, eksik bir anlatış olmuş olur.⁹ Çünkü tercüme, bir yorumun gereğidir.

İşte söz konusu imkânsızlık nedeniyle Kur'an çevirilerine, *“tercüme”* denilmekten çekinilmiş, onun yerine yapılan işin mahiyetine uygun olan, *“bir kelâmın manasını her yönüyle aynen değil de biraz noksanıyla ifade etmek”* anlamına gelen *“meâl”* kelimesi kullanılmıştır. Kur'an'ın ifade ettiği bütün manaları tercüme yoluyla

⁶ Zülfikar Tüccar, *“Naim Hazım Onat Maddesi”*, DİA, (Ankara: 2000) c. XXXIII. s.351-352.

⁷ Keskioglu, *“a.g.e.”*, s.15-23.

⁸ Zerkâni, *“Menahilu'l-İrfan Fi Ulumi-l Kur'an”*, 3. Baskı, c.II. s.1-7.

⁹ Muhammed Hamdi Yazır, *“Hak Dini Kuran Dili”*, neşr. Halil Eser, 3. Baskı, (İstanbul: Eser neşr.1979), c. I, s. 9.

aksettirmenin imkânsızlığı düşünüldüğünde, tercüme yerine “meâl” kavramını kullanmanın isabetli olduğu kolayca görülebilir.¹⁰

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Araştırmanın konusunu “*Cumhuriyet Dönemi Meâl Çalışmaları Bağlamında Abdullah Âtîf Tüzüner’in (1869- 1954) Kur’ân Meâli*” olarak belirledik. Birçok öz Türkçe kelime ve yöresel dil kullanan, bu konuda eleştiriler alan Abdullah Âtîf Tüzüner’in hayatını, ilmi kişiliğini, eserlerini ve özellikle de 1973 tarihli ikinci baskısından Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli’nin araştırılmasını, incelenmesini ve değerlendirilmesini konu edindik.

Cumhuriyet döneminde milliyetçilik, ulusçuluk fikrinin etkisi ve yeni kurulan devletin politikaları ile dini hayatın, dilin, kültürün ve geleneğin değişime uğradığı görülmektedir. Zamanın değişmesine paralel olarak bazı kelimeler de anlam değişikliklerine uğrayabilmektedir. Bu nedenle Tüzüner’in meâlinde, kullanılan bazı kelimelerin o dönemde yaşayan toplum tarafından kullanıldığı ancak daha sonra zamanla anlam değişikliğine uğradığı görülmektedir.

Öz Türkçe kelimeleri özellikle tercih etmesi sebebiyle Tüzüner’in meâlinde bazı kelimelerin anlamının daraldığı veya kelimelerin değişikliğe uğradığı görülmektedir. Bu tez çalışmasının değerlendirilmesi Cumhuriyet dönemi ve bu döneme damga vurmuş Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942), aynı döneme ışık saçmış, çağdaşı ve müellifimizin hocası Konyalı Mehmet Vehbi (Çelebi) (ö.1949), Hasan Basri Çantay (ö.1964) ve Ömer Nasuhi Bilmen’in (ö. 1971) meâlleriyle mukayesesi yapılmak suretiyle de kapsamı daraltılmıştır.

B. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ

Tezimizin amacı, 1869 - 1954 yılları arasında yaşayan ve birçok eser bırakan, çok fazla tanınmamış, Abdullah Âtîf Tüzüner’in hayatını, ilmi kişiliğini, eserlerini ve özellikle de Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli’ni tanıtmaktır. Cumhuriyet döneminde

¹⁰ Muhsin Demirci, “*Tefsir Usulü*” 2. Baskı, (İstanbul: İFAV, 2001) s. 27-28.

yazılmış olmasına rağmen o dönemdeki Kur’ân tercüme ve meâller arasında gün yüzüne pek çıkmamış bir eser olan, Osmanlı’nın son dönemlerini, Cumhuriyetin ilk yıllarını görmüş müellifin Kur’an Meâli’ni, Cumhuriyet dönemi meâl çalışmaları yönünden araştırmaktır.

İnceleme ve değerlendirmelerden sonra ilgili ayetlerden örneklemeler yapılarak Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması gerektiğine inanan ve yaşadığı döneme göre yadırganacak birçok öz Türkçe kelime kullanan, bu konuda eleştiriler alan Abdullah Âtîf Tüzüner’in *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*’nin özelliklerinin tesbiti ve meâl çalışmalarına katkısı hedeflenmektedir.

Cumhuriyet dönemi meâl çalışmaları bağlamında Tüzüner’in *Kur’an Meâli*’de, kelime ve terkiplerinin zaman ve şartlar çerçevesinde kelimelere yüklenen anlamları görmek, bununla beraber aynı veya yakın dönemlerde yazılmış meâllerin örneklerinden hareketle benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya çıkarmaktır.

Yazıldığı ve bastırıldığı dönemlerde muteber sayılmayan, rağbet edilmeyen ve yeteri kadar tanınmamış, ancak dini ilimlere ve Arap diline vukufiyeti olan, şair, edebiyatçı, bir müellif ve eserini -tefsir birikimimize katkı olsun diye- incelemeyi amaçladık.

Araştırma ve tarama neticesinde müstakil olarak Âtîf Tüzüner’e ve onun *Ku’an Meâli*’ne yönelik birkaç atıf ve çalışmamızın son dönemlerinde, yakın zamanda yayınlanan bir araştırma makalesi¹¹ dışında akademik düzeyde bu adla yapılmış bir çalışmayı göremedik. Bu anlamda çalışmamız, bir ilk olma özelliği taşımanın avantaj ve dezavantajlarını taşımaktadır. Tüzüner’in bizzat kendisinin yazarak ve neşredilmesini oğluna vasiyet ettiği, 1970, 1973, 1982 yıllarında birinci, ikinci ve üçüncü baskısı olan bu eserin kıymetini ve önemini oğlu Feyyaz Tüzüner eserin takdim bölümünde şöyle ifade etmektedir:

“Değerli okuyucuların yakın ilgisi ile 1970 birinci baskısının kısa sürede bitmesi ve Türkçeye meraklı olan müellifin, eserde bugünkü neslin anlayacağı bir dil

¹¹ Ömer Dinç, “Unutulmuş Bir Kur’an Mütercimi: Abdullah Âtîf Tüzüner ve Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali İsimli Eseri Üzerine Bir İnceleme”, Dergiabant, c.7, S.13, (Bahar, 2019), s. 284-304.

kullanmış olması ile değeri anlaşılacaktır."¹² İfadesi araştırma konumuzun önemini göstermektedir.

C. ARAŞTIRMADA KULLANILAN METOT

Araştırmamızla ilgili olarak öncelikle alan taraması yaptığımızda müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'e bir kaç atıf ve bir araştıma makalesi dışında akademik bir çalışmanın yapılmadığını gördük. İlk başta Abdullah Âtîf Tüzüner'in *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli* detaylı bir şekilde inceleyerek ve kitap, makale, gazete, anı ve biyografi vb. kaynakları amacımıza yönelik değerlendirmeler yaparak inceledik.

Çalışmamızda Abdullah Âtîf Tüzüner'e ait *Kur'an Meâli*'nin 1973 tarihli ikinci baskısını esas aldık. Müellifin kıymetli eseri *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*'nden ilgili ayetlerden örnekler verdikten sonra, müellifimizin Kur'anı tercüme etme ve tekniklerinden hareketle meâlin özelliklerini, müellifimizin meâl çalışmalarına olan katkılarını değerlendirmeyi planladık.

Ayrıca Âtîf Tüzüner'in Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli'nden seçilen sure ve ayet meâllerini, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (ö. 1942), hocası Konyalı Mehmet Vehbi (Çelebi)'nin (ö.1949), Hasan Basri Çantay'ın (ö.1964) ve Ömer Nasuhi Bilmen'in (ö. 1971) meâlleriyle mukayese ederek örnekler üzerinden tespitler ve değerlendirmeler yaptık.

Tezimizde önce müellifin hayatını, ilmî kişiliğini ve eserlerini inceleyeceğiz. Müellifin Kur'an anlayışını, ayetleri tercüme tekniğini ve meâl çalışmasını ele alacağız. Böylece müellifimizin ilmî birikimini ve meâl çalışmasına katkısını ortaya koymaya çalışacağız.

D. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ KAYNAKLAR

¹² Feyyaz Tüzüner, "*Takdim*", Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli, Abdullah Âtîf Tüzüner, İstanbul: Çeltüt Matbaa, 1973.

Tezimizin kaynakaları öncelikle Abdullah Âtîf Tüzüner'in hayatını, ilmi kişiliğini, eserlerini konu edinen makale, dergi, gazete ve eserlerdir. Onun *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*'ni detaylı bir şekilde incelemek tezimizin en önemli kaynağıdır. Ayrıca konumuz Cumhuriyet dönemi meâl çalışmaları bağlamında Abdullah Âtîf Tüzüner'in *Kur'an Meâli* olduğundan bu dönemde yapılan meâl çalışmalara dair makale, dergi, gazete ve kitaplar başucu kaynaklarımız olmuştur.

Ayrıca *Hak Dini Kur'an Dili, Hulasat'ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an, Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri* olmak üzere Cumhuriyet döneminde yazılmış meâl ve tefsir çalışmaları konumuzla ilgili diğer kaynaklarımız olmuştur.

Yeri geldiğinde üzerinde değerlendirme yaptığımız kelime ve terkipler klasik kaynaklardan, sözlüklerden ve kamuslardan, bazen de modern dönemde hazırlanmış sözlüklerden istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH ÂTIF TÜZÜNER'İN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ VE TERCÜME VE MEÂL ÇALIŞMALARI

1. ABDULLAH ÂTIF TÜZÜNER'İN HAYATI, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Abdullah Âtîf Efendi (Tüzüner), 1869'da Sultan Abdülaziz zamanında Konya'da doğdu. Hem baba hem de anne tarafından asil bir aileye mensuptur. Babası, tahsilini Konya'da yapan ulemâdan Çankırlılı Ali Efendi, annesi eski Konya müftülerinden Gezlevili (Hadim / Korualan) Ahmet Efendi'nin kızı Şerife Hanım'dır.

Abdullah Âtîf Efendi, resme ve güzel yazıya yeteneği olduğundan Konya Hükümet Konağı'nın tezyinatını yapan nakkaşlara yardım ederdi. Nakkaşlar, Konya'dan ayrılırlarken bazı tezyinat malzemelerini ve nakış kalıplarını ona bıraktılar. Abdullah Âtîf, Konya Alâeddin Camii'nin tamiri esasında caminin bozulan nakışlarını ve hatlarını Mehmet Vehbi Efendi'nin damadı ve arkadaşı olan Arif Efendi ile birlikte elden geçirdi.

1891'de nakkaşlık sanatını ilerletmek amacıyla İstanbul'a gitti. İçelli Tahir Efendi'nin İstanbul'daki kardeşi Arif Efendi, "*İstanbul'a nakış öğrenmeye değil, ilim öğrenmeye gelinir.*" diyerek kendisini ilme yönlendirmesi üzerine nakkaşlıktan vazgeçip İstanbul'daki cami ve medreselerde halka açık derslere devam etti.

Tüzüner, 1911 yılında Konya müderrislerinden Ahmet Rüştü Efendi'nin kızı Mediha Hanım'la evlendi ve iki oğlu, iki kızı oldu. İstanbul'un Hususi İdâdi Mektepler'inde Türkçe, Arapça ve Farsça öğretmenliği yaptı.¹³ İstanbul'un işgali sırasında Mercan İdâdisi'nde sürdürdüğü öğretmenlik görevini Konya Erkek Lisesi'ne naklettirdi.¹⁴

¹³ Hilmi Büngül, "*Ölüm Münasebetiyle İlim Dünyasının Bir Güneşi Daha Ufûl Etti*", Yeni Konya Gazetesi, 25 Mayıs, 1954. S.1777, s. 2.

¹⁴ Ahmet Çelik, "*Konyalı Abdullah Atîf Efendi*", Merhaba Akademik Sayfalar, 28 Kasım 2012, c.12 S.30, s. 475-480.

Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Sahn Medresesi Arap Edebiyatı müderrisi Konyalı Abdullah Âtîf Efendi, İskilipli Mehmet Âtîf Efendi'nin başkanlığını yaptığı *Cemiyet-i Müderrisîn'in* devamı olan ve ikinci başkan olarak 14 Kasım 1335'de (1919) kurulan *Teâliy-i İslam Cemiyeti'nin* kurucuları arasında yer aldı.¹⁵

1933-1934 yıllarında emekliye ayrılınca tekrar İstanbul'a geldi ve vaazlarına burada devam etti. Abdullah Âtîf Tüzüner, 19 Nisan 1954 yılında İstanbul'da seksen beş yaşında Nuru Osmaniye'deki evinde vefat etti.¹⁶ Kabri Edirnekapı Şehitliği'ndedir.

Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması gerektiğine inanan Tüzüner, Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen kurultay çalışmalarına ayrıca kurumun kelime araştırma ve tarama faaliyetlerine katılmıştır.

Eski Türkiye Türkçesi devresine (XIII -XV. Yy.) ait (Osmanlı Türkçesi'nde ihmal edilen) bazı öz Türkçe kelimelerin kullanıldığı *Ahterî- i Kebîr*¹⁷ adlı Arapça-Türkçe sözlükte yer alan Arapça kelimelerin Türkçe karşılıkları üzerinde incelemelerde bulunmuştur.

Daha çok Arapça eserlerden oluşan kütüphanesi, oğlu tarafından İstanbul Küçükalyalı'daki Kulluk Camii'nde özel bir odada halkın istifadesine sunulmuş, 106 ciltten oluşan koleksiyon 10 Ocak 1991 tarihinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır.¹⁸

1.2. İlmi Kişiliği

İstanbul Fatih Medresesi dersiâmlarından, müderris, âlim, müfessir, edip, şair ve eğitimci,¹⁹ ilmi ile âmil, emsâli zor bulunan halim selim, bir Türk- İslam âlimi²⁰ olan Abdullah Âtîf Tüzüner, ilk eğitimini ulemâdan olan babası Çankırlı Ali Efendi'de, İptidâiye ve Rüştüeyi Konya'da tamamladı. Karatay Medresesi müderrislerinden Âhizade Hacı Sâlim Efendi'den Arapça, Sarf ve Nahiv dersleri aldı. Ayrıca Akrabası İçelli Tahir

¹⁵ Ekmeleddin İhsanoğlu, "*Teâliy-i İslam Cemiyeti Mad.*" DİA, (Ankara: 2012), c. XL, s. 207-208.

¹⁶ Konya'nın Velileri, Âlimleri ve Hocaları, "*Abdullah Atîf (Tüzüner) Efendi*", erişim: 25 Mayıs 2017, <http://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/abdullah-atif-efendi/>.

¹⁷ Mustafa Güneş, "*Mustafa Ahterî Efendi ve Ahterî-İ Kebîr Adlı Sözlüğü Üzerine*", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kütahya Özel Sayısı, (Kasım 2014.) s. 33-38.

¹⁸ Feyyaz Tüzüner, "*Tüzüner Abdullah Âtîf*" DİA, (Ankara: 2012), c. XLII, s.10,11.

¹⁹ Çelik, "*Konyalı Abdullah Atîf Efendi*", s. 475-480.

²⁰ Mustafa Barcın, "*Takriz*", Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli, Abdullah Âtîf Tüzüner, İstanbul: Çeltüt Matbaa, 1973.

Efendi'nin (1848-1912) de derslerine devam etti.²¹ 1882 yılında müderris olan, o dönemde 35 öğrenciye Akâid-i Tasdikat-ı Maâni dersini okutan Malatyalı Ahmet Efendi (ö.1906)²² ile Parlakzâde Halis Rıza Efendi'den (1885-1956) ve tefsir sahibi Mehmet Vehbi Efendi'den (1862-1949) ders aldı. Konya Evkaf Başkâtibi Silleli Said Efendi'den rik'a meşk etti. Bir ara Konya'ya giderek Dârülmualimîn-i İbtidâiyye'ye girdi ve mezuniyetten sonra kendisinde üstün bir zekâ ve istidat gören bazı zevatın teşvikleri²³ ile İstanbul'a dönüp çeşitli hocalardan Arap dili ve edebiyat ile belâgat, mantık ve usul-i fıkıh gibi alanlara ait temel eserleri okudu.²⁴

Şirvanlı (Dağıstanlı) Mehmet Hâlis Efendi'den (1843-1913) icazet aldı ve Fâtih Camii dersiâmlığı unvanını elde etti.²⁵ Senelerce burada tedrisatta bulunarak birçok talebe yetiştirdi.²⁶ Bu sırada yeni açılan İstanbul Dârülfünûnu'nun Ulûm-i Âliyye-i Dîniyye Şubesi'ne kaydoldu, burayı 1904 yılında ikincilikle tamamladı ve kendisine ödül olarak bir altın saat mükâfat verildi. Memuriyete önce Üsküdar'da Ravza-i Terakkî Mektebi'nde kavâid muallimi olarak başladı. Daha sonra Vefa, ardından Üsküdar İdâdîleri'ne Arapça muallimi olarak tayin edildi. Aynı görevle Mercan İdâdîsi'ne nakledildi. Bir süre Galatasaray Sultaniyesi'nde Arapça, Dârüşşafaka'da Türkçe dersleri okuttu. İlim sahasındaki yüksekliği ile mütenasip kalem ve fikir sahalarında da ihtisası olduğundan²⁷ zamanın ilmi ve İslami mecmuaları olan *Beyânülhak*, *Mahfel* ve *Sebilürreşâd* dergilerinde makale ve şiirleri yayınlandı.²⁸

Dönemin Bursa Valisi meşhur Edip Nazif (1883) Bey'in oruç hakkında ortaya attığı bazı istifhamlara esaslı bir şekilde verdiği cevapla zihinlerdeki tereddüt ve istifhamı çözümlenerek efkârı umumiyyeyi aydınlattı.²⁹

Mahmut Şevket Paşa (1856-1913) döneminde Harbiye Nezareti'nde memurlar için açılan mektepte Türkçe dersleri verdi.³⁰ Arapça muallimliğine bu dersin mekteplerden

²¹ Konya'nın Velileri, Âlimleri ve Hocaları, "İçelli Tahir Efendi", erişim: 25 Mayıs 2017, <http://koyaninalimvehocalari.konyacami.com/icelli-tahir-efendi>.

²² bk. Ömer Evin, "Selçuklu Devlet Adamlarından Celalettin Karatay'ın Türk Eğitim Sistemine Katkıları ve Eserleri", (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010).

²³ Büngül, "a.g.gazt.", s. 2.

²⁴ Feyyaz Tüzüner, "Tüzüner Abdullah Âtîf Maddesi", DİA, (Ankara: 2012), c. XLII, s.10,11.

²⁵ Tüzüner, "a.g.md.", s.10,11.

²⁶ Büngül, "a.g.gazt." s. 2.

²⁷ Büngül, "a.g.gazt.", s. 2.

²⁸ Çelik, "a.g.mk.", s. 475-480.

²⁹ Büngül, "a.g.gazt.", s. 2.

kaldırılmasına kadar devam etti. Daha sonra Konya Muhtelit Orta Mektebi'ne Türkçe muallimi oldu; bir süre müdür vekilliği yaptı (1929). Dersiâm sıfatıyla Konya Sultan Selim Camii'nde vaaz verdi.³¹

*Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi'nin Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirinin altı yıl süren matbaa tashihlerini Ömer Nasuhi Bilmen ile beraber yaptı. Ardından İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu'na üye oldu. Mehmet Ali Ayni'nin vefat üzerine (30 Kasım 1945) komisyonun başkanlığına getirildi ve bu görevi komisyonun lağvedilmesine kadar sürdürdü.*³²

Tüzüner, Türk Dil Kurumu tarafından tertib edilen kurultaylara katılarak, Türkçe kelime bulma ve araştırmalarında görev almıştır. Özellikle Arapça bilgisinin ve Türkçeye dair yetkin olması hasebiyle meşhur sözlüklerden *Ahterî- i Kebîr* adlı *Arapça-Türkçe* sözlükte yer alan Arapça kelimelerin Türkçe karşılıkları üzerinde incelemelerde bulunmuştur.³³

Âtîf Tüzüner'in kıymetli bir mesâisi de Kaşgarlı Mahmut tarafından Bağdat'ta 1072-1074 yılları arasında yazılan Türkçe-Arapça sözlüğü olan *Divânü Lügati't-Türk Tercümesi'dir*. Kazan Türkleri'nden bilim ve siyaset adamı, gazeteci, yazar Abdullah Battal Taymas (1883-1969), "*Divânü Lügati't-Türk'ün Kilisli Rifat ve Konyalı Âtîf Tüzüner tarafından terceme edildiğini ve bu tercemelerin TDK'na verildiğini*" ifade etmektedir."³⁴

Son devrin din ve dil âlimlerinden olan, Tüzüner'in *Siyer, Sarf-Nahiv, Meâl, Hutbe Mecmuası, Akâid* gibi Temel İslâmî Bilimler alanında pek çok eserler yazdığı gibi, ayrıca *Beyânülhak, İ'tisâm, Mahfel ve Sebilürreşâd Mecmuaları*'nda da çeşitli şiir ve makaleler yayınlamıştır.

³⁰ Tüzüner, "a.g.md.", s.10,11.

³¹ Tüzüner, "a.g.md.", s.10,11.

³² Tüzüner, "a.g.md.", s.10,11.

³³ Dinç, "a.g.mk.", s. 284-304.

³⁴ Abdullah Battal Taymas, "*Divânü Lügati't-Türk Tercümesi*", *Türkiyat Mecmuası*, c. VII-VIII, İstanbul 1942, s. 212-252.

Âtîf Tüzüner, bir dönem de Osmanlı'da bir gelenek olan “*devlet ricalinin huzurunda ilim adamlarının, edip ve şairlerin soru-cevap şeklinde karşılıklı müzakere etme ve tartışma meclisi olan*”³⁵ Huzur Derslerine katılmıştır.³⁶

Abdullah Âtîf (Efendi) Tüzüner'in ismini ölümsüzleştiren, dine, ilme millete ve kültüre hizmet eden bu eserlerini *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*'nden başlayarak kısaca tanıyalım:

1.3. Eserleri

1.3.1. Basılmış Eserleri:

- a) *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*: Müellifin yayımlanmasını vasiyet ettiği meâl, oğlu Yüksek Mimar Feyyaz Tüzüner tarafından Çeltüt Matbaaya bastırılmış, Yağmur Yayınevi tarafından dağıtılmıştır. (İstanbul 1970, 1972, 1982). Çeviride müellifin (1864-1954) yaşadığı döneme göre yadırganacak, ancak 1930-1950 yıllarının siyasi ideolojisini ve yazıldığı dönemin şartlarını yansıtan birçok öz Türkçe kelime kullanılmıştır. İkinci bölümde örnekleriyle birlikte daha detaylı işlenecektir.
- b) *Sîretü'n-Nebî (s.a.v)* : Maarif Vekâleti tarafından sultanilerde (Osmanlı Devletinde 19. yy da açılan ortaöğretim kurumu) ve Dârülmualimînlerde (Osmanlı Devletinde 19. yy da faaliyet gösteren erkek öğretmen okulu) ders kitabı olarak okutulması uygun görülen eseri İstanbul 1339-1342) müellifin oğlu tarafından sadeleştirerek yazarın Hz. Muhammed ve 4 Halifeden Notlar adlı risâlesiyle birlikte (s. 282- 322) *Siyretü'nnebî s.a.v. (Peygamberimizin Hâl ve Hareketleri)* adıyla yayımlanmıştır. (İstanbul 1973).
- c) *Hız. Muhammed ve 4 Halifeden Notlar*: (İstanbul 1954). Müellifin vefatından birkaç ay önce neşredilmiştir.
- d) *Nahv-i Arabî*: Sultanilerin yedinci sınıflardaki Arapça müfredatına uygun biçimde hazırlanmıştır. (İstanbul 1339-1341, 1928). 1928' de Orhaniye Matbaası tarafından İstanbul'da basılmıştır. Kitabın kapağında “*Fatih dersiâmlarından ve İstanbul*

³⁵ Osman Kara, “*Osmanlı'da Huzur Dersleri Geleneği ve Literatürü*”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2011, c.9, S.18, s.519-539.

³⁶ Koya'nın Velileri, Âlimleri ve Hocaları, “*Abdullah Atîf (Tüzüner) Efendi*”.

Sultaniyesi muallimlerinden Abdullah Âtif” denildikten sonra “Mekatib-i Sultaniye yedinci sınıfın senen-i hazira programına muvafıktır.” yazılıdır. Arapça grameri üzerine yazılan eser 76 sayfadır.

- e) *Sarf- Arabî*: (İstanbul 1338, 1341).
- f) *Lübbü'l-Kıra'e*: Okullarda ders kitabı şeklinde kullanılmak üzere Arapça metinlerden seçilmiş dört sınıflık bir seridir (İstanbul 1328, 1329, 1330).
- g) *Lübbü'l-Kava'idi'l-Arabiyye I-II*: Bu da ders kitabı olarak hazırlanmıştır. (İstanbul 1330). Birinci Kısım *Sarf-ı Arabî*; 206 sayfa olan bu eser İstanbul'da Nefaset Matbaası tarafından basılmıştır.³⁷ Üzerinde Müellif mührü bulunmaktadır. Kitabın kapağında “Mekatib-i Sultaniye sekizinci sınıfın resmi programına muvafıktır.” İfadesi yer almaktadır. Bu kitap daha önce *Lübbü'l-Kıraa* adıyla neşredilen kitabın kavaid kısmıdır. İkinci Kısım *Sarf-ı Nahv-i Arabî*; 169+9 sayfa olan bu eser 1330'da İstanbul'da Nefaset Matbaası tarafından basılmıştır. Kitabın kapağında “Mekatib-i Sultaniye dokuzuncu sınıfın resmi programına muvafıktır.” İbaresini yer almaktadır.
- h) *Mükemmel Kavâid-i Osmâniyye*: 1912 yılında basılmış, 408 sayfadır. Dârülfünûn-i Osmânî ve Mekteb-i idâdî muallimlerinden Dağistanlı Mesut Remzi Efendi ile birlikte rüşdiyeler, idâdiler ve dârümuallimînler için yazılmıştır. Kitabın sonunda Dârülfünûn Tarih ve Edebiyat öğretmenlerinden Faik Reşad Bey'in takrizi vardır. (İstanbul 1328).
- i) *Kavaidi Arabiyye*: Arapça sarf ve nahivle ilgili yani dilbilgisi kuralları ile ilgili bir kitaptır.
- j) *Hutbe Mecmuası*: Kamerî ayların adlarına göre bayram hutbelerini de kapsayacak biçimde düzenlenen ve elli hutbeden meydana gelen eser Diyanet İşleri Reisliği tarafından neşredilerek (Ankara 1960) din görevlilerine dağıtılmıştır.
- k) *Yeni Gramerlerimiz*: (İstanbul 1941). Tüzüner'in Türkçe dil bilgisi çalışmalarına yönelik bir çalışmasıdır. Dil İnkılabı yıllarında (1932-1935) okullardan dil bilgisi derslerinin kaldırılmasından sonra Maarif Vekâleti tarafından 7 Temmuz 1941 tarihinde Ankara'da toplanan Gramer Komisyonu'nda kabul edilen esaslar çerçevesinde Hazırlanan üç esere (Peyami Safa, Okul Grameri El kitabı, İstanbul 1941-1942; R. Gökalp Arkn, 1941-1942 Ders Yılı Müfredatına Göre Ortaokul-Lise

³⁷ Tüzüner, “a.g.md.”, s.10,11.

için *Gramer Derslerin Özü*; Tefeyyüz kütüphanesi tarafından neşredilen ancak yazar belirtilmeyen el kitabı.) müellifin yönelttiği eleştirilerden oluşmaktadır.

Bu eleştiriler yüzünden Tüzüner ile Peyami Safa arasında karşılıklı makaleler yayımlanmıştır.³⁸

1.3.2. Basılmamış eserleri:

Abdullah Âtîf Tüzüner'in bunların dışında; *Kaşgarlı Mahmud'un Divânü lugati't- Türk adlı eserinin Tercümesi ve Yeni Lügat Sistemine Nakli*: Bu tercüme Yedi defter olup³⁹ (tercüme ve sözlük tertibine göre dizimi; Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'ndedir.) Eseri önce Kilisli Rıfat Bilge, Abdullah Âtîf Tüzüner ve Abdullah Sabri Karter, Türkçeye çevirmişlerse de bu çeviriler yayımlanmamıştır. Bunlardan Kilisli Rıfat ile Âtîf Tüzüner'in tercümelerinin müsveddeleri Türk Dil Kurumu Kitaplığı'nda, Abdullah Sabri Karter'in tercümesi ise yirmi iki defter halinde Bursa İl Halk Kütüphanesi'nde (El Yazmaları ve Arap Harfli Basma Eserler, Genel, nr. 4449-4470) bulunmaktadır.⁴⁰

Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-lugati't-Türkiyye Tercümesi, Muhtasar Sîret-i Muhammediyye (M. Reşîd Rızâ'dan terc.) ve *Tıbbi Kırk Hadis Tercümesi* başlıklı yayımlanmamış tercümeleri vardır. Müellifin II. Bayezid'e sunulan, Hayreddin Hızır Atûfi'ye ait *Ravzu'l-insân Fî tedâbîri'l-ebdân (İslam Hekimliği)* adlı tıpla ilgili bazı hadislerin şerhine dair eserin tercümesiyle (Süleymaniye Ktp. Fâtih, nr. 3569) ve *Ahidnâme-i Ali b. Ebî Tâlib adlı Tercüme*⁴¹ bir çevirisinin Nurettin Rüştü Büngül tarafından neşredildiği bilgisine ulaşılmışsa da bunların yayımlanmış nüshaları tespit edilememiştir.

Bunların dışında *Beş Sûre-i şerîfe (En'âm, Yâsîn, Feth, Mülk ve Nebe' sûrelerinin meal ve tefsiri)* ve *Akaid-i İslamiyye* adlı henüz neşredilmemiş iki eseri, *Türk*

³⁸ Tüzüner, "a.g.md.", s.10,11.

³⁹ Çelik, "a.g.mk.", s. 475-480.

⁴⁰ Mustafa S. Kaçalın, "Divânü Lugati't-Türk", DİA, (Ankara 1994), c. IX, s. 449.

⁴¹ Çelik, "a.g.mk.", s. 475-480.

Sofileri (Derleme) başlıklı bir derlemesi ve tamamlanmamış *Sahîh-i Müslim Tercümesi* de bulunmaktadır.⁴²

1.3.3. Makaleleri:

Abdullah Âtîf Efendi'nin, *Beyanülhak, İ'tisâm, Mahfel ve Sebilürreşad* dergilerinde makaleleri mevcuttur. Makaleleri Şunlardır:⁴³

- 1- Cenab-ı Hak, Müminlere Ne Şart İle Yardım Eder? Mahfel, Sayı: 4,
- 2- Eski Ve Yeni Bir Konferans (Meşrutiyet Hakkında) Beyanülhak, Sayı: 138, s. 2487.
- 3- Fariza-i Sıyamın Yanlış Bir Tefsirine Karşı (Orucun Farzları Hakkında), Sebilürreşad (Sırat-ı Müstakim), Sayı: 599, 24. Cilt.
- 4- İslam'da Askerlik - Maksud, Beyanülhak, Sayı: 54, Sayfa:1120-21.
- 5- İslam'da Askerlik - Mukaddime, Beyanülhak, Sayı: 53, Sayfa:1105-06.
- 6- İslam'da Askerlik, Beyanülhak, Sayı: 55, Sayfa:1132-33.
- 7- İslam'da Askerlik, Beyanülhak, Sayı: 56, Sayfa:1153-54.
- 8- İslam'da Askerlik, Beyanülhak, Sayı: 57 Sayfa:1166-67.
- 9- İslam'da Askerlik, Beyanülhak, Sayı: 58, Sayfa:1185-86.
- 10- İslam'da Ulum Ve Fen (Bir Müslümanın Bir Ayetin Manasını Anlaması Hususunda), Beyanülhak, Sayı: 64 Sayfa:1274-75.
- 11- İslam'da Ulum Ve Fünun, Beyanülhak, Sayı: 67, Sayfa:3323-24.
- 12- İslam'da Ulum Ve Fünun, Beyanülhak, Sayı: 62, Sayfa:1245-47.
- 13- İslam'da Ulum Ve Fünun, Beyanülhak, Sayı: 65, Sayfa:1293-94.
- 14- İslam'da Ulum Ve Fünun, Beyanülhak, Sayı: 66, Sayfa:1307-8.
- 15- İslam'da Ulum Ve Fünun, Beyanülhak, Sayı: 75, Sayfa:1456-57.
- 16- İslam'da Ulum Ve Fünun (Ehl-i İslam'ın Tarz-ı İnşaa'da Gösterdiği Kudrete Kuran'ın Tesirâtı) Beyanülhak, Sayı: 71 Sayfa:1388-89
- 17- İslam'da Ulum Ve Fünun (Kuran-ı Kerimi Tefsir Etmek) Beyanülhak, S.69, s.1356.
- 18- İslam'da Ulum Ve Fünun, Beyanülhak, Sayı: 63, Sayfa:1265-67.

⁴² Tüzüner, "a.g.md.", s.10,11.

⁴³ Çelik, "a.g.mk.", s. 475-480.

- 19- İslam'da Ulum Ve Fünun, Beyanülhak, Sayı: 59, Sayfa:1200-02.
- 20- İslam'da Ulum Ve Fünun-, Beyanülhak, Sayı: 60, Sayfa:1214-1215.
- 21- İslam'da Ulum Ve Fünun, Beyanülhak, Sayı: 61, Sayfa:1229.
- 22- Ramazan-ı Şerif'de Vaaz Ve Nasihat, Beyanülhak, Sayı: 78, Sayfa:1409-10.
- 23- Seyahat (Bursa'ya Kadar), Beyanülhak, Sayı: 76, Sayfa:1476-78.
- 24- Sohbet Esnasında (Taşrada Yaşayan Halkın Meşrutiyetten Ne Anladığına Dair), Beyanülhak, Sayı: 143, Sayfa: 2564-65.
- 25- Yeni Misyonerler, Beyanülhak, Sayı: 150, Sayfa:2671-72.

1.3.4. Şiirleri:

Beyanülhak, İ'tisâm, Mahfel mecmualarında telif edilen şiirleri, Sadettin Nüzhet Ergun, Abdullah Âtıf'ın kısa biyografisini verip şiirlerinden iki örnek aktarmıştır. (Türk şairleri, I, 209).⁴⁴

Başlıca Şiirleri:

- 1- Ahlak (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 53, Sayfa:1108-09.
- 2- Anadolu Seyahati (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 5, Sayfa:96.
- 3- Bahar (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 58, Sayfa:1189-90.
- 4- Cemaat (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 3, Sayfa:16-18.
- 5- Cezire-i Arabda Zuhur-u İslam (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 4, Sayfa:65-66.
- 6- Çırçır Civarı (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 8, Sayfa:171-172.
- 7- Çiftçi (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 56, Sayfa:1156-57.
- 8- Dilenci (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 57, Sayfa:1172.
- 9- Hitab (Şairi'n-Nebi Hassan'a) (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 11, Sayfa:237-238.
- 10- İane-i Milliye (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 44, Sayfa:968-971.
- 11- Ka'b Bin Züheyr(Kasidesi Hakkında) (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 47,Sayfa:13-14.
- 12- Kaza (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 54 Sayfa: 1126.
- 13- Leyali İstibdat (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 6, Sayfa:119-120.
- 14- Matemzede Bir Valide Eyup'te Yeni Bir Kabrin Başında, Beyanülhak, S.71, s.1397.

⁴⁴ Tüzüner, "a.g.md.",s.10,11.

- 15- Medrese (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 9 Sayfa:191-192.
- 16- Muhavere-Medeniyet, Bedeviyet, Ruyet (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 49 Sayfa: 1045-47.
- 17- Müezzin (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 55, Sayfa:1143.
- 18- Nuzulü Kur'an (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 7 Sayfa:140-141.
- 19- Öksüz Ömer (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 10, Sayfa:216-217.
- 20- Papatya (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 59 Sayfa:1204.
- 21- Simitçi (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 52, Sayfa:1094-95.
- 22- Tahsil âleminde (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 1, Sayfa:13-15.
- 23- Tehassüs (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 45, Sayfa:984-985.
- 24- Zavallı Medreseciğim (Şiir), Beyanülhak, Sayı: 46, Sayfa:1097-98.⁴⁵

Müellifimiz Abdullah Âtîf Efendi'ye ait olup değişik dergilerde ve değişik zamanlarda yayımlanan şiirlerden bazılarını burada ifade ettik.

1.4. Kur'an Meâli ve Hakkında Söylenenler

Müellifimiz Abdullah Âtîf Efendi'ye ve eserine değişik açılardan olumlu olumsuz eleştirilerin, tenkitlerin ve değerlendirmelerin yapıldığını da görmekteyiz.

Âtîf Tüzüner'in meâl çalışması olan *Kur'an Meâli*'nin ilk baskısına yayımlandığı 1970'lerde bazı tenkid ve değerlendirmelerin yapıldığını görmekteyiz. O dönemde müftü olarak görev yapan Mehmed Emre'nin (1927-2004),⁴⁶ Tüzüner'in meâl çalışmasını tetkik ettiği ve bazı eleştirilerini dile getirdiği görülmektedir.⁴⁷

Mehmed Emre'nin, Tüzüner'in meal çalışmasına dair olumlu sayılabilecek bir takım hususları dile getirerek meâl çalışmasının tasnif açısından gayet güzel olduğunu, titiz bir çalışmanın ürünü olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir. Meâlde kullanılan dilin açık bir Türkçe ile yazılmış olmasının okuyucu için kolaylık sağladığını belirten Mehmed

⁴⁵ Çelik, "a.g.mk.", s. 475-480.

⁴⁶ bk. Mustafa Akkoca, "Mehmet Emre Hoca da Hakk'a Yürüdü", erişim: 12 Mayıs 2019, <https://www.oncevatan.com.tr/mehmet-emre-hoca-da-hakka-yurudu>.

⁴⁷ Dinç, "a.g.mk.", s. 298-304.

Emre, meâlin baskısını da beğendiğini, nohut renginde bir basılmasının okuyan kişinin gözünü yormaması açısından güzel bir tercih olduğunu ifade etmektedir.⁴⁸

Mehmed Emre, meâle dair zikrettiği olumlu tespitlerin ardından, 1970 baskısı esas alınarak tenkid ettiği hususları örnek ayetler üzerinde gündeme taşımaktadır. Ona göre Tüzüner'in meâlinde; ayette bulunan ancak meâlde olmayan kelime veya cümleleri olduğunu, müfred olup cemi olarak veya tam tersi şeklinde zikredilen kelimelerin bulunduğunu, ayette isim olup fiil şeklinde gösterilen ifadelerin var olduğunu, ihbarî cümleler yerine inşâî cümlelerin getirilmesi gibi birtakım hata ve eksiklikleri içerdiğini ifade etmektedir.⁴⁹

Mustafa Barcın'ın (1901-1994) bu tenkitlere cevabı 1971 yılında Bugün gazetesinde kaleme aldığı yazısında görülmektedir.

Bu teknik eleştirileri sıralayan Mehmed Emre, Tüzüner'in Kur'an metnine tercüme esnasında sadık olmadığını ve meal çalışmasının tefsir mahiyeti arz ettiğini tenkid konusu yapmaktadır. Zira Mehmed Emre, meâlde tefsir mahiyetindeki açıklamaların fazla olduğunu, okuyucunun Kur'an metni ile açıklamaları ayırt etmesine yönelik bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁰

Gördüğümüz kadarıyla tenkid edilen örnek ayetler,⁵¹ elimizde mevcut olan bu meâlin, 1973 tarihli baskısında yeterince düzeltilmiş anlaşılmaktadır.

Nitekim Feyyaz Tüzüner, 1973 tarihli baskıda Mustafa Barcın'ın (1901-1994) tashih noktasındaki yardımlarından bahsetmekte ve Mustafa Barcın'ın yapılan bazı eksiklerin yeni baskıda giderileceğini beyan etmektedir.⁵²

Kazan Türklerinden bilim ve siyaset adamı, gazeteci, yazar, Abdullah Battal Taymas (1883-1969), *“Mahmud Kâşgarî'nin “Divânü Lügati't-Türk'ün vaktiyle, tanınmış arabiyatçılarından Kilisli Rifat ve Konyalı Âtîf Tüzüner tarafından da terceme edildiğini ve bu tercemelerin TDK'na verildiğini, ancak kurumca beğenilmediğini” ifade etmektedir.* Ancak; *“ Divânü Lügati't-Türk'ü terceme etmenin kolay bir iş olmadığını,*

⁴⁸ Dinç, “a.g.mk. ”, s. 298-304.

⁴⁹ Dinç, “a.g.mk. ”, s. 298-304.

⁵⁰ Dinç, “a.g.mk. ”, s. 298-304.

⁵¹ Dinç, “a.g.mk. ”, s. 300-304.

⁵² Dinç, “a.g.mk. ”, s. 300.

kitaptaki Türkçe kelimelerin ve morfolojik şekillerin çoğunun eskimiş ve unutulmuş olduğunu” söylemekten de geri durmamıştır.⁵³

Abdullah Battal Taymas “*Divânü Lügati’t-Türk’deki pek çok sözleri hakkında anlamak için, uygurca bilmek gerektiğini, Kâşgarî’nin Arapçasını arapçayı iyi bilen bir kimsenin anlayabileceğini, bunu da arapça ana lügat kitaplarına müracaat etmek suretiyle anlayabilileceğini, gereği gibi anlamak ve tercüme edebilmek için, arapçayı hakkında bilmek lazım geldiğini*” zikretmektedir.⁵⁴

Cumhuriyetin ilanından sonra okullardan Arapça derslerinin kaldırılması üzerine, Konya Karma Ortaokulu Türkçe öğretmenliğine atanan Abdullah Âtîf Efendi’nin öğrencilerinden Mahmud Sural, “*50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya*” adlı yazı dizisinde aynı zamanda Abdullah Âtîf hakkında şunları kaydetmektedir. “Merhum Abdullah Âtîf Efendi, Karma Orta Okulu’nda öğretmen ve müdür vekilli bulunduğu yıllarda ben bu okulda öğrenciydim. Bize Türkçe derslerine gelirdi. Birinci mısraı ve şairini hatırlayamadığım, (Süleyman Nazif ’e ait olan) :

“Bu şebde cuşîşi yâdınla ağladım durdum...

(Gel ey kerime-i tarih olan güzel yurdum.

Ufukların nazarımdan nihan olup gideli,

Bu hâkdan-ı fenanın karardı bir şekli.) mısraları üzerinde bir yıl Türkçe dersi vermişti. Çocukluk bu. Onun kadrini bilmekten çok uzak olduğumuz için adını “Bu şebde”ye çıkarmıştık. Çocukluğumda haşarı ve haylazdım. O ise yoksul ve bir kenar mahalle çocuğundan, saray çocuğu terbiyesini bekliyor olmalıydı ki ben ve benzerlerimi hiç sevmemiştir. Bu durumu hiçbir zaman açıklamamıştır, hissettirmemiştir. Ama tüm yaramazlıklarına rağmen benden hoşlanmadığını anlayacak kadar bir duyarlılığım vardı. Haylazlıktan da vazgeçmez fakat çok üzülürdüm. Sınıfta iki arkadaşım vardı ki hiç kimseyle arkadaşlık etmezlerdi. Kuzu kuzu oturur, fakat derslerini iyi hazırlarlardı. Ve rahmetli bu iki çocukla aşırı ilgilenirdi. Bense, koyun gibi bu iki çocuğun nesinden hoşlandığına şaşırırdım. Sanırım kıskanırdım da... Bu iki çocuk yüksek tahsil de yaptılar. Fakat o yüksek tahsil kendilerinde işine yaramadı. Bir koyun hayatı sürüp gittiler. İtiraf

⁵³ Abdullah Battal Taymas, “*Divânü Lügati’t-Türk Tercümesi*”, s. 212-252.

⁵⁴ Taymas, “*a.g.mk.*”, s. 212-252.

edeyim ki rahmetli Abdullah Atif Efendi'nin bana gösterdiği ilgisizlikten duyduğum o eziklik hala yüreğimdedir. Kendisi cidden âlim ve efendi bir insandı. Mevla rahmetini esirgemesin.”, vefatı ardından Mehmet Abidin Uyar tarafından, 27 Nisan 1954 yılında Yeni Konya gazetesinde bir yazı yazılmıştır. Bu makalede onun hakkında; *“Bilginler diyarı Konya, sinesinde yetiştirdiği kıymetli evlatlarından birini daha bugün İstanbul ufuklarına gömdü.”* Onun musalla taşındaki mütevazı tabutu karşısında cemaatine hitap eden muhterem zat: *“Bir âlimin ölümü demek bir cihanın yıkılışı demektir”* dediği zaman ben dünyalar dolusu bir kütüphanenin alevler içinde semalara yükseldiğini görür gibi oldum” diye kaydetmektedir.⁵⁵

Konya Köprübaşı Mektebi başmuallimlerinden Mehmet Zeki Dolbay (1879 - 1935), 17 Temmuz 1927 tarihli Konya Babalık Gazetesinde *“Konya’da Hat, Hattatlar Tezhip ve Ciltçilik Sanatları Üzerine”* adlı makalesinde; *“Alâeddin Camii’ni yazan ve nakışlarını yapan meşhur hattatlarımızdan Topçuzade (Mehmet) Arif ve lisemiz Arabî muallimi fazılı Abdullah Âtîf (Tüzüner) Efendiler... Meşhur hattatlardandır”*⁵⁶ diye bahsetmektedir.

İstanbul Darulfünunu İlahiyat Fakültesi müntesiplerinden Mustafa Barcın hoca Efendi (1901-1994) Meâl hakkında meâlin bugünün anlayacağı bir dille kısa ve öz olarak yazıldığını, hoşuna gittiğini beyan etmiştir. Oğlu Feyyaz Tüzüner: *“Türkçeye meraklı olan müellifin, eserde bugünkü neslin anlayacağı bir dil kullanmış olması sebebiyle değerli bir çalışma olduğunu, kıymetinin daha sonra ki dönemlerde anlaşılacağını”* ifade etmiştir.

Meâl hakkında yaşadığı döneme göre yadırganacak birçok öz Türkçe kelime kullanılması, yaşadığı dönemlerde yerel (Konya şivesi) olarak kullanılan bazı kelimelerin yaşayan toplum tarafından kullanılmaması veya anlam değişikliğine uğraması, toplumun diline yerleşmiş yaygın kullanımı olan kelimelerin yerine yabancı kelimeleri kullanması sebebiyle eleştiri almıştır. Ayrıca bazı kelimelerin ilgili ayetin mesajıyla alâkalı olmayan farklı bir takım çağrışımlara yol açtığı ifade edilmiştir.

2. TERCÜME VE MEÂL ÇALIŞMALARI

⁵⁵ Çelik, “a.g.mk.” s. 475-480.

⁵⁶ Mehmet Zeki Dolbay, *“Konya’da Hat, Hattatlar Tezhip ve Ciltçilik Sanatları Üzerine”*, Konya Babalık Gazetesi, 17 Temmuz 1927, s.177.

Kur'an-ı Kerim, Arapça olarak bütün insanlığa ve anlaşılın diye gönderilmiştir. Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesi de son derece doğaldır. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.), Arap toplumu içerisinde seçilmiş ve o topluma gönderilmiş bir peygamberdir. Her Peygambere kendi toplumunun dili ile kitap gönderilmiş olması,⁵⁷ Allah'ın genel bir yasasıdır. Ancak bu, Kur'an'ın yalnızca o dönemin Araplarına yönelik gönderilmiş bir kitap olduğu anlamına da gelmez. Kur'an, o zaman ki toplum tarafından daha iyi anlaşılın diye Allah'ın bir lütfu gereği Arapça bir kitap olarak indirilmiştir.

Kur'an-ı Kerimi anlama ve yorumlama çabası, onu yaşama amacının bir gereği ve sonucudur. Kur'an'ın ilk açıklayıcısı bizzat Kur'an'ın kendisidir. Diğer bir açıklayıcısı ise, Hz. Peygamber (s.a.v.) dir. O, hem sözleriyle hem de davranışlarıyla Kur'an'ın tebyin edicisi ve tatbik edicisi olmuştur.⁵⁸

Kur'an-ı Kerimi anlama ve yorumlama çalışmaları Yüce Kitabın Hz. Peygamber (s.a.v.)'e indirildiği dönemde başlamış, günümüze kadar tarih boyunca farklı dönemlerde ve farklı şekillerde devam ederek gelmiştir. Arap olmayan Müslümanların önünde iki seçenek bulunmaktaydı ki bu da Arapçayı öğrenmek ya da mukaddes kitabı kendi dillerine çevirmektir.⁵⁹

Bütün insanların tam manasıyla Arapçayı öğrenmesi hem imkânsız hem de çeşitli dillerin var edilmesi ve bunun Allah'ın varlık ve kudretinin delillerinden olması açısından düşünüldüğünde gereği olmayan bir durumdur.

Bununla birlikte Arapçada bulunan mecaz, istiâre, kinâye ve diğer edebi sanatları oluşturan kelimelerin bir başka dildeki kalıplara göre olmayışı veya tam olarak ifade edilemeyeceği, terim ve terkiplerin bozulacağı ve kaynak dildeki anlamın hedef dilde tam karşılığının bulunamayacağı ifade edilmektedir.

Diğer taraftan anlam ve hükümlerin anlaşılmasında bir takım garipliklerin ortaya çıkacağı; dolayısıyla Kur'an'ın kutsiliğinin ortadan kalkacağı; evrenselliğine halel geleceği; i'cazına sebep olan fesahat ve belağatının kaybolacağı gibi gerekçelerle Kur'an-ı

⁵⁷ İbrahim, 14 / 4.

⁵⁸ Nahl, 16 / 44.

⁵⁹ Mustafa Özel, "Elmalılı'nın Meâli'nin Bazı Özellikleri", Diyanet İlmî Dergi, DİB Yay. (Ankara:2015), Kur'an Özel Sayısı, s. 553.

Kerim'in bir başka dile tercümesinin yapılıp yapılmaması⁶⁰ tartışmaları altında Kur'an'ın başka dillere çevirisinin ve meal çalışmalarının yapıldığını görmekteyiz.

Bu bağlamda Kur'an'a yapılan güzel hizmetlerden biri de hiç şüphesiz onun çeşitli dillere tercüme edilmesidir. Ancak Allah kelâmını beşer lisanına tercüme etmenin büyük zorlukları vardır. Kur'an-ı Kerim gibi üstün edebî ve mânevî özellikler taşıyan bir kitabı tam olarak başka dile aktarmak mümkün değildir. Bu nedenle Kur'an'ın başka dillere aktarılmasına “tercüme” yerine “eksik ifade” anlamına gelen “meâl” terimi tercih edilmiştir.

*“Allah kendilerine Kitap verilenlerden: Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, gizlemeyeceksiniz!” diye söz almıştı. Fakat onlar, verdikleri sözü sırtlarının ardına attılar ve birkaç para aldılar. Ne kötü şey satın alıyorlar.”*⁶¹ *“Sana da o Zikr (Kur'an)'ı indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın ta ki düşünüp öğüt alsınlar.”*⁶² Bu ayetlerden Kur'an-ı Kerim'in anlaşılabilmesi için, kendi dilinin dışındaki dillere de tercüme ve tefsir edilebileceği anlaşılmaktadır. Ancak burada zor olan şey, Allah'ın kelâmının insanların diline doğru anlayacağı şekilde çevirebilmektir.

Kur'an'ın Arapça dışındaki dillere çevirisinin Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında başladığına dair rivayetler vardır. Zamanımızda Kur'an'ın yüzden fazla dile çevrildiği de bilinmektedir. Hz. Peygamber, ümmetine gidilecek yolu göstermiş ve içtihadında isabet edenin iki sevap kazanacağını; hata edenin ise bir sevap kazanacağını müjdeleyerek Müslümanların Kur'an-ı Kerim üzerinde gönül rahatlığı ile çalışmalarını teşvik etmiştir.⁶³

Kur'an-ı Kerimi okuyup anlama ve ona göre emirleriyle amel etme ihtiyacı asırlara mâl olmuş tarihi bir zarurettir. Meâl ve tefsir çalışmaları özetle kelime-kelime, cümle-cümle yapılan ilk Türkçe Kur'an tercümelemleri, XIV ve XV. asırlarda daha geniş izahlı tefsirler olarak yerini almaya başlamıştır.

⁶⁰ H. İbrahim Şener, “Cumhuriyet Dönemi Kur'an Meâllerine Günümüz Türkçesi Açısından Bir Yaklaşım”, Kur'an Meâlleri Sempozyumu II, (İzmir: 2003), s.344-345.

⁶¹ Âl-i İmran, 3/187.

⁶² Nahl, 16/44.

⁶³ Sadrettin Gümü, “Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları”, FSM İlmî Araştırmalar, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 2015, S. 5, s. 286-329.

Osmanlı Devleti döneminde, Kur'an'ın Türkçe'ye tercüme edilmesine dair bazı çalışmaların olduğu görülse de, bunların son dönemlerde yapılan meâl çalışmalarından farklılık arz ettiğini belirtmek gerekir. Nitekim Osmanlılar dönemindeki tercüme faaliyetlerinin, daha çok klasik tefsir tarzını anımsatan çalışmaların bir ürünü olarak değerlendirilmelidir.⁶⁴

Daha sonraki yüzyıllarda Kadı Beydavî tefsirinin tercümelerini, Ayıntâbî Mehmed Efendi'nin *Tefsir-i Tibyân Tercümesi*, İsmail Ferruh Efendi'nin, Hüseyin Vaizü'l Kâşifi'nin *Tefsir-i Mevâhib'i -Tibyan*, Beydavî, Keşşâf ve İbn-i Hazin- tefsirlerinden alınmış eklerle yaptığı tercümeler takip etmiştir.⁶⁵

1908 Meşrutiyetini takip eden yıllarda ise, Kur'an-ı Kerim'i tefsir ve terceme faaliyetlerinde büyük bir hareket ve yeni isimler görülmektedir: Bereketzâde İsmail Hakkı'nın *Envâr-ı Kur'an'ı*, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin *Safvetü'l-Beyân Fi Tefsiri'l-Kur'an'ı*. Meşrutiyeti müteakip başlayan bu faaliyet asıl ürünlerini Cumhuriyetin ilk yıllarında vermiştir.⁶⁶

Mehmet Vehbi Efendi'nin *Hülâsatü'l-Beyân Fi Tefsiri'l-Kur'an'ı*, Hüseyin Kâzım Kadri başkanlığında hazırlanan *Nurü'l-Beyân'ı* ve Cemil Said'in *Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, Ders Vekili Halis, Hacı Zihni, Fâiz ve Aydoslu Tefvik Efendi'nin *Tafsili'l-Beyân Fi Tefsiri'l-Kur'an* adlı yazma eserden alınan *Terceme-i Şerife, Türkçe Kur'an-ı Kerim* ve İzmirli İsmail Hakkı'nın *Meânî'yi Kur'an* adlı eserleri 1924-1927 yılları arasında basılmıştır.⁶⁷

1934 yılında Cumhuriyet devrinin Kur'an-ı Kerim tercüme ve tefsirleri denilebilecek Ömer Rıza Doğrul'un yazdığı *Tanrı Buyruğu* adlı bu eserin ikinci baskısı 1947 de, üçüncü baskısı ise 1958 yılında basılmıştır.⁶⁸

Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili*, yeni meâlli Türkçe tefsiri 9 cilt halinde 1935-1938 yılları arasında, T.C. Diyanet İşleri Reisliği neşriyatı içinde yayınlanmıştır. Balıkesirli Hasan Basri Çantay'ın *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* adlı üç

⁶⁴ Dinç, "a.g.mk.", s. 285.

⁶⁵ Müjgan Cunbur, "Kur'an-ı Kerim'in Türk Dilinde Basılmış Terceme ve Tefsirleri", Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, DİB Yay, Türk Tarih Kurumu Basımevi- Ankara:1962, s.124-125.

⁶⁶ Cunbur, "a.g.mk.", s.124-125.

⁶⁷ Cunbur, "a.g.mk.", s.124-125.

⁶⁸ Cunbur, "a.g.mk.", s.124-125.

ciltlik eseri 1952-1953 yıllarında yayımlanmış, 1957-1958'de ikinci, 1959-1960'da üçüncü baskısı yapılmıştır. Abdülbâki Gölpınarlı'nın hazırladığı ve Şeyhzâde Hamdullah hattı ile birlikte yayımlanan *Kur'an-ı Kerim ve Meâli* adlı eser, 1955'te basılmıştır. 1957 yılında İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun çevirisi *Kur'an Tercümesi* ve Osman Nebioğlu'nun çevirdiği *Türkçe Kur'an-ı Kerim*'i çıkmıştır.⁶⁹

Bununla beraber 1940-1950'li yılları arasında Kur'an'ın tam olarak Türkçe meâline dair herhangi bir çalışmanın yapılmadığı, ancak 1950'den itibaren dini faaliyetlerin yaygınlaşmaya başladığı dikkate alındığında 1950-1960'lı dönemlerde telif edilen, ancak basımı 15-20 yıl sonra olan bir meâl çalışmasının Abdullah Âtîf Tüzüner'e ait olduğu söylenebilir.⁷⁰

1960 darbesinden sonra siyasi otorite Kur'an'ı latin harfleriyle tabettirme teşebbüsünde bulunmuş ve 1961'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nca *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı Meâl* (Ankara 1961) adlı bir eser yayımlanmıştır. Bu meâlin ardından 1962'de, Besim Atalay'ın (ö. 1965) *Kur'an-ı Kerim Meâli* (Ankara 1962) ve Sadi İrmak'ın (ö. 1990) *Kutsal Kur'an-Türkçe Meâli* (İstanbul 1962) adlı eserleri neşredilmiştir. 1967 yılında ise Ali Fikri Yavuz'un *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâl-i Âlisi* adlı meâli yayımlanmıştır.⁷¹

1970'li yıllara gelindiğinde, meâl yazım ve yayımı sürekliliğini korumakla birlikte çok hızlı bir gelişme kaydetmemiştir. 1940-1950'li yıllar arasında yazılan ancak 1970 de basılan Abdullah Âtîf Tüzüner'in (ö.1954) *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli* (İstanbul 1970), bunların başında gelmektedir. Süleyman Ateş'in *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli* (İstanbul 1975), Ziya Kazıcı ile Necip Taylan'ın *Kur'an-ı Kerim Meâli* (İstanbul 1977), Abdullah Aydın'ın *Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Celîlesi* (İstanbul 1979) gibi bir kaç meâl neşredilmiştir.⁷²

1980' li yıllarda yayımlanan tefsirler arasında Celal Yıldırım'ın *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* (İstanbul1985) adını taşıyan on dört ciltlik eseri de yer almaktadır. 1980'li yılların sonuna gelindiğinde Süleyman Ateş'in *Kur'an Ansiklopedisi* adlı eser

⁶⁹ Cunbur, "a.g.mk.", s.124-125.

⁷⁰ Dinç, "a.g.mk.", s. 286.

⁷¹ Mustafa Öztürk, "Türkçedeki Telif Tercüme Meâllerin Tanıtılması", Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru - Tefsir ve Toplum, Ensar yay., s.164,165.

⁷² Öztürk, "a.g.mk." s.164,165.

yayımlanmaya başlamıştır. (İstanbul 1989) 1990’lı yılların Türkiye’inde Mahmud Ustaosmanoğlu’nun riyasetinde bir heyet tarafından telif edilen *Ruhu’l-Furkân* adlı tefsirin ilk cildi yayımlanmıştır. (İstanbul1991) Cumhuriyet devrine ait telif tefsirlerin sayısında en fazla artış 2000’li yıllarda gerçekleşmiştir. Meâl yayımının da çok hızlı şekilde arttığı bu yılların başında Prof. Dr. Bayraktar Bayraklı’nın *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri* adlı eseri yayımlanmaya başlamıştır.⁷³

2.1. Tercüme ve Meâl Kavramları

Tercüme, genel olarak “*Bir kelamı bir dilden başka bir dile çevirmeye*” denir. Başka bir ifadeyle “*Bir kelamın manasını diğer bir lisanda dengi bir tâbir ile aynen ifade etmektir.*”⁷⁴

Bir tercüme işleminde takip edilebilecek genel olarak iki temel usül ve yöntem vardır: a) *Tefsîri Tercüme*: Lafız ve söz dizimine sadık kalma şartı gözetilmeksizin, asıl metnin taşıdığı manaların bir başka dile aktarılmasıdır. Bu tür tercümeye “*manevi tercüme*” adı da verilir. b) *Lafzî Tercüme*: Hem lafızda, hem de söz diziminde aslına benzemesi gözetilen tercümedir. Bir bakıma bu, her kelimenin başka bir dildeki karşılığını yerine koyma işlemidir. Buna “*harfî tercüme*” de denir.⁷⁵

Diğer bir tasnif şekliyle de; Metindeki bütün unsurların hiçbir ekleme ve çıkarma yapılmadan bire-bir karşılıklarının aynen tercüme konulması suretiyle aslın yerini tıpa-tıpa tutma iddiasında olan tercüme şekli *harfî tercüme / lafzî tercüme* olarak isimlendirilir. Mütercimın kendisini asıl metindeki kelimelere, tertibe ve nazma bağlı kalmak zorunda hissetmeksizin metnin olası anlamlarından en uygun olanını bazı tasarruflarla başka bir dile aktarma şekline *manevî tercüme* denirken, mütercimın metnin daha iyi anlaşılması için bazı şerh ve açıklamaları da ihtiva etmesine *tefsîrî tercüme* olarak üç şekilde ifade edilir.⁷⁶

⁷³ Mustafa Öztürk, “*Cumhuriyet Dönemindeki Telif Tefsirler*”, Başlangıçtan Günümüze kadar Türklerin Kur’an Tefsirine Hizmetleri, (İstanbul: 2012), s.354-356.

⁷⁴ İsmail Cerrahoğlu, “*Tefsir Usûlü*”, Türkiye Diyanet Vakfı yay.(Ankara: 2007), s. 216.

⁷⁵ Halil Altuntaş, “*Cami Dersleri Kapsamında Kur’an Meâli Okuyacak Din Görevlilerine Bazı Notlar*”, Diyanet İlmi Dergi, (Ankara: 2000), c. 36, S.2, s.63,64.

⁷⁶ Cüneyt Eren, “*Kur’an İlimleri ve Tefsir İstılahlar*”, Ekev Yay., (Erzurum: 2001), s.121-122.

Meâl kelimesi, “*evl*” maddesinden, *te’vîl* manasına gelen mimli mastardır. Bir şeyin varacağı yer ve gaye manasında da “*ism-i mekân*”dır.⁷⁷ Sözlükte “*bir şeyin özü, hülâsası ve akıbeti*” anlamına geldiği gibi, “*eksik bırakmak*” manasını da içermektedir. Kavram olarak: “*Bir sözün manasını her yönüyle değil de, biraz noksaniyle ifade etmek*” “*bir sözün muhtemel anlamlarından birini seçerek o sözle ilgili asıl manaya ulaşmak*”⁷⁸ demektir. Yani meâl, sonuç itibariyle mütercimim Kur’andan anladığı şeydir.⁷⁹

Kur’an, hem lafız hem de mana yönüyle Allah kelimidir. Onun tam olarak tercümesini yapmak mümkün değildir. İnsan, bütün gücünü ortaya koyarak Kur’an’ı tercüme etse de bu hiçbir zaman, onun bütün mana ve maksatlarını mükemmel şekilde ortaya koyamaz. Bu nedenle Kur’an çevirilerine, “*tercüme*” denilmekten çekinilmiş, onun yerine işin mahiyetine daha uygun olan sözlükte “*varılacak sonuç*” anlamına gelen “*meâl*” kelimesi kullanılmıştır.⁸⁰

Meâl kelimesinin tercih edilmesi, II. Meşrutiyet döneminde hararetli tartışmalara yol açan, Cumhuriyet’i kuran irade tarafından radikal modernleşme projesinin önemli bir parçası olarak uygulamaya konulmaya çalışılan “*Dinî Türkçülük*”, “*Türkçe Kur’an*” ve “*Ana Dilde İbadet*” gibi reformist düşüncelere İslâmcı kanadın muhalif bir dille mukabelesi olarak görülmelidir. 1960’lı yılların sonlarında Türkiye’deki İslâmî hareketler, farklı bölgelerde yetişmiş siyasî karakteri ağır basan müslüman fikir adamlarına ait dinî ve fikrî eserlerin Türkçe tercümelerine yönelmiştir. 1980’li ve 1990’lı yılların Türkiye’inde meâlcî, meâlcilik gibi isimlerle anılan bazı eğilimler ortaya çıkmıştır. Meâl kelimesi, daha sonra Kur’an’ın Türkçe çevirilerini ifade eden teknik bir terim olmanın ötesinde dinî, fikrî, siyasî anlamlar ve îmâlar içeren bir kavrama dönüşmüştür.⁸¹

2.2. Tecüme ve Meâllerin Önemi ve Gerekliliği

⁷⁷ Rağib el-İsfahânî, “*el-Müfredat-ı Fi Garibil Kur’an*”, Darü'l-Ma’rife, Beyrut, 2010, c.1, “*Kitabu-l e-v-l, md.*”, s.39.

⁷⁸ İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mukrem el-Ensâri, “*Lisanu'l-Arab*”, c.XI, Dâru's-Sadr, Beyrut, ts., s. 32, 33.

⁷⁹ Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, “*Kur’an-ı Kerim Meâli*”, DİB. Yay. (Ankara 2011), Takdim, s.10.

⁸⁰ Muhsin Demirci, “*Tefsir Usulü ve Tarihi*”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul -2001, s. 27-28.

⁸¹ Mustafa Öztürk, “*Meâl md.*” DİA. (İstanbul: 2016), c. EK 2, s. 205-207.

Kur'an'ın “doğru yola iletme” hedefinin gerçekleşebilmesi için onun, Arapça bilmeyen toplumlarca da anlaşılmasının sağlanması gerekmektedir. Bunun da en kolay yolu Kur'an'ı diğer dillere tercüme ve tefsir etmektir.⁸²

Kur'an-ı Kerim'in diğer dillere tercüme edilmesi demek, ayetlerin o dilde anlaşılır bir şekilde ifade etmek demektir. Kur'an-ı Kerim'in bir başka dile çevrilmesinin gerekli oluşu, O'nu anlamının dinde gerekli oluşuyla eş değerdedir. Dolayısıyla, Kur'an'ın muhataplarca anlaşılmasının dinde gerekli kılınmış olması, O'nun diğer dillere tercüme edilmesini de tabii olarak gerekli kılmıştır. Kur'an'ı Kerim'i anlama zaruretinin, aynı zamanda O'nun tercüme edilmesini de zaruri kılmaktadır. Bu itibarla Allah'ın Kitabını tercüme etme faaliyetleri, Kur'an'ın nüzülüyle birlikte başlamıştır denilebilir.⁸³

Kur'an-ı Kerim'in tercümesi meselesini, Allah'ın Kitabını anlama gayreti olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü Kur'an'ı okumaktan amaç, onu anlamak ve muhtevasinca amel etmek ve yaşamaktır. İslam'ın ilk dönemlerinde Kur'an'ın sadece hatim düşüncesiyle okunduğu vaki değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden itibaren Kur'an'ın ancak anlaşılacak ve gereğini yapmak amacıyla okunduğunu gösteren birçok rivayetler ve tarihi olaylar vardır. Dolayısıyla tercüme ve meâller, Kur'an'ın anlaşılmasına insanları yönelten, bu işi kolaylaştıran ve hızlandıran unsurlar olarak görülmelidir.⁸⁴

Kur'an, bütün insanlığa gönderilmiş evrensel bir kitaptır. Onun mesajlarının evrensel özelliği taşıması ve insanların onu anlaması için Kur'an'ın başka dillere çevrilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede Türklerin Müslüman oluşlarından itibaren birçok âlim Kur'an'ı Türkçeye çevirmek için çaba göstermiştir. Türkler İslam'ı kabul edip Arapçayı öğrendikten sonra Kur'an'ı kendi dillerine çevirmeye başlamış ve ilk kısmi tercüme Uygur alfabesiyle yapılmıştır. Selçuklular ve Osmanlılar dönemi boyunca da tercüme çalışmalarına devam edilmiştir.⁸⁵

Allah'ın insanlığa gönderdiği son mesaj Kur'an, evrenseldir ve her gün dünyada çok sayıda insanın Müslüman olduğu düşünüldüğünde Kur'an tercümelerinin payı küçümsenemeyecek kadar büyüktür. İnsanlık ondan sonra başka bir semavi mesaja

⁸² Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, “Kur'an-ı Kerim Meâli”, Takdim, s. 9.

⁸³ Yusuf Işıcık, “Kur'an-ı Kerim'in Tercüme Edilmesi ve Ayetlerinin Sıhhatli Anlaşılması Konusu Üzerine Bazı Mülahazalar”, İslami Araştırmalar Dergisi, 2001, c. XIV, S.1, s. 1.

⁸⁴ Işıcık, “a.g.mk.”, s. 1, 2.

⁸⁵ Ramazan Yıldırım-v.dğr., “Tefsir Ders Kitabı”, (MEB Devlet Kitapları: 2010), s. 63.

muhatap olmayacaktır. Bu sebeple her dönemin insanları, “*en doğru yola ileten*” Kur’an’ı en iyi şekilde anlamalı, onun mesajlarını kendi hayatlarına yansıtacak olumlu çaba ve gayreti göstermelidirler. İbn Teymiyye şöyle der: “*Kur’an’dan bir sureyi - hatta Fatıha gibi kısa bir sureyi- tefekkür ederken her zaman yeni manalar kendini açığa vurur. Onu okuyan kişi (okumadan önce) bu manaların farkında bile değildir. Bütün manalar sanki yeniden nazil oluyor gibidirler.*”⁸⁶

Meâlde fazla önem verilmesinin ve meâlciliğin hız kazanmasının sebeplerinden birisi ulusçuluk akımıdır. Ulusçuluk ve ulus devletlerin kurulması, İslam dünyasında Arapçadan kopuşu beraberinde getirmiştir. Ancak diğer yandan “*öze dönüş*” söylemleriyle birlikte Kur’an’ı okuyup anlamaya yönelik ciddi bir ilgi olmuştur. Meâllerin artış kaydetmesindeki bir diğer sebep, Kur’an’ı anlamının sadece belli kişilere, uzmanlara mahsus olmadığı ve herkesin onu düşünmeye ve anlamaya hakkının olduğu düşüncesidir. Bir başka sebep ise müsteşriklerin “*Türkçe İncilleri*” halka yayma faaliyetleridir. Hasan Basri Çantay (1887-1964), “Son zamanlarda ‘Kitabı Mukaddes’ şirketlerinin bütün köylere kadar “*Türkçe İncil*” leri ve benzerlerini yaymak suretiyle hızlandırdıkları faaliyetleri göz önüne alarak âmmenin zevk ve istifade ile yorulmadan ve usanmadan okuyabileceği bir îzahlı ‘*Meâli Kerim*’ in vücuduna kat’î ihtiyaç bulunduğunu” ifade etmektedir.⁸⁷

Meâllere olan ilginin sebeplerinden birisi de Müslümanların Kur’an’ın öngördüğü hayat çizgisinden uzaklaşmaları ve meselenin yine Kur’an’ı anlamak ve onu yaşamakla çözüleceği inancıdır. Bu inanç tabii olarak meâlleri odak konuma getirmiştir. Kur’an’ın anlamadan okunmasına gösterilen tepki meâllere ilgiyi artırmıştır. Ayrıca küresel çaptaki krizleri çözebilmek adına Kur’an eksenli düşünmeye ihtiyaç vardır. Bu ise Arapça bilgisi yetersiz olan insanlar için meâller vasıtasıyla düşünme imkânı sunmaktadır.⁸⁸

Kısaca, Kur’an’ın indirilmesindeki temel amaca uygun olarak onun iyice okunup anlaşılmasının en kolay yolu, güvenilir bir meâlden okumak ve anlamaya yönelik çalışmalar yapmakla mümkün olur.

⁸⁶ İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalîm , “*Mecmûu Fetâvâ*”, (Riyad; tarihsiz) c.VII, s. 236.

⁸⁷ Hikmet Koçyiğit, “*Günümüz Türkçe Kur’an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi*,” İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 37, (Aralık: 2017), s.82,83.

⁸⁸ Koçyiğit, “*a.g.mk.*”, s.82,83.

2.3. Tecüme ve Meâllerin Yazılma Nedenleri

Kur'ân-ı Kerîm'de veya hadiste Kur'an'ın başka dillere tercümesini açıkça emreden yahut yasaklayan bir ifade yoktur. Ancak bir kısım âlimler, bazı âyetlere ve sünnetteki uygulamalara bakarak Kur'an'ın tercümesini zaruri görürken, diğer bir kısmı yine Kur'an'dan hareketle onun başka dillere çevrilemeyeceğini, lafızları itibariyle de mu'ciz olan Kur'an'ın başka dillere nakli halinde bu özelliğinin ortadan kalkacağını ileri sürmüşlerdir. Sonuç itibariyle eskiden beri Kur'an değişik dillere çevrilmiştir.⁸⁹

Kur'ân-ı Kerîm, Araplar arasından seçilmiş bir peygambere nâzil olmasına rağmen Kur'an'ın evrenselliği sebebiyle muhatabı yalnız Araplar değil bütün insanlardır. Kur'an'ın evvelkilerin kitabında geçtiğini, her millete mutlaka kendi dillerini bilen bir peygamberin gönderildiğini⁹⁰ belirten âyetler Kur'an'ın tercüme edilmesinin lüzumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'in Araplar'ın dışındaki insanlara ulaştırmanın en pratik yolu tercüme olduğundan çeşitli dillere çevrilmesi gereklidir. Hz. Peygamber pek çok hadisinde kendisinden öğrenilenlerin başkalarına ulaştırılmasını⁹¹ istemiştir. Ayrıca bazı davranış ve uygulamalarıyla Kur'an'ı tercüme etmenin gerekli olduğunu göstermiştir. Nitekim Hz. Peygamber Bizans, İran, Habeşistan gibi ülkelerin hükümdarlarına tercüme edileceğini bilerek içinde âyetler bulunan mektuplar⁹² göndermiştir. Zeyd b. Sâbit'e yabancı dil öğrenmesini emretmesi,⁹³ Selmân-ı Fârisî'nin Fâtiha sûresini Farsçaya çevirmesi ve bu çeviriyi Hz. Peygamber'in menetmemiş olması gibi durumlar onun hayatından ilâhî emirlerin bütün insanlara ulaştırılması gerektiğini göstermektedir.⁹⁴

Farklı zamanlarda yazılan meâllerin yazılma sebepleri hakkında çeşitli görüşler ifade edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kaleme alınan bazı tercümelere, Türkler için anlaşılması kolay ve kısa bir tercüme yapma amacı güdülmüştür. Modern çağdaki hayatın hareketli olması ve aynı zamanda hayatı idame şartlarının zorlaşması, dini ilimlere rağbetin azalması, bununla birlikte tefsir yazma enerjisinin azalması ve halkın ciltler dolusu tefsir

⁸⁹ Hidayet Aydar, "Kur'an Maddesi", DİA, (Ankara: 2002) c. XXVI, s. 406-407.

⁹⁰ İbrahim, 14/4, İsrâ, 17/15, Şuarâ, 26 /208, Kasas, 28/59.

⁹¹ Müsned, II, 159, 214., 606; Buhari, "Enbiya", 50.

⁹² Buhari, "Ahbâr", 4; Muhammed, Hamîdullah, "İslâm Peygamberi I", çev. Salih Tuğ, (Ankara: İmaj yay. 2003) s.318.

⁹³ İbn Hanbel, V, 182; Tirmizî, IV, 67-68.

⁹⁴ Aydar, "Kur'an Maddesi", s. 406-407.

okuyacak zamanın bulunmaması gibi değişik sebep ve düşüncelerle meâller hazırlanmıştır.⁹⁵

Hasan Basri Çantay; mevcut meâllerin ya dilinin pürüzlü ve iyi niyetle yapılmadığını; ya da dili iyi ama tetkik ve teknik tarafının hatalı olduğunu ifade etmiş ve halkın zevk ve istifade ile yorulmadan okuyabileceği bir izahlı meâlin yapılmasına ihtiyaç bulunduğuna dikkat çekmiştir.⁹⁶

Meâllerin kaleme alınmasında hedeflenen amaçların her toplumun Kur'an'ı kendi dili ile daha iyi anlayabileceği, tanıyabileceği ve hayatı ile buluşturabileceği düşüncesi, dini gerçek kaynağından öğrenmek ve Kur'an'ın anlam zenginliğini aktarabilmek şeklinde olduğu ifade edilmiştir.⁹⁷

Görüldüğü gibi tercümelerin yapılmasındaki amacın anlaşılır, kolay bir dil ve üslûpla manayı doğruya en yakın bir şekilde ifade etmek olduğunu görmekteyiz.

2.4. Tecüme ve Meâllerin Tarihi Seyri

Kur'an'ın tercüme ve meâllerin tarihi seyrini İslâmiyet'in ilk dönemlerine kadar götürmek mümkündür. Müşriklerin baskılarının artması üzerine grup halinde Habeşistan'a hicret eden Ca'fer b. Ebû Tâlib'in Necâşî'nin huzurunda Kur'an okuduğu, Necâşî'nin ve etrafındaki Papazlarının ağladığı⁹⁸ ve Hz. Peygamber'in İslam davetini her tarafa ulaştırmak için komşu ülkelerin hükümdarlarına gönderdiği mektuplar içinde bismelenin ve âyetlerin olduğu⁹⁹ kaynaklarda ifade edilmektedir. Bu husus dikkate alındığında gönderilen mektupların ya bir tercüman tarafından aktarıldığı ya da tercüme edildiği akla gelmektedir. Zira Necâşî'nin ve etrafındakilerin hepsinin Arapça bildiğini düşünmek mümkün gözükmemektedir.

270'li (883-84) yıllarda Mehrûk b. Râik adlı bir Melik'in, Abdullah b. Ömer b. Abdülazîz'den Kur'an'ın mânalarını kendisi için tercüme ettirmesini istemiş ve Mehrûk, daha sonra müslüman olmuştur. Bu tercümeden önce de Kur'an'ın başka dillere çevrildiği

⁹⁵ Osman Kara, "Teori ve Uygulama Açısından Meâllerin Girişleri", ILTED, (Erzurum: 2017),S. 47, s.11, 12.

⁹⁶ Kara, "a.g.mk.", s.12.

⁹⁷ Kara, "a.g.mk.", s.12.

⁹⁸ Hamîdullah, "a.g.e.", s. 299.

⁹⁹ Hamîdullah, "a.g.e.", s. 333.

zikredilmekte olup ilk Berberîce tercümenin 127 (745) yılında yapıldığı belirtilmektedir.¹⁰⁰

Günümüze ulaşan ilk tercüme olması ve Türkçeye yapılan ilk tercüme için örnek teşkil eden Sâmânî Hükümdarı Mansûr b. Nûh'un emriyle, Horasan ve Mâverâünnehirli âlimlerden meydana gelen bir heyet tarafından, Kur'an'ın tamamını Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin *Câmi'u'l-Beyân* adlı tefsirinin özetiyle birlikte Farsçaya çevirilmiştir. Eser, satır arası olup Farsça cümle tertibine riayet edilmeksizin âyetlerde geçen kelimelerin altına Farsça karşılıkları yazılarak meydana gelmiştir. Kaynaklarda belirtildiğine göre aslında ilk tercüme Farsçaya çok yakın olan Hûzistan diliyle yapılan, Mu'tezile âlimi Ebû Ali el-Cübbâî'ye (ö. 303/916) ait çeviridir. Ancak bu çalışmanın günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir.¹⁰¹

Kur'an-ı Kerîm'in tercüme edildiği en eski dillerden birinin de Türkçe olduğu, 950'li yıllardan itibaren toplu olarak İslâmiyet'i kabul eden Türkler'in Kur'an'ın bazı küçük surelerini kendi dillerine tercüme ettiği kaynaklarda ifade edilmektedir. İlk Türkçe Kur'an tercümesinin tarihi ve mütercimi bilinmemekle beraber bu çalışmanın X-XI. yüzyıllarda gerçekleştiği tesbit edilmiştir.¹⁰²

Eski Türkçe Kur'an tercüme ve meâlleri, *satır arası tercüme ve meâl ve tefsirî tercüme meâl* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Her kelimenin altına o kelimenin tercüme edilen dildeki karşılığı yazılarak hazırlanan satır arası kelime kelime Kur'an meâl ve tercüme geleneği Horasanlı ve Hârizmli âlimler tarafından Orta Asya'dan Anadolu'ya geldiği, bu tür tercümelerde cümle yapısı, söz dizimi vb. dil kurallarına uyulmadığı ve söz diziminde Arapçanın kuvvetli etkisi olduğu görülmektedir. Çevirideki kelimeler yan yana dizildiğinde bunlardan bir anlam çıkarmak bazen zorlaşır. Tefsirî Kur'an tercümelerinde ise bütün bir âyetin veya bir bölümünün normal cümlelerle açıklaması yapılır. Türkler, tarih boyunca Uygur ve Arap alfabeleriyle bu iki tarzda Kur'an'ı tercüme etmişler. 1928 yılında kabul edilen Latin alfabesiyle daha çok meâlen tercüme örnekleri ortaya koymuşlardır.¹⁰³

¹⁰⁰ Aydar, "a.g.md.", s. 406-407.

¹⁰¹ Aydar, "a.g.md.", s. 406-407.

¹⁰² Aydar, "a.g.md.", s. 406-407.

¹⁰³ Aydar, "a.g.md.", s. 406-407.

Selçuklular döneminde ilim dili olarak Arapçanın kullanılması sebebiyle dinî eserlerin Türkçeye çevrilmesi konusunda kayda değer bir gelişme olmamışsa da Osmanlılar'ın ilk dönemlerinde Kur'ân-ı Kerîm'in Yâsîn, Mülk, Fâtiha ve İhlâs gibi daha çok kısa sûreleri Türkçeye tercüme edilmiştir.¹⁰⁴

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilânından sonra Arapçaya vâkıf olmayan ve yeterli derecede dinî bilgisi bulunmayan ve mütercimler arasında hıristiyan olanlar tarafından birkaç tercüme neşredilmiştir. Bu durumdan rahatsızlık duyulması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin isteğiyle Diyanet İşleri Reisliği, bir tercümenin hazırlanmasını kararlaştırmış ve tercüme görevi Mehmed Âkîf'e (Ersoy) verilmiştir. Mehmed Âkîf, hazırladığı tercümeyle ibadetlerde Kur'an'ın aslı yerine okutulacağı endişesiyle teslim etmemiş ve bunun üzerine tercüme işi, Elmalılı Muhammed Hamdi'ye verilmiştir. Onun tamamladığı çalışma, *Hak Dini Kur'an Dili* adıyla bastırılmıştır.¹⁰⁵

Bunun dışında yapılan tercümelerden bazıları: İzmirli İsmail Hakkı'nın, *Meânî-yi Kur'ân'ı*, Ömer Rıza Doğrul'un, *Tanrı Buyruğu: Kur'ân-ı Kerîm Tercüme ve Tefsiri*, Hasan Basri Çantay'ın, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm'i*, Ömer Nasuhi Bilmen'in, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri* dir. Ayrıca Hüseyin Kâzım Kadri, Zekî Muğâmiz, Süleyman Tevfik, Cemil Said, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Osman Nebioğlu, Murat Sertoğlu, Besim Atalay, Sadi Irmak ve Abdülbaki Gölpınarlı'ya ait tercümelerle bazı gazetelerin okuyucularına verdiği çevirileri de zikretmek mümkündür. A. Adnan Sütmen, Muharrem Zeki Korgunal, Rıza Çiloğlu gibi bazı kişiler Kur'an'ı manzum olarak tercüme etmeye çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır.¹⁰⁶

Türkiye'de Cumhuriyet döneminden sonra Kur'an meâli çalışmalarının hız kazandığı, Cumhuriyet ve sonrası süreçte Kur'an'ın tercümesi meselesinin daha belirgin hale geldiği, hatta konuyla ilgili kavram değişikliklerinin olduğu, "Meâl" ifadesini Kur'an'ın tercümesi yerine ilk olarak Elmalılı Hamdi Yazır'ın beyan ettiği ve bu süreçten sonra yaygın olarak bu kavramın kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹⁰⁷

1935'te neşredilmeye başlanan *Hak Dini Kur'an Dili* tefsir ve meâl çalışmasından sonra 1940-1950'li yılları arasında Kur'an'ın tam olarak Türkçe mealine

¹⁰⁴ Aydar, "a.g.md.", s. 406-407.

¹⁰⁵ Aydar, "a.g.md.", s. 406-407.

¹⁰⁶ Aydar, "a.g.md.", s. 406-407.

¹⁰⁷ Dinç, "a.g.mk.", s. 285.

dair herhangi bir çalışmanın yapılmadığı, 1950’li yıllardan itibaren dini faaliyetlerin yaygınlaşmasıyla Kur’an’ın bazı surelerinin çevirisi yapılarak meâl çalışmaların giderek toplumda yaygınlık kazandığı görülmektedir.¹⁰⁸

2.5. Tecüme ve Meâllerin Faydaları

Allah Teâla, “Gerçekten bu Kur’an, insanları en doğru yola götürür ve yararlı işler yapan mü’minlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.”¹⁰⁹ Buyurmaktadır. Allah Teâla’nın davetini insanlara tebliğ etmek ve Kur’an’ın gösterdiği doğru yolu onlara bildirmek için Kur’an’ın anlaşılabilirliği için onun Arapça lafzının ve ona bağlı ilimlerin esas alınması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Günümüzde insanlar dini bilgileri genellikle aileden, camilerden, vaaz kürsülerinden ve ilmihal kitaplarından öğrenmektedir. Fakat bilgi ve kültür düzeyinin yükselmesi, imkânlarının gelişmesi zamanla bilgiyi kaynağında elde etme imkânını doğurdu. Bu bağlamda bir yandan halk, dini ve kültürel birçok kaynakla bire bir buluşurken, bir yandan da birçok Türkçe Kur’an tercümesi ortaya çıktı. Kur’an tercümeleri en çok talep gören yayınlar arasında girdi. Kur’an’ı Kerim ‘merak edilmeye’ başlandı. Öteden beri Kur’an’ın orjinal metni ibadet amacı ile okunurken, artık ‘Kur’an’da ne söyleniyor?’ sorusuna cevap bulmak isteyenler çoğaldı.¹¹⁰

İnanıldığı kitabı anlamaya, bu amaçla da ‘meâl’ okumaya yeltenen ‘okuyucu’ bambaşka bir üslupla, anlamakta zorlandığı pasajlarla karşı karşıya kaldı. Bu durum ise bazen hayal kırıklığına, bazen de tereddütlere sebep olmuştur. Tarih boyunca yazılan ve günümüzde de yazılmaya devam eden tefsir kaynakları, tercüme ve meâller hep bu kültür düzeyini yükseltmeye yönelik yapılan çalışmalardır. Durum ne olursa olsun Kur’an mealleri artık okunan kitaplar arasındadır.¹¹¹

Kur’an-ı Kerim, insana, maddî, manevî, bireysel ve toplumsal her alanda rehberlik eder. İyi bir birey ve toplum modelinin gerçekleşmesi için getirdiği ilkelerin, prensiplerin hayata geçirilmesini, bunun için de onun okunup anlaşılması gerekir. Kur’an’ı

¹⁰⁸ Dinç, “a.g.mk.”, s. 286.

¹⁰⁹ İsra, 17/ 9.

¹¹⁰ Altuntaş, “Cami Dersleri Kapsamında Kur’an Meâli Okuyacak Din Görevlilerine Bazı Notlar”, s.63,64.

¹¹¹ Altuntaş, “a.g.mk.”, s.63,64.

okumaya teşvikin temel amacı, insanların, ilâhî kelam ile ilişkisini sürekli ve bilinçli hâle getirmektir.

Kur'an'ın hedefinin gerçekleşmesi için, dili Arapça olmayan toplumlarca da anlaşılmasının sağlanması ve Kur'an'ın içeriği ile insanın bire bir buluşması açısından tercüme ve meâller çok önemlidir.

2.6. Tecüme ve Meâllerin Sakıncaları ve Farklılıklarının Nedenleri

Kur'an-ı Kerîm, Arapça olarak Cenab-ı Hak tarafından Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla gelmiştir. Her kavme, kendilerinin diliyle tebligatta bulunan bir resulün gönderilmesi, sünnetullahın düsturlarındandır. Kur'an'da müteşabih ayetler, müphem bırakılan hususlar, tahsisi edilen umûmi hükümler vardır. Bunlarla alakalı ayetleri layıkıyla anlamak, o mevzularda yüksek bir bilgiye ilmi birikime sahip olmak gerekir.

Tercüme, kaynak metnin mana ve maksatlarını en iyi şekilde anlamak suretiyle başka bir dilde farklı bir yapıda ifade etmektir. Bu da her iki dili çok iyi bilmeyi gerektirdiği gibi aynı zamanda Kur'an dilini ve din dilini de iyi bilmeyi gerektirir. Dolayısıyla ayetler üzerinde uzun bir süre çalışma yapılmadan, ayetler hakkındaki tartışmalar detaylı bir incelemeden geçirilmeden meâl çalışmalarının yapılması önemli hata ve eksikliklere neden olduğu bilinmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekirse ayet metnini kelime kelime esas alarak tercüme diye tarif edilen ve açıklama ve izahlardan yoksun oldukları takdirde ciddi ve önemli anlama problemlerine yol açan *harfi tercüme*ler, Kur'an'ın maksat ve hedeflerini insanlara doğru şekilde aktarmada hem mümkün değil, hem de sakıncalıdır. Çünkü Kur'an oldukça kısa ve özlü bir anlatıma sahiptir. Ayetlerde açıkça belirtilmeyen bağlantılar vardır. Yine ayetin hangi tarihsel şartlarda nazil olduğu tefsiri bir bilgi ile bilinmektedir.

Zira söylenen bir söz, sözün söylendiği bağlama göre anlam kazanır. Çünkü sözün kendisi kadar, o sözün söylendiği ortamın da, anlamada etkin bir rolü mevcuttur. Bir metinde geçen ifadelerin hangi anlamda kullanıldığını tespit etmenin en doğru yolu, sözün söylendiği veya yazıldığı bağlamı bilmektir.¹¹²

¹¹² Celal Kırca, "Kur'an'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri", bilimname, c. XXVI, 2014 / 1, s. 7-24.

Dolayısıyla bahsedilen bu hususlar, tefsir ve açıklamalardan uzak, sadece metne bağlı tercüme ve meâller ayetlerin anlaşılmasını zorlaştırmakta, anlam kopuklukların meydana gelmesine sebep olmakta ayetin verdiği mesaj, derli toplu bir şekilde anlaşılmamaktadır.

O yüzden ülkemizde Kur'an tercümeleri için "meâl" kelimesinin kullanılması, tercümenin eksik ve yetersiz olabileceğini belirtir. Kur'an okuyucusu öncelikle tercümenin Kur'anın yerini tutmayacağı gerçeğini bilmesi gerekir. Elindeki meâlle Kur'anı değerlendirmeye kalkışmamalıdır. Çünkü bu ilahi kelimeler fevkalade bir edebi niteliğe sahiptir. Kur'anın asıl metni, çeşitli anlam ve incelikleri ihtiva ederken meâl sadece ayetlerden anlaşılacak ilk manadır.

Kur'an-ı Kerim'e yorum zenginliği kazandıran başlıca iki unsurdan birisi, Kur'an'ı inceleyen insan, diğeri de Kur'an'da bulunan bazı özelliklerdir. Her insanın sahip olduğu bilgi ve kültür düzeyi, kavrama ve muhakeme gücü farklı farklıdır; buna göre Kur'an'ı anlayış ve yorumları da farklı olacaktır. Keza kişisel özellikleri, yaşadıkları dönem, buldukları çevre ve yetişme tarzları da bu farklı anlayışın sebepleri arasındadır. Meâllerde görülen farklılıkların nedenleri genel olarak şunlar zikredilebilir:

- 1- Kur'an ayetlerindeki kelimelerin bazen çevrildiği dilde bire bir karşılığı olmayabilir. Bu durumda ayetin anlamı çevrildiği dildeki yakın anlamlı kelimelerle verilmeye çalışılır. Bu da meâllerde bazı farklılıklara yol açar.
- 2- Çevirmenlerin farklı sosyal ve kültürel yapılarda yetişmiş olmaları, ayetleri anlama ve ifade etmelerinde bazı farklılıklara sebep olmaktadır.
- 3- İnsanların algılama düzeyi ve ifade etme gücü farklıdır. Bu farklılık Kur'an'ı bir başka dile çeviren kimseler için de geçerlidir. Meâllerde bazı farklılıkların görülmesinin nedenlerinden biri de budur.
- 4- Ayetlerin anlam zenginliği ve derinliği sebebiyle, çevirmenler bazen anlamlardan birini tercih etmek zorunda kalırlar. Bu da meâllerde bazı farklılıklara neden olur.¹¹³

Görüldüğü gibi tercüme ve meâllerin sakıncaları ve farklılıkları olabilir. Tercüme ve meâllerin Kur'an'ı anlamak için bir adım niteliğinde olduğu, tercüme

¹¹³ Gıyasettin Arslan, "Türkçe Kur'an-ı Kerim Meâllerinde Hedef Dilin Önemi", Fırat İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 8, (2003), s. 27-44.

Kur'an'ın kendisi değil, mütercimim Kur'an'dan neyi, nasıl anladığı detayı unutulmamalıdır. Bu farklılıklar bir çelişki değil, Kur'an'ın aslına uygun olarak yorumsal farklılıklar olarak görülmelidir.

2.7. Tecüme ve Meâllerdeki Hatalar ve Sebepleri

Herhangi bir çeviride esas olan, asıl metnin anlam ve özelliklerini amaç dilde de inşa etmektir. Bu anlamda çeviri, iki yönlü bir bilgi ve çaba gerektirir. Dolayısıyla hem kaynak dili, hem de hedef dili çok iyi bilmek gerekir. Fakat bazı mütercimler metnin anlamını kaynak dil itibariyle doğru tespitite büyük gayret gösterebilir de onu hedef dile aktarırken çoğu zaman aynı hassasiyeti ve başarıyı gösteremezler.

Çünkü tercüme ve meâl çalışmaları, sanatların en zoru ve en asilidir. Mütercim de insanla insanı ve Allah'ın kelamı ile insan arasındaki anlam yönünden engelleri ortadan kaldırmaya çalışan bir tanıştırmacı ve bir rehberdir.¹¹⁴ Zira Allah'ın murad ettiği mana ve maksatların en iyi şekilde başka bir dilde farklı bir yapıda ifade edilmesini gerektirir ki bu da titiz bir çalışmayı, çaba ve gayret ister.

Kur'an kelimelerinin başta Türkçe olmak üzere başka dillere çevirisi ile birlikte bazı anlam sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu anlam sorunlarının en önemlisi diller arasındaki mütakabiliyet sorunudur. Arapça ve Türkçe kelimeler arasında tam olarak uygun bir karşılık bulunmayabilir, bunun için kaynak dildeki kavramlara hedef dilde uygun karşılık takdir edilmelidir. Bir kavramın kaynak dildeki anlamının doğru algılanması kadar kavramın hedef dile başarılı bir şekilde aktarılması da önem arzeder. Çünkü bir kavramın anlam içeriği doğru tanımlanamaz ve sınırları düzgün tespit edilemezse ait olduğu cümle ve bağlam da doğru anlaşılabilir. Bağlamı anlaşılmayan kavramların hedef dile çevirilerinde anlam bozuklukları meydana gelir. Meâllerdeki birçok yanlış ifadenin veya hatalı kavram çevirilerin bu kaydın dikkate alınmamasından kaynaklandığını belirtmek gerekir.¹¹⁵

¹¹⁴ Süleyman Koçak, "Açık ve Anlaşılır Bir Kur'an Çevirisinin Temel İlkeleri", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/1-2008, s. 301.

¹¹⁵ Cahit Karaalp, "Türkçe Meâllerde Kavram Çevirileri Sorunu "Salât" Kavramı Örneği", (Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2017), s.13.

Türkçe Meâllerdeki yanlışların ana sebeplerinden biri Türkiye’de yapılan Kur’ân çevirilerinin bireysel ya da genel geçer bir sistematikten yoksun olmasıdır. Kur’ân Meâllerinde en önemli sorunları, *çokanlamlı, ezdâd, yakın anlamlı / eşanlamlı kavramların çeviri sorunu ve anlam daralmasına, anlam genişlemesine ve anlam kaymasına uğrayan kavramların çevirisi sorunu* oluşturmaktadır. Kur’ân Meâllerinde en önemli hatalar ise; *Arapçadan Türkçeye geçmiş kavramlardan, terimleşmiş kavramların çevirisinden, Kur’ân’a bütüncül yaklaşamamaktan, bağlam ihmalinden, nüzûl zamanına dikkat etmemekten, mezhebi yaklaşımdan ve rivâyetlerden kaynaklanan hatalardan*¹¹⁶ meydana gelmektedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla meâllerdeki hataları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- 1- Dil bilgisi hataları, (Kaynak dilde, hedef dilde)
- 2- Söz sanatlarıyla ilgili hatalar,
- 3- Ayetlerin bağlamına ve Kur’an’ın bütünlüğüne riayet etmemekten kaynaklanan hatalar,
- 4- Kur’an’daki deyimsele ifadeleri tercüme ederken yapılan hatalar,
- 5- Hz. Peygamber’in, Sahabe ve tabiinin açıklamalarını ve sünneti bilmemekten kaynaklanan hatalar,
- 6- Tarihi olayların bilinmemesinden kaynaklanan hatalar,
- 7- Kur’an’ın indiği kültürel durumu ve İslâm tarihini bilmemekten kaynaklanan hatalar,
- 8- Kur’an ilimleri, Tefsir usulü, Tefsir, Fıkıh, Kelâm, Tasavvuf ve Hadis ilmi gibi ilimlere vakıf olmamaktan kaynaklanan hatalar,
- 9- Klasik tefsir kaynaklarını incelememekten kaynaklanan hatalar,
- 10- Ayetlere aşırı olarak bilimsel anlamlar vermekten kaynaklanan hatalar,
- 11- Kur’an’daki zamirlerin yerlerini belirleyememekten kaynaklanan hatalar,
- 12- Siyasi ve ideolojik yaklaşımlardan kaynaklanan hatalar,

Meâllerdeki hataları, şu dört ana başlık altında toplayabiliriz; Maksadı ifade edememekten kaynaklanan hatalar, kelime, kavram, terkip ve ifade düzeyindeki hatalar ve

¹¹⁶ Karaalp, “Türkçe Meâllerde Kavram Çevirileri Sorunu “Salât” Kavramı Örneği”, s.12-14.

söz sanatlarıyla ilgili hatalardır.¹¹⁷ Tercüme ve Meâllerde görülen hatalardan bazılarını burada ifade ettik.

Görüldüğü gibi Kur'an'ı tercüme edecek mütercimim hem kaynak dil olan Arapçayı hem de hedef dil olan Türkçeyi tüm kuralları ve her iki dilin kültürünü çok iyi derecede bilmesi gerekmektedir.

2.8. Tecüme ve Meâllerde Toplum, Tarih ve Çevre Olgusu

İnsan toplumda yaşayan sosyal bir varlıktır. İnsanın yaptığı tüm çalışmalarda tarihsel ve toplumsal boyutlar olduğu gibi meâl çalışmalarının da sosyolojik bir boyutu vardır. Meâllerin sosyolojik boyutu meâl kavramının içinde gizli olan -“Bir sözün manasını her yönüyle değil de, biraz noksanıyla ifade etmek”- Kur'an'ın anlaşılması boyutunu; diğer taraftan da Kur'an'ın anlaşılması için bütün gücünü ortaya koyarak çalışma yapan insanın yaşadığı toplumun anlaşılması boyutunu ifade etmektedir.

Bir yorumcunun Kur'an'a yaklaşırken yaşadığı dünyadan soyutlanarak boş bir zihinle yorum yapması mümkün değildir. İçerisinde yaşadığımız toplumun örf ve adetleri, alışkanlıkları, hayatımızın bir parçasını oluşturmaktadır. Örf ve adetlerin toplumdaki bireyler tarafından bu şekilde kabullenilmesi sebebiyle zamanla fertleri bazı davranışları yapmaya zorlamakta ve onların davranışlarına şekil verebilmektedirler. Sosyal çevrenin insan üzerindeki etki ve yönlendirmesine dair bu tespitlerin müfessirler için de aynı derecede etkili oldukları açıktır.¹¹⁸

Tefsir ilminde farklı yorumların çıkmasının öncelikli sebeplerinden bir tanesinin mezhepsel farklılık, toplum anlayışı ve müfessirin mensup olduğu kelâmi anlayışının etkisinin olduğu düşünüldüğünde toplumun siyasi ve sosyo- kültürel dini inanışların, Kur'an yorumunda ihtilafın çıkmasında en fazla paya sahip olduğu gerçeği kaçınılmazdır.¹¹⁹

¹¹⁷ Mustafa Öztürk, “Kur'an Meallerindeki Ciddi Hatalar Üzerine”, İslamiyat 8, 2005, S. 4, s. 116-130.

¹¹⁸ İbrahim Hilmi Karslı, “Tefsirin Sosyolojik Boyutu ve Sosyolojik Okunması”, İslami Araştırmalar Dergisi, c.18, Sayı: 2, 2005, s.145-147.

¹¹⁹ Muhammed Ersöz, “Kur'an Yorumunda Mezhepsel Farklılığın Dil Kurallarına Yansımaları -Akıbet Lâmi Örneği-” Marife, 2014, 14/3, s. 9-30.

Öyle ki Hz. Peygamber'in kendisine vahyolunanı hiçbir değişikliğe uğratmadan sahâbeye aktardığı, iltifat etmese de zaman zaman kendisine vahyolunanın dışına çıkma noktasında bir takım talep ve zorlamalarla karşı karşıya kalmış olması da toplumun siyasi ve kültürel etkisini göstermede yeterlidir.¹²⁰

İslâm tarihi sürecinde siyasî, iktisadî, sosyal ve kültürel gelişmeler İslâm toplumunda farklılığın, farklı anlama ve yorumlamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu değişim ve farklılaşma, aynı ölçüde Kur'an yorumlarını da etkilemiştir. Her birey, kendi mensup olduğu dinî grup, fırka ve mezhep görüşünü Kur'an'a dayandırma veya düşüncesini ona onaylatma çabasına girdiğinden kendi mezhebî görüşünü bir şekilde tefsirine ve tercüme ve meâline yansıtmaktadır.¹²¹

Hal böyle olunca sosyoloji, toplumu anlamaya ve anlatmaya çalışırken meâl çalışmaları da o toplum içinde yaşayan insana ilahi mesajları ulaştırmaya çalışmayı hedeflemektedir.

Dini metinlerin anlaşılıp yorumlanması süreci de bir bakıma, dil olgusu bağlamında, sözün yorumlanması sürecidir. İnsan ise, yeryüzü varlık serüveninin odak varlığı olup, aynı zamanda dini metinlere muhatap olan, yapıp etmeleriyle kendi geçmişine ve tarihsel konumuna katkıda bulunan, dünyayı imar ve ıslah edebilecek yetilerle donatılı, tarihsel varlıktır. Belli bir zaman ve mekânda ortaya çıkan bir metni anlamak için, onun kültürel bağlamını, yani tarihsel beşeri arka planını iyi anlamak gerekir; çünkü o metni konu alan tarihsel yorumlamada, yorumun mahiyeti, zaman ve mekân şartlarına, onun tarihsellik konumuna bağlıdır.¹²²

Bir diğer ifadeyle, yorumlamada, dil, zaman, mekân, tarih, çevre, beşer, olgu ve kültür kimi zaman etkin, kimi zaman da belirleyici unsurlardır. Nitekim Kur'an, amaç ve sosyal gereklilik itibarıyla, ilk muhatapların dilini seçmiştir. Dil, *insan-varlık*, *varlık ve insan* arasında bir köprüdür; dünyaya bakışın ve kültürün taşıyıcısıdır; bu nedenle de olgu ve kültürden kopuk değildir. İşte, söz ile realite arasındaki mutabakat ve uygunluk nedeniyle, Kur'an metninin anlaşılabilmesi için, önce onun dil dokusunu, dokuyu oluşturan

¹²⁰ İrfan Çakıcı, "Kıraat Olgusunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018, S.18, s. 167.

¹²¹ Duran Ali Yıldırım, "Mezhep Mensubiyetinin Kur'an Yorumlarındaki Öznelliğe Olan Yansımaları", e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, Aralık-2018, c.10, S.4 (22) s.1377.

¹²² Sadık Kılıç, "Dil ve İnsanın Tarihselliği Bağlamında Dini Metin", Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu, 17-18 Mayıs 2001, s. 96.

sözcük ve cümlelerin yapı ve delalet yönlerini, sözcüklerin kök manalarıyla sonradan kazandıkları zenginliklerini; ayrıca, anlamın oluşmasında etkisi ve katkısı olan dil dışı unsurları bilmek gereklidir. Kısaca kültürel, toplumsal, tarihsel, çevresel ve olgusal bütün bağlamların bilinmesi gereklidir. Çünkü anlam, salt lafzi unsur olan sözcük ve cümlelerde değil, onun olmazsa olmaz koşulu olan bağlamsal ilişkilerle de oluşmaktadır.¹²³

Öyleyse denilebilir ki, dini metinlere getirilen yorumlar, insanî ve tarihî bir zorunluluk olarak tarihseldir. Yani, öznenin metinden elde ettiği anlam ve yorum kişinin kendi kavrayış gücü ve nüfuzu altında bulunmaktadır. Dolayısıyla insan, *'dünyalı olma'* kimliğini taşıdığı sürece, yorumun bu temel niteliği değişmez.¹²⁴

Meâlî hazırlayan insan, doğal olarak tarihin ve yaşadığı toplumun içinde doğar, gelişir ve etkileşim içerisinde o toplumun sosyo-kültürel izlerini taşır. Müslüman toplumların değişen dünya şartlarına ayak uyduramamalarının nedenlerini arama çabası bu anlamda etkili olmuştur.

Meâl çalışmaları, aslında toplumsal bir ihtiyacın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Toplumun sorunlarını ilahi mesaj çerçevesinde izah etmeyi amaç edinir. Ancak ilahi mesajı izah ederken yaşadığı toplumun kültüründen tamamen kurtulması da mümkün değildir. İzahatların içine o toplumun kültürel örf ve adetleri dönemin şartlarına göre bilinçli veya bilinçsiz olarak yerleşir. Bu bakımdan sosyal yapı bilinçli veya bilinçsiz olarak inanç, ibadet ve ahlak ilkelerimizi direkt veya dolaylı etkiler.

Dolayısıyla dinî, mezhebî, siyasî vb. bütün unsurlar, tüm çalışmalara yansıdığı gibi meâl çalışmalarına da tarihsel, kültürel ve çevresel etkileriyle birlikte sosyolojik bir boyut olarak yansımış olur.

3. TERCÜME VE MEÂL ÇALIŞMALARINDA YÖNTEM

Kur'ân'ı sağlıklı ve doğru bir biçimde anlamının en temel şartlarından biri ve yöntemi belki de en önemlisi vahyin nazil olduğu süreci, ilk hitap çevresini ve o toplumun dilini, kültürünü, örf ve adetlerini, inanç ve sosyal yapısını dikkate almaktır. Kur'ân ayetlerini doğru anlamak için mutlaka indiği ortamda nasıl anlaşıldığına bakmak gerekir.

¹²³ Kılıç, *"Dil ve İnsanın Tarihselliği Bağlamında Dini Metin"*, s. 98.

¹²⁴ Kılıç, *"Dil ve İnsanın Tarihselliği Bağlamında Dini Metin"*, s. 100.

Ancak Kur'an mesajı evrensel olduğu için bugünün insanına hitap ettiğini de unutmamak gerekir. Dolayısıyla tercümelerde mümkün merteye bugünün insanının anlayacağı bir dil ve üslubu kullanmak gerekir.¹²⁵

Kur'an meâlleri günümüz insanının Kur'an'ı anlama amacıyla başvurduğu en yaygın araç olduğu bilinmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, bir yandan teorik boyutta tercüme yöntemiyle ilgili çalışmaların yapılmasına, bir yandan da yapılan tercümelerin değerlendirilmesine, diğer bir ifadeyle, Kur'an mealleriyle ilgili bir eleştiri geleneğinin oluşmasına duyulan ihtiyaç git gide artmaktadır. Kur'an tercümeleriyle ilgili bir değerlendirme yapılmak istenildiğinde tercümenin tanımı, imkânı, yöntemi, işlevi ve sorunlarının neler olduğu sorularıyla karşılaşılması kaçınılmazdır.¹²⁶

Bu noktada, bir metni muhteva ve üslûp açısından kendisine denk olarak bir başka dile çevirmek '*ne derece mümkündür*' sorusu gündeme gelmektedir. Zira tercüme faaliyetinde karşılaşılan sorunlardan birisi, kaynak metin hedef dile çevrilirken bilgi kaybının ortaya çıkması, kaynak dildeki kimi unsurların tamamının ya da bir kısmının hedef dildeki metinde yok olması sorunudur. Muhtemel kayıpların önüne geçilebilmesi ve tercüme edilen eserin "*mümkün olduğunca eksiksiz ve bütünsel olarak*" hedef dile nakledilebilmesi için, kaynak metnin; dil, muhteva ve üslûbunun hedef dilin imkânları oranında en iyi şekilde yansıtılması gerekmektedir.¹²⁷

Öncelikle tercümede ortaya çıkacak anlam, muhteva ve üslûp kaybının azaltılması, kaynak metnin doğru bir şekilde anlaşılması ve hedef dile aktarılması sırasında belli bir yöntemle bağlıdır. Her çevirinin bir yorum olduğu, her yorumun belli bir yöntem dâhilinde yapılması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda çeviride yöntemin önemi daha net olarak ortaya çıkar. Zira çeviride asıl metinde kullanılan sözcük, cümle vb. yapıların dikkate alınması tek başına yeterli olmamakla birlikte önemlidir. Bu bağlamda kaynak metinde tercih edilen kelime, sözdizimi ve üslûbun tercümeyle yansıtılmasına özen gösterilmelidir. Aksi halde kaynak metindeki kelimeler, sözdizimi ve üslûbun taşıdığı mananın, yapılan tercümede kaybolması söz konusudur. Kelimelerin yapısı ve anlamıyla

¹²⁵ Kara, "a.g.mk.", s.19.

¹²⁶ Mustafa Karagöz, "Kur'an'ı Anlama ve Tercümede Yöntem Sorunu -İsrâ Sûresi 38. Ayet Örneği", bilimname, c. XVII, 2009/2, s.51.

¹²⁷ Karagöz, "a.g.mk.", s.52.

ilgili sorunların giderilmesi lügat ve sarf ilminin, cümlelerin yapısı ve anlamıyla ilgili sorunların giderilmesi ise nahiv ilminin dikkate alınmasıyla mümkündür.¹²⁸

Kur'an tercümesinde genel olarak iki metod kullanılmaktadır: *Harfi Tercüme* ve *Tefsiri Tercüme*'dir. *Harfi tercüme*, nazmında ve tertibinde aslına benzemesi gözetilen tercümedir. Harfi tercümede önce Kur'an-ı Kerim'in Arapça metni yazılmakta, sonra her kelimenin altına Türkçe dil kuralları dikkate alınmadan sadece kelimenin anlamı yazılmaktadır. Orta Asya'da İranlılardan alınarak kullanılan bu yöntem, daha sonra Orta Asya'dan göç eden ilim adamları vasıtasıyla Anadolu'ya da gelmiş ve bu yöntemle Kur'an tercüme yapılmıştır. Tefsiri tercüme ise, "asıl dildeki *kelimelerin tertibine ve nazmına bağlı kalmaksızın herhangi bir sözün anlamını bazı şerh ve izahlarla başka bir dile nakletmektir.*" Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'in manalarının başka dillere aktarılmasına "tercüme" isminin verilmesini sakıncalı bulan ilim adamları daha çok "eksik ifade" anlamına gelen "meâl" terimini kullanmayı tercih etmişler ve tercümelere bu ismi vermişlerdir. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok "Kur'an-ı Kerim Tercümesi" tabiri kullanılırken, belirtilen sakıncadan dolayı zamanla "Kur'an-ı Kerim Meâli" tabiri yaygınlaşmıştır.¹²⁹

4. CUMHURİYET DÖNEMİ TEFSİR VE MEÂL ÇALIŞMALARI

Kur'an-ı Kerim, sadece Araplar ve Arapçayı bilenler için değil, bütün insanları dalâletten korumak, onlara hakkı ve hakikatı öğretmek, hidayet ve gerçek saadet yolunu göstermek için indirilmiştir. Bunun gerçekleşebilmesi için de, Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği ilâhî gerçek ve öğütlerin bütün insanlığa tebliğ edilmesi, herkes tarafından öğrenilmesi, anlaşılması, üzerinde düşünülmesi, kavranması ve kalplere yerleşmesi gerekir.

Türkler Müslüman oldukları dönemden itibaren Kur'an'ı anlamak için ilk olarak kelime kelime (satır arası) tercüme yapılmıştır. İlk Türkçe tercüme de Uygur Türkçesiyledir. Daha sonra tefsir, tercüme ve meâl çalışmaları, Cumhuriyet döneminde hız kazanmıştır.¹³⁰ Türkçe Kur'an Tercümelerinin hızlanmasında Osmanlı'nın özellikle son

¹²⁸ Karagöz, "Kur'an'ı Anlama ve Tercümede Yöntem Sorunu -İsrâ Sûresi 38. Ayet Örneği", s. 52, 53.

¹²⁹ Sadrettin Gümüş, "Kur'an ve Tefsir'in Türkçeye Çevirisinin Tarihi Süreci", Başlangıçtan Günümüze Türklerin Kur'an Tefsirine Hizmetleri, İstanbul, 2012. s.26, 27.

¹³⁰ Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, "Kur'an-ı Kerim Meâli", DİB. Yay. Ankara 2011, Takdim, s. 12.

döneminde meydana gelen eğitim boşluğu, ehliyetsiz kişilerce ve ticarî amaçlarla kasti olarak hazırlanan Kur'an tercümelerinin payı büyük olmuştur.

Kur'an'daki mevcut sure dizilişi esas alınarak yapılmış ilk telif tefsir, Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin *Hülâsatü'l-Beyân Fi Tefsiri'l-Kur'an* adlı tefsiridir. Onu, Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* adlı tefsiri takip etmektedir.

Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ulus devletine geçilmiş ve bu değişikliğin etkisi hemen her alanda hissedildiği gibi dinî faaliyet ve çalışmalarda da etkili olmuş, özellikle *Harf Devrimi* önemli sonuçlar doğurmuştur.¹³¹

Cumhuriyet döneminde medreselerin kapatılması, yeni eğitim sisteminde din eğitiminin ciddiye alınmaması ve hatta bu eğitimin irtica ve geri kalmışlıksebebi sayılması gibi gelişmelerin olduğu ifade edilmektedir. Buna paralel olarak bir taraftan ülkede ciddi bir dini boşluk oluştuğu, diğer taraftan da bu boşlukta Cemil Said (ö. 1964) gibi bazı ehliyetsiz kişilerin sayısız hatayla dolu Kur'an çevirileri ortaya çıktığı bilinmektedir.¹³²

Cumhuriyet'in ilan edildiği yıl, Tatar âlimi ve düşünürü Musa Carullah Bigiyef, (ö. 1949) Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne hazırlamış olduğu Kur'an çevirisini yayınlamayı teklif etmiş, ancak Meclis'ten olumlu cevap alamamıştır. Ancak Cumhuriyet'in ilanından beş-altı ay kadar sonra Seyyid Süleyman Tevfik el-Hüseyini'ye (ö. 1939) ait *Türkçe Kur'an-ı Kerim (Zübdetü'l-Beyân)* ve Hüseyin Kazım Kadri'nin (ö. 1934) başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanan *Nuru'l-Beyân; Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi* (1924) adlı iki yeni tercüme yayımlanmıştır.¹³³

Böyle bir vasatta en azından Kur'an merkezli temel İslami kültürün millete kendi diliyle öğretilmesi gerekiyordu. 1925 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde İslami kültürün temel kaynaklarının Türkçeye kazandırılması meselesi gündeme getirildi. Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi (ö. 1941) ve Diyanet İşleri Reisliği Hey'et-i Müşavere üyesi Ahmed Hamdi Akseki'nin (ö. 1951) ısrarlarıyla tercümenin Mehmed Akif'e (ö. 1936), tefsirin Elmalılı Muhammed Hamdi'ye (ö. 1942) verilmesi kararlaştırılmıştır.

¹³¹ İbrahim Hilmi Karslı, "Kur'anı Anlamaya Giriş", DİB. yay., Ankara, 2012, s. 81.

¹³² Mustafa Öztürk, "Cumhuriyet Dönemi Telif Tefsirler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, c. 10, S. 19-20, 2012, s. 9.

¹³³ Mustafa Öztürk, "Türkçedeki Telif Tercüme Meâllerin Tanıtılması", Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum, Ensar yay., 2011, s.156,157.

Böylece *Hak Dini Kur'an Dili* tefsirinin tahrir işi 1926 yılında başlamış ve 12 yıllık bir çalışma neticesinde 1938 yılında tamamlanmıştır. 1938' den bugüne kadar geçen zaman zarfında ise tefsir adı altında onlarca eser kaleme alınmıştır.¹³⁴

Bunların başında Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin *Hülâsatü'l-Beyân Fi Tefsiri'l Kur'an'ı*, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsiri*, Konyalı Mehmet Vehbi Efendi'nin *Ahkâm-ı Kur'aniyyesi*, Şemseddin Yeşil'in *Füyuzat Kur'an-ı Mübin'in Meâlen Tefsiri*, Ömer Nasuhi Bilmen'in, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri* gelmektedir. Ardından Tahsin Emiroğlu'nun *Esbab-ı Nüzul Kur'an Ayetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri*, Celal Yıldırım'ın *Kur'an Ahkâmı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farkları*, Talat Koçyiğit ve İsmail Cerrahoğlu'nun, *Kur'an-ı Kerim Meâl ve Tefsiri*, Celal Yıldırım'ın *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri* adını taşıyan eser 1985 yılında piyasa çıkmıştır.¹³⁵

Ali Arslan'nın *Büyük Kur'an Tefsiri*, Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Mahmud Ustaosmanoğlu'nun, *Ruhu'l-Furkan Tefsiri*, Mahmut Toptaş'ın *Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri*, Bayraktar Bayraklı'nın *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Süleyman Ateş'in, *Kur'an Ansiklopedisi*, Ali Küçük'ün *Besairu'l-Kur'an*, Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş'ün *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* ki burada zikredilmesi gereken önemli eserlerdir.¹³⁶

İskender Ali Mihr'in, *Kelime Kelime Kur'an-ı Kerim Lafzı ve Ruhu*, Metin Saruhan'ın *Asr-ı Saadet Kur'an-ı Kerim Türkçe Meâli ve Tefsiri*, Semra Kürün Çekmegil'in *Okuyucu Tefsiri*, Necla Yasdıman'ın *Kur'an Tahlili Arapça Gramer Işığında Sözlük-Meâl Tefsir*, İhsan Eliaçık'ın *Yaşayan Kur'an Türkçe Meâl-Tefsir*, Ahmet Kalkan'ın, *Kur'an-ı Kerim Kavram Tefsiri* diğerleridir. Zeki Duman'ın *Beyânu'l-Hak (Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, Şaban Piriş'in *Kur'an Yolu İniş Sırasına Göre Anlam ve Tefsiri*, Hakkı Yılmaz'ın *Nüzul Sırasına Göre Tebyinu'l-Kur'an İşte Kur'an* olan eserler de Kur'an surelerinin nüzul sırasını esas alan diğer tefsir ve tercüme çalışmalarıdır.¹³⁷

¹³⁴ Öztürk, “Cumhuriyet Dönemi Telif Tefsirler”, s. 9.

¹³⁵ Hidayet Aydar, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur'an Tefsirleri”, Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum, Ensar yay., 2011, s. 218-232.

¹³⁶ Aydar, “Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur'an Tefsirleri”, s.233-259.

¹³⁷ Aydar, “a.g.e.”, s. 259-284.

Cumhuriyet döneminde ilk tercüme 1956 yılında basılmış olan Ayntâbi Mehmed Efendi'nin *Kur'an-ı Kerim Meâl ve Tefsiri Tefsir-i Tibyân adlı* tefsiridir. Cumhuriyet döneminde tercüme edilerek basılan ikinci tefsir ise *Kur'an-ı Kerim ve Meâli Mevâkıb Tefsiri*'dir. Eserin aslı, Hüseyin b. Ali el-Vaiz el-Kâşifi'nin (v. 910/1514) hicri 900'lü yıllarda Farsça telif ettiği *el-Mevahibu'l-Âliyye* adlı tefsirdir.¹³⁸

Bunlardan başka Seyyid Kutub'a ait olan "*Fi Zilali'l-Kur'an*" adlı tefsir, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler ve Bekir Karlığa tarafından Türkçeye aktarılmıştır. 1971-1972 yılında yayınlanan *Ahkâm Ayetlerinin Tefsiri* adını taşıyan eser, Ezher Üniversitesi'nden bir heyetin hazırladığı ve eş-Şeyh Muhammed Ali es-Seyyas tarafından tashih ve tertib edilen "*Tefsiru Ayati'l-Ahkâm*" adlı eserin tercümesidir.¹³⁹

1984 yılında Muhammed Ali es-Sabuni'ye ait olan Mazhar Taşkesenlioğlu tarafından "*Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri*" adı ile Türkçeye aktarılan tefsirin asıl adı "*Revaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkâm*"dır. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner'in çevirdikleri tefsir ise *İbn Kesir'in Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim* adlı tefsirdir. *Tefhimu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, Pakistanlı âlim Mevdûdi tarafından Urduca olarak yazılan tefsirdir. İngilizce başta olmak üzere başka dillere çevrildiği gibi Türkçeye de çevrilmiştir.¹⁴⁰

Tefsir-i Kebir, Fahrettin er-Râzi'ye ait *Mefatihü'l-Gayb* adlı eser, Suat Yıldırım başkanlığında Sadık Kılıç, Lütfullah Cebeci ve Sadık Doğru'dan oluşan bir heyet tarafından Türkçeye çevrilir ve *Tefsir-i Kebir (Büyük Kur'an Tefsiri)* adı ile 1988-1992 yıllar arasında yayımlar. Said Havva'ya ait "*el-Esas Fi't- Tefsir*" adlı eser, aynı adla Türkçeye aktarılır, Beşir Eryarsoy tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Mustafa el-Merağî'nin *Tefsiru'l-Merağî* adlı eseri de 1989 yılında bir heyet tarafından Türkçeye aktararak *Çağımızın Anlayışıyla En Büyük Kur'an Tefsiri Tefsiru'l-Merağî ve Tercümesi* adıyla yayımlanır. Muhammed Ali es-Sabuni'nin *Safvetü't-Tefasir'i* 1990 yılında Sadrettin Gümüş ve Nedim Yılmaz tarafından dilimize çevrilir.¹⁴¹

¹³⁸ Aydar, "Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur'an Tefsirleri", s. 288, 289.

¹³⁹ Aydar, "a.g.e.", s. 289.

¹⁴⁰ Aydar, "a.g.e.", s. 289, 291.

¹⁴¹ Aydar, "a.g.e.", s. 292.

Ebu'l-Leys es-Semerkandi tarafından yazılan *Tefsiru'l-Kur'an*, değişik kişiler tarafından birbirine yakın zamanlarda Osmanlıcaya çevrilmiştir. *Furkan Tefsiri*, Muhammed Mahmud Hicazi'ye aittir. *Muhtasar Ruhul-Beyân Tefsiri*, 1995 yılında tercüme edilerek yayınlanmaya başlanan İsmail Hakkı Bursevi'nin *Muhtasar Ruhul-Beyân* adlı tefsirinin tercümesidir. 1996 yılında Muhammed Esed'in (v.1992) daha önce bir kısmı tercüme edilerek basılan “*The Message Of The Qur'an*” adlı eseri, *Kur'an Mesajı Meâl-Tefsir* adı ile işaret yayınları arasında üç cilt halinde yayınlanmıştır.¹⁴²

Muhtasar Bahru'l-Ulum Tefsiri (*İlimler Deryası*), Ali Kara tarafından tercüme edilen eser Seyyid Alaaddin Ali b. Yahya es Semerkandi'ye aittir. *Camiu'l-Beyan, İbn Cerir et-Taberi'nin Camiu'l-Beyan* adlı tefsiri Hasan Karakaya ve Kerim Aytekin tarafından çevrilmiştir. Arapçadan Türkçeye tercüme edilen en önemli tefsirlerden biri de İzzet Derveze'nin “*et-Tefsiru'l-Hadis*” adlı tefsiri, “*Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri*” adı ile bir heyet tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Muhammed Hüseyin Tebatebay'e ait olan *El-Mizan Fi Tefsiri'l-Kur'an*, Vahdettin İnce-Salih Uçan tarafından Tercüme edilmiştir. *Gerçeğin Doğuşu -Alevî Kur'an Tefsiri'n* aslı, Mir Muhammed Kerim b. Mir Cafer el-Alevî el-Hüseynî el-Musevî el-Baküvî tarafından 1905 yılında Âzerice yazılmış olan *Keşfu'l-Hakâyık an Nüketi'l-Âyâti ve 'd-Dekâyık* adlı tefsirdir. Vehbe Zuheyli'ye ait olan *et-Tefsiru'l Munir* adlı Arapça tefsir, bir heyet tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve İstanbul'da Bilimevi tarafından 2003 yılında 15 cilt olarak neşredilmiştir.¹⁴³

Kur'an'a Bakışlar, Zeynep el-Gazzali'nin *Nazarat fi Kitabillah* adlı eserinin çevirisidir. Tercümeyi Prof. Dr. Ali Akpınar yapmıştır. *Celaleyn Tefsiri, Kelime Anlamlı ve Açıklamalı Tercüme*, Celâleddin el-Mahallî ile Celâleddin es-Süyûtî'nin Arapça olarak hazırladıkları özlü tefsir, Talha Hakan Alp, Abdulkadir Yılmaz ve Orhan Ençakar tarafından Türkçeye çevrilmiştir. *Ebussuud Tefsiri*, Ebussuud Efendi'nin *İrşâdü'l-'akli's-selîm ila Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim* adlı Arapça tefsirinin Türkçe tercümesidir. Tercümeyi Ali Akın yapmıştır. Tercüme 12 cilt halinde Boğaziçi yayıncılık tarafından 2006 yılında basılmıştır.¹⁴⁴

El-Kurtubi'nin *El-Cami'li Ahkâmi'l-Kur'an*'ın çevirisini M. Beşir Eryarsoy'un yaptığı eser Buruç yayınları tarafından neşredilmiştir. *Nesefî Tefsiri*, Ebu'l-Berekat en-

¹⁴² Aydar, “*Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur'an Tefsirleri*”, s. 292, 293.

¹⁴³ Aydar, “*a.g.e.*”, s. 293-295.

¹⁴⁴ Aydar, “*a.g.e.*”, s. 295.

Nesefi'nin *Medâriku't Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil* adlı tefsirinin tercümesi olan eser, Harun Ünal ve Şerafettin Şenaslan tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Abdurrahman es-Sa'di tarafından yazılan *Teyşiru'l-Kerim er-Rahman Fi Tefsiri'l-Kelami'l-Mennân*, Beşir Eryarsoy tarafından *Tefsiru's-Sa'di* adıyla tercüme edilmiş, 2006 yılında Guraba tarafından 5 cilt olarak basılmıştır.¹⁴⁵

Prof. Dr. Abdurrahman es-Sa'di'ye ait *Edebi Mesaj Kur'an*, Hüseyin Elmalı tarafından *Edebi Mesaj Kur'an (en-Nazmu'l-Fenni Fi'l-Kur'an)* adı ile Türkçeye çevrilmiştir. Mukâtil b. Süleyman tarafından yazılan ve ilk tam tefsir olarak kabul edilen *et-Tefsiru'l-Kebir (Büyük Tefsir)* Beşir Eryarsoy tarafından Türkçeye çevrilmiş ve 2007 yılında 4 cilt halinde İşaret yayınları arasında neşredilmiştir. Mescid-i Nebevi'nin vaizi olarak tanıtılan Ebubekir Cabir el Cezairi'ye ait *Eyserü't-Tefasir (En Kolay Tefsir)*, *Kur'an'ı Anlamanın En Kolay Yolu* adı ile aralarında Vahdettin İnce, Ziya Eryılmaz ve Salih Uçan'ın da bulunduğu bir heyet tarafından Türkçeye çevrilmiştir.¹⁴⁶

Şeyhu'l-Ekber Muhyiddin İbnu'l Arabi'ye ait olan *Tefsir-i Kebir Te'vilat*, Vahdettin İnce tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Kitsan tarafından 2 cilt halinde İstanbul'da tabedilmiştir. Nasıruddin Ebu Said Muhammed el-Kadi el-Beydavî'ye ait olan *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil Muhtasar Beydavî Tefsiri* adı ile Şadi Eren tarafından dipnotlar ilavesiyle Türkçeye çevrilmiştir. Tercüme Selsebil yayınları tarafından 2010 yılında İstanbul'da 4 cilt halinde basılmıştır.¹⁴⁷

Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi'ye ait olan *Kur'an-ı Kerim Tefsiri Zadü'l Mesir Fi İlmi't Tefsir*, Doç. Dr. Abdülvehhap Öztürk tarafından *Kur'an-ı Kerim Tefsiri Zadü'l Mesir Fi İlmi't-Tefsir* adıyla tercüme edilmiştir. Şeyh Seyfuddin el-Muvahhid tarafından yazılmış olan *Davetçinin Tefsiri*, İbrahim Özsoy'un tercümesiyle Türkçeye kazandırılmıştır. *Ahkâmu'l-Kur'an*, İmam Şafi'ye ait eser, bir heyet tarafından aynı isimle Türkçeye çevrilmiş olup, Tevhid yayınları tarafından basılmıştır. Beşir Eryarsoy tarafından tercüme edilen Mukatıl b. Süleyman'ın Ahkâm Ayetleri Tefsiri, *Tefsiru Hamsi Mieti Ayetin Mine'l-Qur'an* adlı tefsirlerdir. Ayrıca Ömer Rıza Doğrul'un *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim Tercüme ve Tefsiri*, Hasan Basri Çantay'ın *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*'ini unutmamak gerekir. Hamdi Döndüren'in *Evrensel Çağın Kur'an-ı Kerim*, Mustafa

¹⁴⁵ Aydar, "Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur'an Tefsirleri", s. 295, 296.

¹⁴⁶ Aydar, "a.g.e.", s. 296.

¹⁴⁷ Aydar, "a.g.e.", s. 297.

İslamoğlu'nun *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meâl Tefsir*, Mehmet Yaşar Kandemir, Halit Zevalsiz ve Ümit Şimşek'in hazırladıkları *Ayet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli* adlı eserler gibi meâl-tefsirler de vardır.¹⁴⁸

Cumhuriyet dönemi tefsir, tercüme ve meâl çalışmaları çerçevesinde yayınlanmış olan Türkçe telif ve tercüme tefsirleri burada zikrettik. Bu eserlerin % 60'ının tercüme, % 40'ının da telif olduğunu görmekteyiz.

5. BELLİ BAŞLI TEFSİR VE TERCÜME / MEÂL BİBLİYOGRAFYASI

Türkiye'de yapılan tercüme ve meâl çalışmaları tasnife tabi tutulacak bir hacme ulaşmış durumdadır. Nitekim bir tespite göre bugün gelinen noktada Türkçe olarak hazırlanan tercüme ve meâl sayısı 300 civarındadır.¹⁴⁹ Bunlardan belli başlılarını tefsir, tercüme ve meâl çalışma bibliyografyası halinde verecek olursak,

1. (1927) *Hülâsatü'l-Beyân Fi Tefsiri'l-Kur'an* (Büyük Kur'an Tefsiri), (Konyalı Mehmet Vehbi Efendi, 1927, 15 cilt).
2. (1934) *Tanrı Buyruğu Kur'an-ı Kerim Tercüme ve Tefsiri*, (Ömer Rıza Doğrul, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1980, 3 cilt).
3. (1935) *Hak Dini Kur'an Dili Yeni Meâlli Türkçe Tefsir*, (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, İstanbul: Eser Neşriyat, 1971, 10 cilt).
4. (1957) *Füyuzat Kur'an-ı Mübin'in Meâlen Tefsiri*, (Şemseddin Yeşil, İstanbul: Ş. Yeşil Kitabevi, 2009, 7 cilt)
5. (1963) *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-ı Âlisi ve Tefsiri*, (Ömer Nasuhi Bilmen, Yay. Haz. Mümin Çevik, İstanbul: Bilmen Yayınları, 1963,8 cilt)
6. (1965) *Esbab-ı Nüzul Kur'an Âyetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri*, (H. Tahsin Emiroğlu, Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1965, 16 cilt)
7. (1970) *Kur'anı Kerim ve Türkçe Meâli* (Abdullah Âtîf Tüzüner, İstanbul 1970, 1972, 1982, Çeltüt Matbaa, 1 cilt)
8. (1971) *Kur'an Ahkâmı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farkları*, (Celal Yıldırım, İstanbul: Bahar Yayınları, 1971-1972, 2 cilt)

¹⁴⁸ Aydar, "Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur'an Tefsirleri", s. 297, 298.

¹⁴⁹ Koçyiğit, "Günümüz Türkçe Kur'an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi," s. 84.

9. (1971) *Ahkâm-ı Kur'aniyye*, (Konyalı Mehmet Vehbi Efendi, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1971 1 cilt.)
10. (1984) *Kur'an-ı Kerim Meâl ve Tefsiri*, (Talat Koçyiğit - İsmail Cerrahoğlu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1984 2 cilt, Fatıha'nın başından Nisa 116. ayete kadar)
11. (1985) *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, (Celal Yıldırım, İstanbul: Anadolu Yayınları, 1991, 14 cilt)
12. (1987) *Büyük Kur'an Tefsiri (Hülasatü't-Tefasir)*, (Ali Arslan, İstanbul: Arslan Yayınları, 1987, 16 cilt)
13. (1989) *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (Süleyman Ateş, İstanbul: Yeni Ufuklar neşriyat, 1989, 12 cilt)
14. (1991) *Ruhu'l-Furkan Tefsiri*, (Mahmud Ustaosmanoğlu, İstanbul: Sıraç Kitabevi, 1991, 18 cilt, devam ediyor)
15. (1993) *Kur'an-ı Kerim'in Şifa Tefsiri*, (Mahmut Toptaş, İstanbul: 1993, 8 cilt).
16. (2001) *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, (Bayraktar Bayraklı, İstanbul: İşaret Yayınları, 2001, 21 cilt).
17. (2001), *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim Meâl-Tefsir Denemesi*, (Salih Parlak, İstanbul, 2001 Yayınları, 1 cilt 1205 sayfa).
18. (2002) *Esbab-ı Nüzul Tefsiri*, (Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, 2 cilt).
19. (2003) *Besâiru'l Kur'an*, (Ali Küçük, Konya, 2003, 20 cilt).
20. (2003) *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Hayrettin Karaman – Mustafa Çağrıcı - İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003, 5 cilt).
21. (2003) *Kur'an Ansiklopedisi*, (Süleyman Ateş, İstanbul, 2003, 30 cilt) Bu eser, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri adlı tefsirindeki bilgilerin, alfabetik sıraya göre ve ansiklopedik bir anlayışla dizilmesinden ibarettir.
22. (2005) *Asr-ı Saadet Kur'an-ı Kerim Türkçe Meâli ve Tefsiri*, (A. Metin Saruhan, İstanbul: Erkam Yayınları, 2005, 8 cilt).
23. (2005) *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim* (Yüce Meâl ve Tefsiri), (Hamdi Döndüren, İstanbul: Çelik yayınları, 2005, 1 cilt).

24. (2006) *Okuyucu Tefsiri (Tefsiru'l-Kari)*, (Semra Kürün Çekmegil, Malatya, 2006, 8 cilt, devam ediyor).
25. (2006) *Kur'an Tahlili Arapça Gramer Işığında Sözlük-Meâl-Tefsir*, (Necla Yasdıman, İzmir, 2006, 6 cilt, devam ediyor).
26. (2006) *Beyanu'l-Hak (Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, (M. Zeki Duman, Ankara: Fecir Yayınları, 2006, 3 cilt).
27. (2007) *Yaşayan Kur'an Türkçe Meâl-Tefsir*, (R. İhsan Eliaçık, İstanbul: İnşa Yayınları, 2007, 3 cilt).
28. (2007) *Kur'an Yolu İniş Sırasına Göre Anlam ve Tefsiri*, (Şaban Piriş, Kayseri, Arz Yayıncılık, yayın yılı yok, ama tahminimize göre 2007'de yayınlanmıştır, 4 cilt).
29. (2007) *Nüzul Sırasına Göre Tebyinu'l-Kur'an İşte Kur'an*, (Hakkı Yılmaz, İstanbul: İşaret yayınları, 11 cilt).
30. (2008) *Hayat Kitabı Kur'an Gereğçeli Meâl-Tefsir*, (Mustafa İslamoğlu, İstanbul: Düşün yayınları, 2008, 1 cilt).
31. (2009) *İniş Sırasına Göre Apaçık Kur'an ve Türkçe Hikmetli Meâli*, (Sami Kocaoğlu, İstanbul: Zafer Matbaası, 2009).26
32. (2010) *Konularına Göre Kur'an-ı Kerim Ayetleri*, (Sıtkı Güllü, İstanbul: Huzur Yayınları, 2010, 6 cilt).27
33. (2012) *Kur'an Arapçasının Okunuşu, Akıcı Anlam Türkçesi ve Güncel Yorumu İle* (Gazi Özdemir, İstanbul: Şira yayınları, 2013, 1 cilt).
34. (2012) *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, (M. Sait Şimşek, İstanbul: Beyan yayınları, 2012, 5 cilt).
35. (2013) *Hakkın Daveti Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, (Ömer Çelik, İstanbul: Erkam Yayınları, 2013, 5 cilt).
36. (2013) *Tevhit Mesajı Özlü Kur'ân Tefsiri*, (Hasan Elik-Muhammed Coşkun, İstanbul: Fikir Yayıncılık, 2013, 1 cilt).
37. (2014) *Kur'an-ı Kerim Kavram Tefsiri*, (Ahmet Kalkan, İstanbul: Davut Emre Yayınevi, 2014, 10 cilt).

Buna göre Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar 40 yakın belli başlı telif tefsir tercüme ve meâl çalışmaları yapılmıştır. Ancak meâller üzerinde daha kapsamlı “*Türkçe Tercüme ve Meâl Tarihi*” nin yazılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

6. CUMHURİYET DÖNEMİ MEŞHUR TEFSİR VE KUR'AN MEÂLLERİ

6.1. Meşhur Türkçe Kur'anı Kerim ve Meâlleri

Kur'an Arapça olarak indirilmiştir. Ancak onun mesajlarının bütün insanlara hitap etmesi, bu mesajların diğer dillerde de ifade edilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede Türkçe olarak bazı surelerin tefsirleri yanında Kur'an'ı baştan sona tefsir eden eserler de yazılmıştır. Bunların en önemlileri arasında “*Hülâsatü'l-Beyân*”, “*Hak Dini Kur'an Dili*”, “*Kur'an-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerim*”, “*Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*” ile adlı tefsirler sayılabilir.

6.1.1. Muhammed Hamdi Yazır: *Hak Dini Kur'an Dili*

Muhammed Hamdi Yazır: Muhammed Hamdi, Antalya'nın Elmalı ilçesinde ilimle ilgilenen bir ailenin çocuğu olarak 1878 yılında doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı, hafızlık yaptı. Daha sonra İstanbul'da dinî ilimler, edebiyat, felsefe ve musiki öğrendi. Süleymaniye müderrisi oldu. Medreselerde mantık, usûl-ı fıkıh ve fıkıh; Mülkiye Mektebi'nde vakıf hukuku dersleri verdi. Elmalılı Muhammed Hamdi, II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Meclis-i Mebusan'da Antalya mebusu ve Evkaf Nazırı oldu. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kendini ilme adadı. *Metâlib* ve *Mezâhib* adlı tercüme eseri ile adı geçen tefsiri bu dönemin ürünlerindedir. 1942'de vefat eden Elmalılı, İstanbul Sahrayı Cedit mezarlığına defnedildi.¹⁵⁰

Hak Dini Kur'an Dili: Kırk sekiz yaşında iken başlayıp altmış yaşında tamamladığı tefsiri olup en meşhur eseridir. TBMM'nin isteğiyle Diyanet İşleri Başkanlığı Türkçe bir tefsir yazdırma kararı almıştır. Bu amaçla Muhammed Hamdi Yazır'ın 12 yılda (1926-1938) yazdığı tefsir, 1935-1939 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dokuz cilt olarak basılmıştır. Eserin mukaddimesinde de belirtildiği üzere (I, 19-20) tefsirde takip edilecek genel esaslar, Diyanet İşleri Riyâseti ile Hamdi Efendi arasında yapılan bir protokol ile belirlenmiştir. Eserin girişinde tercüme, te'vil ve tefsir arasındaki farklar üzerinde duran M. Hamdi Yazır, tefsirde bağlı kalacağı esasları ve kaynaklarını nakletmiştir. Ayet, sure gibi bazı kavramlar üzerinde durmuş, Kur'an'ın faziletini ele

¹⁵⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “*Elmalılı Muhammed Hamdi*” DİA., 1995. c. 11, s. 57-59.

almıştır. Tefsirin yazımında Taberî, Cessas, Zemahşerî, Râzî, Beyzâvî ve Ebussuud tefsirleri ile “*Kütüb-i Sitte*”den faydalanmıştır.¹⁵¹

6.1.2. Mehmet Vehbi Efendi: *Hülâsatü'l-Beyân Fi Tefsir'il Kur'an*

Mehmet Vehbi Efendi: Mehmet Vehbi Efendi, 1862 yılında Konya'nın Hadım ilçesinin Kongul köyünde doğdu. Kur'an, kıraat, tecvit, Arapça ve fıkıh öğrendi. Mahmûdiye Medresesi müderrisi iken Konya Hukuk Mahkemesi üyeliğine seçildi. II. Meşrutiyet'in ilanıyla Konya mebusu seçildi. Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasından sonra tefsirini yazdı. Kurtuluş Savaşında Kuvay-ı Milliye'yi desteklemek için vaazlar verdi. Konya Valisi oldu. I. TBMM'de Konya milletvekilliği ve meclis başkanlığı yaptı. Evkaf ve Şeriye vekili oldu. İzmir suikastıyla (16 Haziran 1926) ilişkili olduğu gerekçesiyle Konya ve Ankara'da yirmi gün kadar gözetim altında tutuldu; suçsuzluğunun anlaşılması üzerine İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmaktan kurtuldu. 27 Kasım 1949'da Konya'da vefat etti.¹⁵²

Hülâsatü'l-Beyân Fi Tefsir'il Kur'an: “Kur'an tefsiri hakkındaki açıklamaların, kaynakların özeti mahiyetinde” anlamındaki *Hülâsatü'l-Beyân Fi Tefsir'il Kur'an*, Mehmet Vehbi Efendi'nin hayatının son dönemlerinde yazdığı Türkçe tefsirdir. Dirayet yöntemine uygun olarak yazılan bu tefsirde önce ayetler yazılmış, mealleri verilmiş ve sonra da tefsirine geçilmiştir. Kelimelerin çeşitli anlamları ve ifadelerdeki edebî sanatlar gösterilmiş, Kur'an'ın eşsiz bir kitap olduğu vurgulanmıştır. Konuyla ilgili hadisler, fıkıh, kelam, tarih ve ahlaka dair açıklamalar çeşitli tefsirlerden nakledilmiştir. İnançla ilgili konularda özellikle ehlisünnetin görüşleri desteklenerek diğer görüşler tenkit edilmiştir. Ayet sonunda da yapılan tefsirin bir özeti verilmiştir. *Hülâsatül-Beyân'ın* en önemli özelliklerinden biri de oldukça fazla sayıda hadis ihtiva etmesidir. Esbab-ı nüzul ve ayetlerin açıklanması için Buharî ve Müslim'den ve diğer kaynaklardan nakledilen hadisler tefsirde önemli bir yer tutmaktadır. Bu eserin diğer kaynakları arasında ise Taberî, Râzî, Beyzâvî ve Ebussuud Efendi'nin tefsirleri sayılabilir. “*Hulâsatu'l-Beyân*”, dilinin ağırlığı ve tefsir tekniği açısından eleştirilmesine rağmen, halk tarafından çok sevilmiş ve tutulmuştur. “*Hülâsatü'l-Beyân Fi Tefsir'il Kur'an*”, 1911-1915 yılları arasında on beş cilt

¹⁵¹ Mustafa Bilgin, “*Hak Dini Kur'an Dili*”, DİA., 1997, c. 15, s. 60-62.

¹⁵² Remzi Ateşyürek, “*Mehmed Vehbi Efendi*”, DİA., 2003, c. 28, s. 540-541.

hâlinde iki ayrı zamanda basılmış, Latin alfabesiyle ilk yayını ise 1966-1969 yılları arasında yapılmıştır.¹⁵³

6.1.3. Hasan Basri Çantay: *Kur'an-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerim*

Hasan Basri Çantay: Hasan Basri Çantay 1887 yılında Balıkesir'de doğdu. İlk tahsilinden sonra Arapça ve Farsça öğrendi. Edebiyat, felsefe, hukuk, iktisat ve maliye tahsili gördü. Balıkesir ve Nasihat gazetelerinde yazılar yazdı. Yıldırım ve Kerasi gazetelerini yayımladı. Lisede dersler verdi. Ses gazetesini yayımlayarak halkı Millî Mücadele için örgütledi. I. Mecliste Balıkesir milletvekili oldu. Mehmet Âkif Ersoy ile yakın arkadaşlık kurdu. İdâre-i Husûsiyye'nin (özel idare) ilk teşkilâtlanmasında (1913) Balıkesir Dâimî Encümeni'nin başkâtipliğini yaptı. Daha sonra Balıkesir'de şehit çocukları için eğitim veren bir lisenin müdürlüğünü üstlendi. Hayatının son dönemlerinde bir yandan ziraat ve ticaretle uğraşan Çantay, diğer yandan kendini ilmî çalışmalara adanmıştı. 1964'te İstanbul'da vefat etti. Edirnekapı mezarlığına defnedildi.¹⁵⁴

Kur'an-ı Hâkîm ve Meâl-i Kerim: Hasan Basri Çantay'ın yazdığı bu meal, ilk defa 1953 yılında üç cilt hâlinde basılmıştır. Genel konu fihristi birinci cildin, özel isim indeksleri ise her cildin sonunda verilmiştir. Hasan Basri Çantay mealinin girişinde geçmiş dönemlerde yapılmış tercüme üzerine durmakta ve sade bir dille, hurafelerden arındırılmış bir meal yazmayı arzu ettiğini söylemektedir. Kur'an-ı Kerim'in iki sayfası genellikle yan yana konulmuş, altına ve karşı sayfasına da ayetlerin tercümesi yapılmıştır. Kaynak metinden olmayan açıklayıcı ifadeler parantez içine alınmış ve başka gerekli geniş açıklamalar dipnotlarda gösterilmiştir. Dipnotlardaki açıklamalar bazen kısa bazen de oldukça uzun olduğundan bu meal, yer yer tefsir niteliği kazanmıştır. Dipnotta verilen bu açıklamalar çoğunlukla Beyzâvî ve Celaleyn gibi tefsir kaynaklarından, Buharî gibi hadis kitaplarından ve konuyla ilgili başka kitaplardan alınmıştır.¹⁵⁵

6.1.4. Ömer Nasuhi Bilmen: *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*

Ömer Nasuhi Bilmen: Ömer Nasuhi Bilmen 1882 yılında Erzurum'da doğdu. İlk eğitiminden sonra İstanbul'da hukuk öğrenimini tamamladı. Arapça, Farsça ve

¹⁵³ Ateşyürek, "Mehmed Vehbi Efendi", s. 540-541.

¹⁵⁴ Emin Işık, "Hasan Basri Çantay", DİA.,1993, c. 8, s. 218, 219.

¹⁵⁵ Işık, "Hasan Basri Çantay", s. 218, 219.

Fransızca öğrendi. Medresetü'l-kudât'ı bitirdi. Medreselerde, İstanbul İmam-Hatip Okulunda ve Yüksek İslam Enstitüsünde fıkıh usulü ve kelam dersleri okuttu. Dâruşşafaka Lisesinde yirmi yıla yakın ahlak derslerine girdi. İstanbul Müftülüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı yaptı. Emekli olduktan sonra tefsirini yazdı. 1971'de İstanbul'da vefat etti. Edirnekapı mezarlığına defnedildi. Edebiyat ve dinî ilimler alanında birçok eseri olmakla birlikte Bilmen, Müslümanların pratik dinî ihtiyaçlarına cevap arayan “*Büyük İslam İlmihâli*” ile şöhret kazanmıştır. Bu eserleri dışında Bilmen'in “*Hukuk-i İslamiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu*” ile “*Büyük Tefsir Tarihi*” gibi eserleri de bulunmaktadır.¹⁵⁶

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri: Ömer Nasuhi Bilmen'in yazdığı “*Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*”, Kur'an'ın hem meal hem de tefsirini içermektedir. Surelerin tefsirine, o surenin nüzul yeri, nüzul zamanı, isimleri, içeriği ve ayet sayısı verilerek başlanmıştır. Ayetlerin önce Arapça asılları, ardından Türkçe mealleri ve daha sonra da izah başlığıyla tefsirleri yapılmıştır. Ayetlerin tefsirini kısaca veren Ömer Nasuhi Bilmen, ayetlerdeki kelime ve kavramları açıklamış, kişi ve varlıklar hakkında kısaca bilgiler vermiştir. Yer yer güncel konulara değinmiş, izah sonlarında konuyla ilgili şiirler yazmış ve başka şairlerden şiirler aktarmıştır. Her cilt sonunda konular kuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla sayfa numarasına göre “*münderecât*” (içindekiler) başlığıyla aktarılmıştır. Tefsirin daha sonra çeşitli baskıları yapılmıştır. 1964-1966 yılları arasında sekiz cilt olarak İstanbul'da yayınlanan bu tefsirin kaynakları arasında Beyzavî ve Ebussuud tefsirleri sayılabilir.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Rahmi Yaran, “*Ömer Nasuhi Bilmen*”, DİA.,1992, c. 6, s. 162, 163.

¹⁵⁷ Yaran, “*Ömer Nasuhi Bilmen*”, s. 162, 163.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDULLAH ÂTIF TÜZÜNER' İN KURÂN MEÂLİ

1. KURÂN MEÂLİ

1.1. Meâlin Ortaya Çıkış Serüveni

Seksen beş yıllık hayatı boyunca bir taraftan çalışırken, bir taraftan da hayatını okumaya, eser yazmaya, öğretmeye, öğrenci yetiştirmeye adanmış, insanlığın hizmetine değerli eserler bırakmaya çalışan, Türkçeye meraklı, döneminde Türkçe öğretmenliği yapan, Abdullah Âtîf Efendi, yaşadığı dönemde etkisiyle Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması gerektiğine inanıyordu. Abdullah Efendi, teberruken yazdığı Kuran meâlini neşretmesi için oğlu Feyyaz Tüzüner'e vasiyette bulunur. Bu vazifeyi *yaklaşık yirmi yıl* geciktiren oğlu Feyyaz Tüzüner, babasını tanıyanların azalarak vefat etmesi ile meâlin basılması gerektiğini hatırlar.

İstanbul Darülfünunu İlahiyat Fakültesi müntesiplerinden Mustafa Barcın (1901-1994) Efendi'nin aileyi ziyaretlerinde *“meâlin bugünün anlayacağı bir dille kısa ve öz olarak yazıldığını, hoşuna gittiğini beyan ederek”*¹⁵⁸ teşvik etmesi ve ilim ve bilgisi ile noksanlıkları tamamlamasıyla Meâlin ortaya çıkış serüveni, basılma süreci başlar.

Mustafa Barcın, Âtîf Tüzüner'in telif hakkı verilmese dahi Müslümanların yararlanması için bu meâlin neşredilmesini vasiyet ettiğini de dile getirmektedir. Tüzüner'in bu meâl çalışması, önceden yazılmış, uzun yıllar neşredilmemiş ve kendisinin vefatından (1954) sonra oldukça geç bir dönemde (1970) ilim dünyasıyla buluşabilmiştir. Bu noktada bu meâl çalışması 1940-1950'li yıllar arasında kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Bu yıllarda dini neşriyatın oldukça zayıf olduğu, kısmî Kur'an tercümelerinin yapıldığı ve bundan dolayı meâl çalışmalarının fetret döneminde olduğu fark edilmektedir. Dolayısıyla Tüzüner'in hazırladığı bu meâl çalışmasını, dönemin

¹⁵⁸ Barcın, *“Tahriz”*, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli.

şartları gereği yayınlamak istemediği veya daha sonraki dönemlerde neşredilmesini talep ettiği ihtimal dâhilindedir.¹⁵⁹

1.2. Meâlin Genel Özellikleri

Ulusçuluk, Türkçe ibadet, Kur'an tercümesi gibi kavramların ve “*Türkçe Kur'an olur mu?*” endişelerinin konuşulduğu, Cumhuriyet döneminde kısa, öz olarak yazılan Abdullah Âtîf Tüzüner'in *Kur'an Meâli* yaklaşık yirmi yıl sonra basılmıştır. Öz Türkçe kelimelerin çok kullanılması ve neslin kolay bir şekilde okuyup anlayabileceği bir dil ve üsluba sahip olması ve bu meâlin en önemli özelliğidir.

Abdullah Âtîf Tüzüner'in Kur'an Meâli, Cumhuriyet'in ilk döneminlerindeki ağır bir dil üslubuyla hazırlanan ve Türkçeye çevrilen diğer meâllere kıyasla, daha düzgün bir Türkçe dil yapısıyla hazırlandığı görülmektedir.

Kur'an'ın dilinde ve anlatımında kuru, zevksiz ve duygusuz bir anlatım değil, çoğu zaman duyguların coşkun bir dille anlatıldığı bir üslup hâkimdir. Bu üslubu Türkçeye meraklı, döneminde Türkçe öğretmenliği yapan, Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması gerektiğine inanan müellifin Türkçe meâline yansıtma çalışması son derece önemlidir.

Tüzüner, Meâlinde bütünüyle olmasa da olabildiğince kaynak metne sadık kalmış, Kur'an'ın dili Arapçayı kurallarına riayet ederek tefsirî tercüme etmiştir. Tüzüner'in Kur'an Meâli, Fahrettin er-Râzi'ye ait *Mefâtihu'l-Gayb* adlı eser göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Meâl, yazıldığı dönemin düşüncesini, siyasi ekol ve ideolojisini yansıtması gibi özellikleri tamamen eserin meydana geldiği o dönemin düşünce ve şartlarına ışık tutmaktadır.

Zira her müfessir, döneminin siyasi, sosyal ve kültürel ortamından etkilenmiştir. Buna müfessirin kendi bilgi birikimi, ideolojisi, düşünce sistemindeki öncelikleri ve vazgeçilmezleri eklenince ortaya koyduğu yorumlar da hiç kuşkusuz bu etkilerden bağımsız olmaması tabîdir.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Dinç, “*a.g.mk.*”, s. 290.

¹⁶⁰ Süleyman Narol-Muhammed Ersöz, “*İdeolojinin Kur'ân Yorumuna Yansıması -Mevdûdi'nin Yûsuf Sûresi 76. Âyetini Tefsiri Özelinde*”, Mütefekkir 5/10 (Aralık 2018): s. 418.

Buna rağmen Tüzüner'in *Kur'an Meâli*'nde yaşadığı döneme göre yadırganacak birçok öz Türkçe kelime kullanılması ve bu anlamda eleştiri alması meâlin diğer olumsuz bir özelliğidir.

Zamanın değişmesine paralel olarak bazı kelimeler, anlam değişikliklerine uğrayabilmektedir. Tüzüner'in eserinde, hem yaşadığı dönemlerde hem de yerel (Konya şivesi) olarak kullanılan kelimelerin yaşayan toplum tarafından kullanılmadığı veya anlam değişikliğine uğradığı, toplumun diline yerleşmiş yaygın kullanımı olan kelimeleri bazen kullanması bazen de kullanmaması vb. sebeplerle tercümenin kısmen akışının bozulduğu görülmektedir.

1.2.1. Şekli Özellikleri ve Baskıları

Abdullah Âtîf Efendi, Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâlini, Milli Kütüphanede 951 sayıyı taşıyan Kur'ân-ı Kerimi esas alarak, noktalama ve işaretlemelere uyarak hazırladığı meâli, teberruken bir kere yazmıştır.

Tüzüner'in meâlinin bizzat kendisi tarafından dört büyük deftere yazdığı Kur'an metninin karşısına geçirildiği ve üzerinde bir hayli tashih yapıldığı ifade edilmektedir.¹⁶¹

Oğlu Feyyaz Tüzüner, babasının meâl çalışmasında ayet ayet veya kelime kelime bir çeviri yapmadığını, Kur'an'a anlam verirken belirli kalıp ve anlayışlar içinde kalmadığını ifade etmektedir.¹⁶²

Ancak Tüzüner'in bu meâlinin basım aşamasında tamamen ve kelime kelime karşılık bulmaya gayret edilerek, metne sadakat gösterilerek ve ayet numaraları önceden konulmadığı için ayet numaraları konularak meâlin basılması sağlanmıştır.

Tüzüner'in kısa ve öz olan Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli, oğlu Feyyaz Tüzüner tarafından Kur'ân metniyle birlikte meâlin tek sayfalı olarak, tek cilt halinde, Mushafları İnceleme Kurulu Yönetmeliğine uygun ve 605 sayfa ve (24 x 17) ebat olarak Çeltüt Mabaacılık vasıtasıyla bastırılmış ve Yağmur Yayınevi tarafından dağıtılmıştır.

¹⁶¹ Dinç, "a.g.mk.", s. 303.

¹⁶² Dinç, "a.g.mk.", s. 291.

İstanbul, 1970 tarihli birinci baskısı kısa sürede bittiği için ikinci ve üçüncü baskıları yapılmıştır. (1972-73, 1982)

Mushaf tertibine uygun Abdullah Âtîf Efendi'nin Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâlinin, Arapça metninin Kur'an hattatı, meşhur hattat Baltacızade Hüseyin Efendi'nin talebesi Merhum Kadırgalı Mustafa Nazif Efendi (v. h. 1168) olup Arapça metinle meâl aynı sayfada birlikte verilmiştir.

Meâlde, *huruf-u mukattalar* hakkında *tefsirî* açıklamalar¹⁶³ ve surelerin isimlerini tanıtıcı bazen kısa, bazen de uzun izahlar ve dipnotlarda açıklayıcı bilgiler verilmektedir. Az da olsa (tırnak) içine alınmış bazı ibâre ve kelimeler, Kur'anda olmayan, sonradan, izah tarzında karşılıklar olup (*) şeklinde işaretli haşiyeler ve kısa açıklamalar sonradan ilave edilmiştir. Bazı sayfaların alt tarafında “*Açıklama*” başlığı ile izahlar yapılmaktadır. Sûrenin başında, sûrenin nâzil olduğu yer ve âyet sayısı belirtilmektedir.

Müellifimiz, meâline “ *(Dünyada herkese) acıyan, (Ahirette inananlara) acıyıp kayıran Allah adıyla...*” diye başlar, Nas suresinin sonunda; “ *Rabbının sözleri doğruluk ve düzlükce (adaletle) yerini buldu. Yüce Allah (C.C.) doğrudur. Ulu Peygamberi bildirdi. Biz de buna şahitlerdeniz.*” Sözleriyle bitirir.

Eserin sonunda, takdim, müellifin hal tercümesi ve müellifin basılmış ve basılacak eserlerinin listesi, takriz, fihristler, şifa ve secde ayetleri, Kur'anı Kerime dair kısa bilgiler, tecvit, secavend gibi durak ve işaretler hakkında kısa bilgiler verilmiş olup ayrıca hatim duası bulunmaktadır.

1.3. Meâlin Dil, Üslup ve Yöntemi

Kur'ân meâllerinde en önemli sorun dil, üslup ve yöntem sorunudur. Zira bir meâlde herkesin anlayabileceği, okuyanın ilmi birikimine göre ilk okumada bile kendince ortak bir anlam çıkarabileceği, kolay anlaşılabilir bir dilin kullanılması meâllerin hedeflerindedir.

¹⁶³ Abdullah Âtîf Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*” s. 3.

Abdullah Âtîf Efendi'nin meâlinde kullanılan dil, üslup ve yöntemini iki ana başlık altında değerlendirebiliriz.

1.3.1. Dil ve Üslup Açısından Değerlendirilmesi

Tüzüner'in Ku'ran meâli dönemin diğer meâllerine akıcı bir üslup, sade bir dille, okuyucusuna kolay ve net bir şekilde manaya ulaşma imkânı sağlamaktadır. Anlam bütünlüğünü bozan, parçalayan parantezler çok nadir de olsa kullanılmış, küçük izahatlar yapılarak, dipnotlar verilerek ayetin anlaşılması sağlanmıştır.

Tüzüner'in, meâlinde dipnot vererek izah etmeye ve tefsirî bilgiler vermeye gayret ettiği açıklamaların ağırlıklı olarak kelime ve ifade kalıpları üzerinde olduğu görülmektedir.¹⁶⁴

Ancak bazı âyetlerde gramer açısından isabetli olsa da üslup açısından uygun olmadığı da görülmektedir.

Örneğin Bakara 2 / 142. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَاهُمْ عَن قِبَلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا قُل لِّلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Halk içinden o cahiller: “Onları buldukları kableden (yani Beyti Mukaddesten) çeviren şey nedir?” diyecekler. (Onlara) : “Meşrik (doğu) ve mağrip (batı) ancak Allah ’ındır.”¹⁶⁵

Görüldüğü gibi Bakara suresi 142. Âyetinde anlamı bilinen kelimelerin parantez içinde verilmesi anlam bütünlüğünü zedelese de bu küçük izahatlar ayetin anlaşılmasını sağlamıştır. Ancak Müellifimiz, bu kelimeleri parantez içinde vermeden direkt Arapça kelimelerin karşılığı olarak vermiş olsaydı daha isabetli olurdu.

Tüzüner'in, toplumun diline yerleşmiş, herkesin anlayabileceği النَّاسِ kelimesini “Halk” olarak tercüme etmesi de onun Arapça kelimelere yeni kelime karşılıkları bulmaya gayret ettiğini görmekteyiz.

¹⁶⁴ Dinç, “a.g.mk. ”, s. 292.

¹⁶⁵ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 23.

Örneğin Âl-i İmran 3/ 10. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُغْنِي عَنْهُمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا أَوْلَادَهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً وَأُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ

“Şüphesiz ki iman getirmeyen kimselerin malları, çocukları, Allah’ın azabından onları kıl kadar korumaz, hem onlar cehennem yakacağıdır. (tutrağıdır).”¹⁶⁶

Görüldüğü gibi müellifimizin Âl-i İmran suresi 10. ayette geçen “ شَيْئاً ” kelimesine “azabından onları kıl kadar korumaz,” ilavesini açıklama mahiyetinde parantez içinde vermeden anlama dayalı olarak tefsiri bir anlam verdiğini, “ وَقُودُ ” kelimesine ise karşılık olarak “yakacak” anlamını verdiğini ve bununla birlikte kelimenin öz Türkçesini parantez içinde tekrar açıkladığını görmekteyiz.

Örneğin Âl-i İmran 3/139. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

“Eğer siz inaniyorsanız en yüksek adamlar olduğunuz halde gevşeklik getirip kederlenmeyin.”¹⁶⁷

Müellifimizin meâlinde Âl-i İmran suresi 139. ayetinde “ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ ” terkinin “en yüksek adamlar” şeklinde hedef dil Türkçeye tercüme edildiği, ancak anlam karışıklığına sebebiyet verecek tarzda cümlenin daha kapalı hale geldiği görülmektedir.

Örneğin Enfâl 8/ 57. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

فَإِذَا تَفَقَّهْتُمْ فِي الْحَرْبِ فَسَرِّدْ بِهِمْ مَن خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَدَّكَّرُونَ

“Onları her ne vakit harpte yakalarsan onların hakkından gelerek, arkalarındaki uyuntularını (uydularını) da dağıt; olur ki akılları başlarına gelir.”¹⁶⁸

Görüldüğü gibi Müellifimiz ayette geçen “ خَلْفَهُمْ ” kelimesine “arkalarındaki uyuntularını (uydularını)” şeklinde anlam vermiştir. Bu da Cumhuriyet’in etkisi ile dini hayatın, kültürün ve geleneğin, zamanın şartlarına göre şekillendirme çabalarının ve

¹⁶⁶ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 52.

¹⁶⁷ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 68.

¹⁶⁸ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 185.

ulusçuluk fikrinin tercümede öz Türkçe kelimelerinin tercih edilmesine ve siyasi etkilerinin ne denli tercümelere yansındığını göstermesi açısından önemlidir.

Örneğin Enfâl 8/ 65. âyetini şöyle tercüme edimiştir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِئَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِئَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

“Ey peygamber, Müslümanları (kâfirler ile) vuruşmağa teşviket (kışkırt), sizden güçlüğe katlanan yirmi kişi bulunuyorsa, kâfirlerden iki yüz kişiye üstün gelir, yüz kişi bulunuyorsa kâfirlerden bin kişiye üstün gelir; çünkü onlar kaba, anlayışsız bir kavimdir.”¹⁶⁹

Görüldüğü gibi Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması gerektiğine inanan müellifimiz Abdullah Efendi, Kur’an meâlinde Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmamaya özen göstermektedir.

Tüzüner, ayette geçen “sabreden yirmi kişi” ibaresini “sizden güçlüğe katlanan yirmi kişi” olarak çevirmiştir. Zira “sabreden” kelimesi, Türkçeye yani hedef dilin toplumuna yerleşmiş bir kelimedir. Bu da Müellifin Arapça kelimeleri kullanmamaya özen gösterdiğinin kanıtıdır.

Aynı durum, sonraki ayette de vuku bulmuştur:

الآن خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِئَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِئَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ
وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

“Şimdi Allah sizin yükünüzü yeğniltmiştir (hafifletmiştir), ve sizde gevşeklik olduğunu bilmiştir; sizden güçlüğe katlanan yüz kişi bulunursa (kâfirlerden) iki yüz kişiye üstün gelir, sizden bin kişi bulunursa, iki bin kişiye Allah’ın yardımı ile üstün gelir, Allah da güçlüğe katlananlarla birliktir.”¹⁷⁰

Burada da tıpkı önceki ayetteki benzer şekilde “sabreden yüz kişi”, “sabredenlerle beraberdir” ibareleri “güçlüğe katlanan yüz kişi”, “güçlüğe katlananlarla birliktir.” olarak tercüme edilmiştir.

¹⁶⁹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 186.

¹⁷⁰ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 186.

Bu da gösteriyor ki Abdullah Âtîf Efendi, halk tarafından kabul görmüş, toplumun diline yerleşmiş Arapça ve Farsça kelimeleri, terkipleri önemli ölçüde Türk dilinden arındırmaya gayret etmektedir.

Örneğin Enfâl 8/ 71. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“ Eğer sana hainlik etmek isterlerse (edebilirler), önce Allah’a da hainlik etmişler de zarara uğramışlardı; Allah her şeyi bilici ve yolu ile yapıcıdır. ”¹⁷¹

Görüldüğü gibi ayeti kerimede geçen “حَكِيمٌ” kelimesine “yolu ile yapıcıdır” şeklinde anlam verilmiştir. Her ne kadar ayetin manası anlaşılrsa da ayet daha kapalı hale gelmiştir. Oysa ayetin ilgili bölümüne “Allah, her şeyi bilen ve her şeyi yerli yerinde yapandır.” şeklinde anlam verilmesi daha güzel olurdu.

Örneğin Enfâl 8/ 41. âyeti şöyle tercüme edilmiştir:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ
وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعَانَ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Biliniz ki savaş malından elde ettiğiniz şeylerin beşte biri Allah Teâlâ, Peygamber ve ailesi, yetimler, çok züğürtler ve yolcular içindir, eğer Allaha ve bizim ayrık (Bedir) gününde, iki bölüğün karşılaştığı günde kulumuza indirdiğimiz ayetlere iman getirmiş iseniz... Allah’ın her şeye gücü yeter. ”¹⁷²

Tüzüner’in, ayette geçen “وَالْمَسَاكِينِ” kelimesine her ne kadar kaba bir kelime olduğu düşünülse de “çok züğürtler” şeklinde mana vermiştir. Yerel bir dil kullanarak manayı güzel şekilde hedef dile aktarması açısından tercümenin isabetli bir çeviri olduğunu görmekteyiz.

Her ne kadar kelimelere anlam verilirken belirli kalıp ve anlayışlar içinde olmadan terfsiri anlamlar verilse de Kur’ân lafzına müdahil olma endişesi, lafza bağlı kalma düşüncesi ve Türkçenin imkânlarının yeterince kullanılmaması nedeniyle Tüzüner’in meâlinde de dil ve üslûp açısından tenkid edilecek durumların olduğunu görmek mümkündür.

¹⁷¹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 187.

¹⁷² Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 183.

1.3.2. Yöntem Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda örneklerde görüldüğü üzere bir taraftan Arapça gramer yapısının bozulma endişesi ve lafza bağlı kalma düşüncesi, diğer taraftan Cumhuriyet döneminin siyasi etkisi ve toplumsal baskısı ile Arapça, Farsça kelimelerin yerine öz Türkçe kelimelerin ve halk dilini tercih etmesi sebebiyle müellifin meâlinde kulağa yabancı gelen ifadelerin kullanıldığını görülmektedir.

Meâlin genelinde tercüme yapılırken kullanılan dile yerleşmiş, yaygın kullanımı olan kelime ve terkiplerin yerine öz Türkçe kelimelerin ve deyimlerin tercih edilerek kelimelerin anlamlandırılması, şivesel halk dilinin kullanılması, diğer taraftan da Arapça ve Farsça kelimelerin de kullanılması müellifin meâlini değişik çevrelerden üslup ve yöntem açısından tenkide maruz bıraktığını görmekteyiz.

Tüzüner'in meâlinin genelinde hem klasik tefsirlerin, özellikle Fahrettin er-Râzi'ye ait *Mefâtihu'l-Gayb* adlı eserin düşünce ve anlam boyutlarının hem de meâlin yazıldığı, ulusçuluk fikrinin yaygın olduğu Cumhuriyet döneminin siyasi ve ideolojisinin vb. etkilerinin aynı anda eserinde görüldüğünü ifade edebiliriz.

Tüzüner'in eserinde sebab-i nüzul, nesh, fikhî hükümler gibi hususlara işaret etmesi, dipnotlar ve açıklayıcı bilgiler paylaşması, klasik tefsir kaynaklarından oldukça yararlanması *Kur'an Meâli*'nin, bir *meâl-tefsir çalışması* görünümünde olduğunu göstermektedir.¹⁷³

Dolayısıyla bütün bunlar Abdullah Âtîf Tüzüner'in *Kur'an Meâli*'ni *tefsiri tercüme* anlayışı ve metoduyla hazırladığını bizlere göstermektedir.

Örnek: 1. Bakara suresi 30. Ayet

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

“O günü anınız ki Rabbin meleklerle: “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demiş...”¹⁷⁴

¹⁷³ Dinç, “a.g.e.”, s. 293.

¹⁷⁴ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 7.

Bakara suresi 30. ayetini müellifimiz Tüzüner, bu ayetlerle “Allah Teâla, insanlığa ilk büyük nimetini ve o nimetin ilim ve mârifet olduğunu ve Âdem’den doğan kusuru da affettiğini” beyan ederek ayetin anlaşılmasını sağlamak için tefsiri açıklamalarda bulunmuştur.

Örnek: 2. Nisa suresi 15. Ayet

وَاللَّاتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَقَّاهُنَّ الْمَوْتُ
أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا

“Kadınlarınızdan (*) çirkin iş tutanlar için sizden dört şahid (tanık) arayın, eğer onlar da tanıklık ederlerse ölüm canlarına yetişinceye kadar yahut Allah onlar için bir yol (bir had, ceza) gösterinceye değin o kadınları evlerinizde hapsediniz.”¹⁷⁵

Tüzüner, Nisa suresi 15. ayette geçen “fahişe” kelimesini (*) Fuhuş (zina) olduğunu ve bu ayetteki hapisin ise, had ayetiyle nesh edildiğini (değiştirildiğini) (Nur suresi, ayet 2.) ifade ederek ayeti açıklamıştır. Devamında ise “Had: Evliler zina ederse; recim (taşlanarak ölüm), Bekârlar zina ederse; yüz değnek vurulması ve Bunlar dört şahidin kesin ifadelerinden sonra tatbik edilir.” Şeklinde detaylı tefsiri açıklamalarda bulunmaktadır.

Örnek: 2. Âl-i İmran suresi 23. Ayet

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ

“Kendilerine kitaptan bir hisse verilen ve o kimselere şaşmadın mı ki aralarında hükmedilmel için Allah kitabına çağrılıyorlar, sonra onlardan bir bölümü yüz çevirerek cayıyorlar.”¹⁷⁶

Âl-i İmran suresi 23. ayetini Tüzüner, “Yahudilerden iki kişi zina ederek Peygamberimizin hükmüne rıza göstermişler, recm edilmeleriyle hükmedilince caymışlar, onun üzerine bu ayet nazil olmuştur.” Şeklinde dipnotta açıklamada bulunarak ayetin sebab-i nüzuluna işaret etmiştir.

¹⁷⁵ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 81.

¹⁷⁶ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 54.

Örnek: 3. Bakara suresi 190. Ayet

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

“Sizinle döğüşenler ile Allah yolunda döğüşünüz. döğüşmeye siz başlamayınız. Allah tecavüz edenleri sevmez.”¹⁷⁷

Abdullah Âtîf Tüzüner, Bakara suresi 190. Ayetin meâlini verdikten sonra latin harflerle dipnotta “Bu ayet, onu takip eden “*VAKTÛLÛHÛM HAYSÛ SEKIFTÛMÛHÛM*” ayeti ile nesh edilmiştir. (hükümü kaldırılmıştır.)” Şeklinde açıklamada bulunarak ayetin nesh edildiğine işaret etmiştir.

Örnek: 4. Bakara suresi 183. Ayet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey İman getiren kimseler, sizden evvelkilere farz kılındığı gibi belki perhizkâr olursunuz diye size de Ramazan orucu farz kılındı.”¹⁷⁸

Müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner, Bakara suresi 183. Ayetinin manasını verdikten sonra izah anlamında dipnotta “*Ramazan orucunun farz olması*” Şeklinde açıklamada bulunarak ayetin *fikhi hükümüne* işaret etmiştir.

2. KUR’AN MEÂLİDEN TERCÜME ÖRNEKLER

Meâller, Kur’ân’ı anlama ve anlatma çabasının sonucudur. Abdullah Âtîf Tüzüner’in Kur’ân Meâli de Kur’ân’ı anlama ve anlatma amacına hizmet etmek için hazırlanmıştır.

Müellifimiz Tüzüner, kendi anlayışı ve fikirleri doğrultusunda Kur’ânı tercüme ederek hazırladığı Kur’ân Meâlini kendi dönemindeki insanların istifadesine sunmuştur. Fakat müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner, söz konusu ayet, deyim ve kavram çevirileriyle ilgili olarak ilim ve fikir çevrelerinden gerek dil, üslup ve yöntem açısından gerekse

¹⁷⁷ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 30.

¹⁷⁸ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 29.

toplumun diline yerleşmiş, kabul görmüş Arapça ve Farsça kelimelerden uzak durarak öz Türkçe kelimeleri eserinde tercih etmesi sebebiyle birçok eleştiri almıştır.

Şimdi de bu eleştirilerin temelini oluşturan hususları bazı ayetler üzerinde derinlemesine inceleyerek ele almaya çalışalım.

2.1. Ayet Tercümelerine Örnekler

Bu bölümde detaylı olarak değerlendirmeye tabi tuttuğumuz ayetler çerçevesinde müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'in ayet çevirilerine nasıl bir anlam yüklediğinden hareketle eserini daha yakından tanımaya çalışacağız.

Örnek: Bakara 2 / 23. Ayet

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Eğer bizim, kulumuza gönderdiğimiz şeyden şüpheli iseniz öyle biri tarafından¹⁷⁹ bir sure meydana getiriniz, eğer sözünüzde doğru iseniz Allah'tan başka şahitlerinizi (yani taptıklarınızı) da çağırınız.”¹⁸⁰

Örnek: Yunus 10 / 38. Ayet

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَنْطَعْتُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Onu uydurdu mu? diyorlar. Eğer doğru iseniz Allah'tan başka istediğinizi de çağırınız, onun bir benzer suresini de siz uydurunuz (bakalım.)¹⁸¹

Örnek: Hud 11 /13. Ayet

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُورٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَنْطَعْتُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Kur'anı kendi uydurdu mu? diyorlar, sen (onlara): “Eğer haklı iseniz Allahtan başka çağırabileceğiniz kimseleri de çağırın öyle uydurma on sure de siz yapın, ” de.”¹⁸²

¹⁷⁹ Yani, öyle bir ümmi, okuma yazma bilmeyen kişi tarafından demektir.

¹⁸⁰ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 5.

¹⁸¹ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 214.

¹⁸² Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 224.

Yukarıda Tüzüner'in Kur'an Meâlinden benzer örnek ayetler peşe peşe verilmiştir.

Tüzüner, Bakara 2 / 23. Ayetin meâlini verirken ayette geçen “ مِنْ مِّثْلِهِ ” kelimesine “*öyle biri tarafından*” şeklinde mana vermiş ve arkasından dipnotta “*yani öyle bir ümmi, okuma yazma bilmeyen kişi tarafından demektir.*” şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Tüzüner, burada diğer benzer ayetlerden farklı olarak “ فَأَتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ ” deki (هُ) zamirini, مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا daki عَبْدِنَا kelimesine raci etmiştir. Bu sebeple mana ‘*ümmi, kitap okumamış ve hiçbir âlimden ders almamış bir insan olan Hz. Muhammed (s.a.s.) gibi birisi*’ tarafından olduğunu ifade etmektedir.

(هُ) zamiri konusunda tefsirlerde açıklamalar bulunmaktadır. Müellifimiz buradaki zamiri

مَا ya, مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا daki مَا ya, ‘*yani onun özelliklerini taşıyan bir sure, Kuran’a*’ raci etmemiştir. Hâlbuki burada meydan okuma, indirilen Kur’an hakkındadır ki Tüzüner’in diğer ayetlere verdiği anlam bunu desteklemektedir. İsabetli olan zamirin racinin sureye- “*fesahat ve hüsnü nazımda (güzel terbiyede), onun vasıflarını taşıyan bir sure-* olmasıdır.¹⁸³

Görüldüğü gibi Müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner, klasik tefsirlerde geçen rivayetler arasında tercihte bulunarak tefsiri tercüme yapmaktadır.

Örnek: Maide 5 / 27. Ayet

وَإِذْ أَخْبَرَهُمُ نَبَأُ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ

“*Onlara Âdemin iki oğlunun kisasını oku, o vakit ki kurban sundular, birisinin kurbanı kabul edildi, ötekisinininki kabul edilmedi, bunun üzerine öteki (Kabil): Emin ol seni öldüreceğim, dedi, beriki cevap verdi: Allah Teâla, azabından sakınanlardan kabul eder;*”¹⁸⁴

Örnek ayette geçen “*kurban*” kelimesini, Abdullah Âtîf Tüzüner, kelimeyi hiç tercüme etmeden Arapçada olduğu gibi meâline yazmış ve Türkçe kullanımındaki “*sevap*

¹⁸³ Fahrettin Râzî, Muhammed b. Ömer, “*Mefatihü'l-Gayb*”, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1981) 2: 129.

¹⁸⁴ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 113.

için boğazlanan hayvan” anlamını kastetmiştir. “Kurban” kavramı, Arap dilinde “yakın olma, yaklaşma” kendisi ile Allah’a yakınlaşmayı istediğin şey anlamına gelmektedir.¹⁸⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, Kur’anı Kerim Meâlinde (Orijinal) ise; bu kavramı “yakınlık” anlamı ile karşılayarak doğru ve yakın anlamı vermiştir.

Örnek: Âl-i İmran 3 / 97. Ayet

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مِّمَّا يُرَاهِبُونَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

“Orada belli başlı nişâneler, İbrahim’in makamı var, oraya Kim girerse (hayatına) emin olur, yol cihetinden gücü yetenlere Beyt-i Haccetmek Farzı var. Bunu inkar eden, eder, şüphesiz Allah Teâla bütün âlemlerden Varlıklıdır.”¹⁸⁶

Tüzüner, Âl-i İmran 3 / 97 ayetin “ وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ” kısmını “ yol cihetinden gücü yetenlere Beyt-i Haccetmek Farzı var.” Şeklinde tercüme etmiş, ancak cümle yapısı olarak isabetli bir çeviri olmamıştır. Zira anlam; “yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.” veya “ oraya yol bulabilen insana Allah için Kâbe’yi haccetmesi gereklidir. ” şeklinde olması gerekirdi.

Nitekim Âl-i İmran, 3 / 97. ayeti i’râb edilirken “حُجُّ الْبَيْتِ” mübtedâ kabul edilmiş, haber için iki ihtimale yer verilmiştir. Buna göre haber, harfi cer ve mecrûrundan oluşan “ وَلِلَّهِ ” veya “ عَلَى النَّاسِ ” terkipleridir. Ancak anlam bakımından ele alındığında ayetin bir nevi bağlayıcılık ve sorumluluk içerdiği ve vücûp ifade eden fiillerin “ عَلَى ” harfi cerini çağrıştırdığı belirtilerek “عَلَى النَّاسِ” terkiplerinin haber olması daha münasip görülmüştür.¹⁸⁷

Örnek: Kehf 18 / 65. Âyeti

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا

“derken kendisine nimet verdiğimiz, gizli bilgimizi öğrettiğimiz kullarımızdan birini buldular.”¹⁸⁸

¹⁸⁵ Ali Nazimâ-Faik Reşad, “Mükemmel Osmalı Lügatı”, (İstanbul: Derseadet, h.1319), s. 567.

¹⁸⁶ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 63.

¹⁸⁷ Yunus İnanç, “Nahivcilerin İstisnâî Durumlarla İlgili Yaygın İzah Biçimleri”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Aralık 2018), (Saufd), c. XX, S.38, s.122.

¹⁸⁸ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 302.

Tüzüner, yukarıda meâlini verdiğimiz ayette geçen “لَدُنَّا” kelimesini *tasavvufi bir bakışla* tercüme etmiş, *لَدُنَّا* kelimesine *gizli bilgi* anlamını vermiştir. Burada müellifimiz *gizli bilginin öğrenme yoluyla değil, kendisine gizli bir şekilde şifreli bir bilgiyle bildirildiğini, ledünni-bâtını bir bilgiden bahsedildiğini* ifade etmektedir.

Müellifimizin hocası Mehmed Vehbi Efendi'nin tefsiri *Hulâsat'ül Beyân Fî Tefsîr'il Kur'ân* tefsirin ilgili ayetin açıklamasında; “*kendi ledünniyatımızdan bize mahsus olup biz bildirmeyince kimsenin bilemeyeceği bazı muğayyebâtta ona ilim verdik ve bazı eşyada, zahirde görüldüğünün hilâfındaki hikmetleri öğrettik*”¹⁸⁹ şeklinde benzer anlamlarla tercüme edildiğini görmekteyiz.

Örnek: Âl-i İmran 3 / 104 Âyet

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Sizden hayra davet eder, iyilikle emreder, kötülükten döndürür bir kısım halk bulunmalı, hayra erişenler ancak onlar olur.”¹⁹⁰

Âl-i İmran 3 / 104. Ayetin meâlinde görüldüğü gibi müellifimiz, بِالْمَعْرُوفِ kelimesini “iyilikle emreder” şeklinde çevirmiştir. Bir değerlendirme yapacak olursak; öncelikle iyiliği emredip kötülüğü nehyetmenin; geniş kapsamlı bir kavram olduğu ifade edilmektedir.

‘Ma’ruf’ kelimesi, Arap cahiliye döneminde, *iyilik, ikram, gönül okşayıcı söz ve davranış* anlamında yaygın bir şekilde kullanılmaktaydı. Nitekim bu kelimenin kökleri uzak geçmişte bulunan bir düşünceyi temsil ettiği, kavramın, “şerr” den çok daha eski olduğu, Cahiliye’ye özgü kabileci bir ahlak anlayışına ait olduğu ifade edilmektedir. Sonraki çağlarda tefsirlerde ‘ma’ruf’ kelimesinin “şeriat tarafından kabul edilen ve onaylanan” şeklinde tanımlandığı görülmektedir.¹⁹¹

“Eğer, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için (ana-baban) seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin.”¹⁹² Bu ayette ma’ruf kelimesi iyi geçinme, iyi davranma anlamında kullanılmıştır. Nitekim Lokman suresi 31/ 15. ayetinde geçen *mar’uf* kelimesini Kurtubi, (671/1273) “iyilikle”

¹⁸⁹ Mehmet Vehbi Çelebi, “Hulâsat'ül Beyân, Fî Tefsîr-il Kur'an” 4.Baskı, Üçdal neşr. İstanbul 1966, c. 8, s. 3274.

¹⁹⁰ Abdullah Âtîf Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 64.

¹⁹¹ Duran Ali Yıldırım, “Kur'an'da Fesat”, Çimke Basım Yay. Konya, 2016. s.135.

¹⁹² Lokman, 31/ 15.

şeklinde açıklamış ve gayr-i müslim olan ana-babaya, eğer fakir iseler, imkân dâhilinde mal ile yardım edilmesine, yumuşak söz söylenmesi ve nezaket ve incelikle İslâm'a davet edilmesine delil olduğunu söylemiştir.¹⁹³

Ma'rûf, aldatmayı, sömürü ve istismarı, mal aşırıp kaçırmayı, zarar vermeyi, çıkar amaçlı iş yapmayı, başkasının malını haksız olarak almayı, başkasına zarar vermeyi kabul etmeyen bir anlam çerçevesi çizmektedir. Yetimin malının ma'rûf olanın dışında kullanılmasının yasaklanması, kadınları boşamaktan vazgeçerken ona zarar ve sıkıntı vermekten kaçınmanın emredilmesi, ma'rûfu emretmenin, münkerden sakındırmanın bir toplumsal sorumluluk olarak görülmesi ve bu görevin mü'minlerden bir topluluğa verilmesi, mü'minlere her işte ma'rûf ile davranma sorumluluğu yüklemektedir. Bir amel ve eylemde olması gereken ma'rûf tur. Yani "güzelliğini herkesin kavrayacağı ölçüde açık olan her türlü davranıştır. 'Ma'rûf'un söz ile olanı, karşıdaki kişide kötü niyet ve duygular oluşturmayacak, onu şehvete kışkırtmayacak ve özellikle de toplumda örnek alınacak kişilerden beklenen söz ve konuşmalardır."¹⁹⁴

Kısa açıklamadan sonra örnekteki Âl-i İmran 3 /104 de görüldüğü üzere müellifimiz burada ve benzer ayetlerde oldulduğu gibi " وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ " daki "emr-i bil ma'ruf" u, iyiliği emretmek yerine; *iyilikle*¹⁹⁵ *emretmek* olarak değerlendirmiştir. Yani "emr-i bil ma'ruf" u yerine getirecek kimselerin bu emri iyilikle, güzellikle ve sadece yapılacak olan o iyiliği emretmekle değil, örneklik edinerek, yapılarak yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Burada "ب" harfi cerrin manalarından "*istiane anlamı tercih edilerek... Yardımıyla, aracılığıyla -ile-le*" manasının tercih edildiğini görmekteyiz.

Burada dikkatimizi çeken husus günümüzde herkes iyi ve güzel olanı bilir ve iyi ve güzel yapılması gerektiğini söyler ve emreder. Ancak iyi ve güzel olanı yerine getirmede, iyi davranmada herkes aynı oranda başarılı değildir. Bu da Emr-i bil ma'ruf ile nehy-i ani-l münkeri birbirinden ayırmıştır.

Bu tercihe sevk eden şeyin sebebi ayette geçen مَنْكُم deki edatın teb'iz veya tebyin olup olmamasıyla alakası vardır. Burada müellifimiz teb'iz için (bir kısmı / bazısı,) manasına geldiği görüşünü tercih etmiştir. Müellifimize göre ayet; "*Hayra davet, iyilikle emir ve Kötülükten döndürmek*" şeklinde farklı bir anlam kazanmıştır.

¹⁹³ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, "el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an", 1. Baskı, Beyrut, Müessesetü Risale, 2006, c.16, s. 475.

¹⁹⁴ Duran Ali Yıldırım- Ali Bayer, "Maruf ve İhsan Temelli Aile Anlayışının Aile İlişkilerine Etkisi" Social Sciences Studies Journal, c. 4, S. 20, 2018, s. 2812.

¹⁹⁵ Tüzüner, "Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli", s. 338, 413.

Ma'rufu emretmek ve münker olanı da nehyetmek far-z-ı kifaye olan bir ibadettir. Bu görevi yapacak olan kimselerin mutlaka özel bir eğitimden geçirilmeleri ve ilgili ilimleri öğrenmeleri gerekir. Bu görevin nasıl ve ne şekilde yapılması gerektiği hususunda da ayrıca eğitim ve öğretimini almaları icab etmektedir. Çünkü önce bir işe basitten ve kolayından başlanır, bu yoldan uyarılar değerlendirilir. Eğer bununla başarı elde olunamazsa hafif cezadan ağına doğru basamak basamak gereken tedbirleri uygulanır. İşte bu da ehliyet işidir.¹⁹⁶

Müellifimizin başucu kaynağı olan Râzi ve Beydavî Tefsirinde “*Emr-i bil Ma'ruf*; emredilecek olan şeylerin durumuna göre vacip ve mendup olur. Nehy-i an-il Münkerde ise; nehyedilecek şeylerin hepsi vaciptir. Çünkü şeriatın kötü gördüğü şeylerin hepsi haramdır.” ifadesi yer almaktadır.¹⁹⁷ Bu yüzden Müellifimiz emr-i bil ma'ruf'u; “iyilikle, güzellikle emretmek” olarak değerlendirmiş ve bunun eğitimini alan özel kişilerin yapması gerektiğini, Nehy-i ani-l münkeri ise; herkesin yapması gerektiğini ve “*kötülükten döndürmek*” “*kötülükten gocundurmak*”¹⁹⁸ şeklinde tercüme etmiştir.

Örnek: Şuarâ 26 /13. Âyet

وَبَصِيْقُ صَدْرِي وَلَا يَتَطَلَّقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ

“İçim sıkılır, dilim dönmez, Harun'a gönder (Vahyi)”¹⁹⁹

Örnekteki Şuara 26 /13 de görüldüğü üzere “ فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ ” “Onun için Harun'a gönder.” cümlesinde Hz. Harun (a.s)'a kimin gönderileceği zahiren bulunmamaktadır. Ancak akla gelen, “*Kardeşim Harun'u (a.s) benimle beraber gönder.*”, “*Beni (Musa a.s) Harun (a.s)'a gönder.*” , “*Kardeşim Harun (a.s)'a, Cebrail (a.s)'ı gönder.*” Ancak bu ve benzeri ayetlerden²⁰⁰ anlaşılan, Hz. Musa (a.s)'ın Hz. Harun (a.s)'ı yapmayı istediği şeyler hususunda kendisine yardımcı olması²⁰¹ için Allah'tan talepte bulunduğunu göstermektedir. Hz. Musa'nın kendi dışındaki bir işte Allah Teâlâ'dan bir isteği olup bu; kardeşi Harun'un kendisine yardımcı olmasıdır. Allah Teâlâ, Hz. Musa (a.s)'a Firavunun kavmine gitmesini emredince, Hz. Musa (a.s), beraberinde kardeşi Harun (a.s)'ı da onlara göndermesini istemiştir.

¹⁹⁶ Nesefî, “*Nesefî Tefsiri*”, c. I. s. 280.

¹⁹⁷ Şeyh Zade, “*Haşiye-ti Envarit' tenzil lil Beydavi*”, Hakikat Kitabevi, c.II, İstanbul, 1995, s. 219, 220.

¹⁹⁸ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 338.

¹⁹⁹ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 368.

²⁰⁰ A'raf, 7 /142; Taha, 20/29-30; Furkan, 25/35; Kasas, 28/34.

²⁰¹ İbn-i Kesir, “*Tefsiru-l Kur'an-il Azim*”, Kahire, Dâr'ul Faruk, 2000, c. 9. s. 325.

İbrahim, 14 /6.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيَدَّبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكَ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ

“Onu da anınız ki Musa kavmine: Allah’ın üzerinizdeki nimetini unutmayınız, sizi Firavun adamlarından kurtardı ki sizi kötü sıkıntıya koşuyorlar, oğullarınızı boğazlıyorlar, kızlarınızı kendi işçilikleri için alıkoyuyorlardı. Bunlar sizin için Rabbinizden büyük bir deneyiş (bir yoklama) idi.”²⁰⁷

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُدَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ

“Belli bir şeydir ki Firavun, yeryüzünde kibirlendi, orada âdemoğullarını bölük bölük etti, (ayrılık gösterdi) bir kısmını kolaysındı, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını diri bırakıyordu. Belli ki o, düzen bozuculardandı.”²⁰⁸

Kasas, 28 / 4.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ

“...onunla birlikte inanan kişilerin oğullarını öldürünüz, kadınlarını alakoyunuz, ...”²⁰⁹

Yukarıdaki benzer ayetlerde ise, ilgili bölümle alakalı olarak Tüzüner’in Beydavî tefsirinde geçen “kendisi için hizmet etmeleri için hayatta bırakmak, bir kısmını iş yapmada, bir kısmını ziraatta vb. zor işlerde ve ağır sorumluklar yüklemek” anlamına gelen rivayeti tercih etmiştir.²¹⁰ Görüldüğü gibi Müellifimiz Tüzüner, eserini hazırlarken özellikle Râzi ve Beydavî tefsiri olmak üzere klasik tefsirlerden ciddi manada nakillerde bulunduğu ve bu nakiller arasında tercihler yaptığı görülmektedir.

Örnek: Bakara 2 /41. Âyet

وَأْمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أُولَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِنِّي فَاتِقُونَ

²⁰⁶ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 168.

²⁰⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 257.

²⁰⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 386.

²⁰⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 470.

²¹⁰ Şeyh Zade, “Haşîye-ti Envarit’ Tenzil lil Beydavî”, c.I, s. 300.

“Sizce olan bilgiyi kabul eder yolda gönderdiğim sözlere inanın, onları ilk inkâr edenlerden olmayınız, benim tutamaklarımı (ayetlerimi) azıcık bir dünyalığa değışmeyin; ancak benden sakının, benden...”²¹¹

Bu örnekte müellifimiz Tüzüner, ayetin mealini verirken *metne sadık kalma endişesi olsa gerek* ayetin anlamını tam olarak Türkçeye aktaramamıştır.

Örnek: Tevbe, 9 /17. Âyet

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ

“Zararlarına olarak kendilerine küfürle şahitlik edip dururken kâfirlerin Allah’a secde edilecek yerleri şenlendirmeleri mümkün değildir, onların yaptıkları işler boşa çıkmış, onlar cehennemde ancak boyuna (devamlı) kalacaklardır.”²¹²

Bu örnekte de müellifimiz Tüzüner’in, ayetin anlamını tam olarak Türkçeye aktaramadığını ve tercümede anlatım bozukluğunun olduğunu görmekteyiz.

Örnek: Maide 5 / 55. Âyet

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

“Sizin dostunuz Allah ve Peygamberiyle Müslümanlardır, onlar ki namaz kılar ve eyilerek zekât verirler.”²¹³

Örnekteki Maide 5 / 55. Âyetin son kısmını Tüzüner, “onlar ki namaz kılar ve eyilerek zekât verirler.” şeklinde değerlendirerek *rükûda eyilerek zekât vermek* olarak tercüme etmiştir. Bunun sebebi ise “ وَهُمْ رَاكِعُونَ ” terkinin, namaz kılan ve zekât veren kimseler için birlikte mi yoksa sadece zekât verenlere has bir durum olup olmadığı meselesidir.

Tüzüner’in, “*Namazda rükû halinde zekât verme*” manasını ayet hakkında tefsirlerde rivayet edilen sebebi nüzula dayandırarak bu tercihini yaptığını görmekteyiz. Nesefî tefsirinde geçen rivayete göre, “*Bir gün, Allah’ın Resûlüyle beraber öğle namazı kılınırken bir dilenci, mescitte bir şeyler istedi. Ama ona hiç kimse bir şey vermedi. Bunun üzerine dilenci elini göğze doğru kaldırarak, “Allah’ım şahit ol! Ben Resûlullah’ın*

²¹¹ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 8.

²¹² Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 190.

²¹³ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 118.

*mescidinde bir şeyler istedim de, hiç kimse bana bir şey vermedi.” dedi. Hz. Ali (r.a) de, rükû halindeydi. Bunun üzerine dilenciye, serçe parmağındaki yüzüğü gösterdi ve dilenci, Hz. Peygamber’in gözü önünde yüzüğü aldı.”*²¹⁴ Burada sebebi nüzülü bilmenin faydalarını görmekteyiz. Zira sebebi nüzülü bilmek manaya vakıf olmak demektir. Sebebi nüzülün beyan edilmesi Kur’an-ı Kerim’in manalarını anlamada en güçlü yoldur.²¹⁵ Burada Abdulllah Âtîf Efendi’nin yeri geldiğinde sebebi nüzula dayanarak ayete mana verdiğini görmekteyiz.

Örnek: Mümtehine, 60 /12. Âyet

وَلَا يَأْتِيَنَّ بِهِنَّ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِنَّ وَأَنْ جُلُوهنَّ

“...durup dururken bir yalanda bulunmayacaklarına...”²¹⁶

Müellifimiz Tüzüner’in, kadınların kendilerinden olmayan çocukları, kocalarına isnâd etmemelerini gerektiğini ifade eden “*elleri ile ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek*” ayetini “*durup dururken bir yalanda bulunmamak*” anlamında tefsiri tercüme yaptığını görmekteyiz.

Örnek: Vakıa 56 / 78. Ayet

فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ

“*Mushafta korunmuştur.*”²¹⁷

Örnekteki Vakıa 56 / 78. Ayetini incelediğimizde görüldüğü gibi müellifimiz, *فِي كِتَابٍ* “*kitaptadır*” kelimesini “*levh-i mahfuzda olan kitap*” değil, “*mushafta*” şeklinde değerlendirerek *elimizde mevcut olan Mushaf* olduğu görüşünü tercih etmiştir. Nitekim Mücahid ve Katade’den gelen rivayetde “*kitaptan maksadın elimizde bulunan mushafın olduğu* beyan edilmektedir.²¹⁸ Burada müellifimizin, müslümanların Kur’an âyetlerinin yazılı olduğu malzemeye veya mushafa, ibadet temizliği olmadan yani abdestsiz olarak dokunulmaması gerektiği görüşünde olduğunu göstermektedir.

Nitekim müellifimizin;

²¹⁴ Nesefî, “*Medariku’t- Tenzil ve Hakaiku’t-Te’vil*”, Dâr İbni Kesir, 1. Baskı, 2005, c. I, s. 456.

²¹⁵ Bedreddin Muhammed bin Abdullah, Zerkeşî, “*El-Burhân Fî ulûm-il-Kur’ân*” Dâru’t-Türas, Kahire, c.1, s. 22.

²¹⁶ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 552.

²¹⁷ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 538.

²¹⁸ Kurtubî, “*el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’ân*”, c. 20, s. 220.

لَا يَمْسُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ

Ayetini “Ona ancak arı (temiz, saf) kişilerin eli değecek,”²¹⁹ Şeklinde tercüme etmesi, bu görüşünü desteklemektedir. Ancak Büruc 85/ 22. ayette “Mahfuz bir levhededir (Korunmuş bir levhadadır.)”²²⁰ Şeklinde tercüme ettiğini görmekteyiz.

Örnek: Bakara, 2 / 222. Âyet

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَىٰ فَأَعْتَرِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

“Sana hayz-dan (ay başlılardan) soracaklar, (onlara) de ki; Hayz ezadır, hayz halide iken kadınlardan uzak olunuz (çiftleşmeyiniz), temizleninceye kadar onlara yaklaşmayınız, temizlendiler mi, Allah’ın emrettiği taraftan yaklaşınız; Allah tevbe ve temizlik edenleri sever.”²²¹

Örnekteki Bakara 2 / 222. Ayetini incelediğimizde müellifimiz, “kanın kesilmesi” manasına gelen يَطْهُرْنَ kelimesini, gusletme anlamında “temizlenmeyi” kastedmektedir.

Özellikle fıkıh ulemâsı nezdinde geniş tartışma ve farklı değerlendirmelere konu olan يَطْهُرْنَ kelimesi, iki manaya gelmektedir. Biricisi, burada kastedilen mana kanın kesilmesidir. İkincisi ise, kanın kesilmesinden sonra gusletmek anlamına gelmektedir.²²²

Görüldüğü gibi Müellifimiz konuyla ilgili kıraat farklılıklarına dayanarak ve başka delil ve kârînelerden de istifade ederek hayız kanının kesilmesinden sonra gusletme manasını tercih ettiğini görmekteyiz.

Örnek: Nahl, 16 / 62. Âyet

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكُذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ

²¹⁹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 538.

²²⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 591.

²²¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 36.

²²² İrfan Çakıcı, “Şâz Kıraatler ve Tefsire Etkisi”, Gece Akademi, Konya, 2018, s. 124.

“Hoşlarına gitmeyenleri Allah’a bırakıyorlar, dilleri yalanlar düzer, ahirette kendileri için çok iyilik olduğunu söylerler. Şüphesiz ki onlar için ateş var ve onlar ileri gittiler.”²²³

Görüldüğü gibi Müellifimiz, ayetin sonunda yer alan “مُفْرَطُونَ” kelimesini aşırı gitmek anlamında “*ileri gittiler*” şeklinde tercüme etmiştir.

Ancak âyetin sonunda yer alan “مُفْرَطُونَ” kelimesi farklı kıraatle okunmuştur. Buna göre İbn Kesîr, Ebû Amr, İbn Âmir, Âsım, Hamza, Kisâi Ya’kûb ve Halefî’l Âşir, “fe” harfini sükûn ile “ra” harfini ise fetha ile okumuşlardır. Bu kıraate göre âyetin manası şöyledir: “... Şüphesiz onlar için sadece ateş vardır ve onlar oraya (ateşe) terk olunurlar.” Buna göre artık onların oradan kurtulma ihtimalleri yoktur. Zîra onlar yaptıklarına bir karşılık olarak orada (ateşte), bir daha kendilerine dönüp bakılmaksızın unutulmaya terk edilmişlerdir. İkinci farklı kıraate göre İmam Nâfi, “*mufritûn*” kelimesini; “fe” harfini sükûn ile “ra” harfini ise kesra ile okumuştur. Bu kıraate göre *mufritûn* fiilinin aslı *aşırı gitme* anlamına gelen ifrat kelimesinden ism-i faildir. Bu kıraate göre ise; âyetin anlamı: “*şüphesiz onlar için sadece ateş vardır. Zîra onlar günahta ve Allah’a isyanda aşırı gittiler, haddi aştılar*.” şeklindedir.²²⁴

Kur’anı tefsir etme ve yorumlamada doğru ve makbûl yol lâfızdan hareketle ayetlerin kastedilen anlamlara hamledilmesidir. Dil ve tarih olgusunun dikkate alınarak ayetler arası bağlam ve iç bütünlüğü göz ardı etmeden yapılan farklı yorumlar her ne kadar öznel olsa da değerli görülmelidir.²²⁵

Bu anlamda müellifimiz, ayetin sonunda yer alan “مُفْرَطُونَ” kelimesine anlam verirken ikinci kıraate, yani İmam Nâfi’ye göre -“mufritûn” kelimesini “fe” harfini sükûn ile “ra” harfini ise kesra ile- değerlendirmiş ve aşırı gitme anlamına gelen “*ileri gitmek*” manasını vermiştir.

2.1.1. Tefsiri Tercümelerine Örnekler

Meâl ve tercüme yapmanın gayesi, Kur’ân ayetlerini başka bir dilde doğru ve anlaşılır şekilde ifade etmektir. Bu anlamda ayetlerin okuyucunun anlayamayacağı şekilde

²²³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 274.

²²⁴ Çakıcı, “Şâz Kıraatler ve Tefsire Etkisi”, s.121,122.

²²⁵ Duran Ali Yıldırım, “Mezhep Mensubiyetinin Kur’an Yorumlarındaki Öznelliğe Olan Yansımaları”, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, c.10 S. 4, Aralık-2018, s.139.

kapalı bırakılması kabul edilemez; aksi takdirde meâl ve tercüme yapmanın anlamı kalmaz. Kur'ân'ın müteşabih bir dil kullanması nedeniyle metne sadık kalmak için harfî bir tercümeden ziyade, *anlam ve yoruma dayalı bir meâlin yapılması*, bunun da ötesinde bazı konulara açıklık getirmek için açıklama ve izahlara mutlaka başvurulması gerektiği ifade edilmektedir.²²⁶

Bu bölümde değerlendirmeye tabi tuttuğumuz ayetler çerçevesinde müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'in anlama dayalı olarak ve ayetlerin bağlamına riayet ederek ayet çevirilerini irdeleme imkânını bulacağız.

Örnek: Bakara, 2 / 5.

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“İşte bunlar (bu adamlar), Rablerinin gösterdiği yoldadır, korktuğundan kurtulacak, umduğuna erecek kimseler de ancak onlardır.”²²⁷

Örnek: Bakara, 2 / 19.

أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ
بِالْكَافِرِينَ

“Yahut gökten yağmur bekleyen adamın haline benzer, öyle ki semada karanlıklar, gök gürültüsü ve şimşek var, yıldırımla ölüm korkusundan parmaklarını kulaklarına tıkıyorlar, Allah o kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.”²²⁸

Yukarıdaki örneklere baktığımızda; Abdullah Âtîf Tüzüner'in ayetlerin bağlamına riayet ederek anlam ve yoruma dayalı olarak ayetleri *tefsiri tercüme* yaptığını görmekteyiz.

Örnek: Bakara, 2 /62.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Biliniz ki taklid ile İnananlar ve Yahudiler, Hristiyanlar, yıldıza tapan Sabiler ve bunlardan Allah'a ve Son güne gereği gibi inanıp iyi işler yapanlar için Allah yanında büyük ecir var, onlara korku yok, onlar kaygı da çekmezler.”²²⁹

²²⁶ Kara, “Teori ve Uygulama Açısından Meâllerin Girişleri”, s. 20.

²²⁷ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 3, 546, 596.

²²⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 5.

Diğer bir örneğimiz olan Bakara, 2 /62. ayetinde de Abdullah Âtîf Tüzüner'in anlam ve yoruma dayalı olarak, ayetlerin bağlamına riayet ederek *tefsirî* bir çeviri yapmaktadır. Bu ayeti biraz derinlemesine incelediğimizde müfessirler, bu ayette kimlerin kastedildiği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bunun sebebi, aynı ayetin sonundaki: “*Allah’a ve ahiret gününe iman ederse*” ifadesidir. Çünkü bu: “*iman edenler...*” ifadesindeki imandan kastedilen şeyin, “*Allah’a ve ahiret gününe iman ederse*” ifadesindeki imandan kastedilen şeyden başka olmasını gerektirir. İşte bu müşkillikten ötürü âlimler birçok görüş zikretmişlerdir.²³⁰

Görüldüğü gibi Abdullah Âtîf Tüzüner'in anlam ve yoruma dayalı olarak, ayetlerin bağlamına riayet ederek ve tefsirlerde geçen görüş ve rivayetlerden hareketle, birini tercih ederek anlamca tercüme yapmaktadır.

Örnek: Bakara, 2 /231.

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَاراً لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًّا وَاذْكُرُوا أَنَّ اللَّهَ نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ لِيُعْظَمَ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Kadınları boşayıpta onlar iddetlerini (sayılı süreyi) bitirmeye yaklaştıkları zaman onları ya ziyana uğratmadan kabul ediniz yahut iddetlerini bitirinceye kadar bırakınız, onları haddi tecavüz eder yollu ziyana uğratarak tutmayınız. Kim ki onu yaparsa kendi kendine zulmetmiş olur, Allah'ın ayetlerini eğlence saymayınız, Allah'ın size olan nimetini, size gönderdiği kitabı ve hikmetini hatırlayınız ki o kitap ile size öğüt veriyor. Allah'tan korkunuz, biliniz ki Allah her şeyi bilicidir.”²³¹

Bu örnekte müellifimizin; ayette geçen “ *بِمَعْرُوفٍ* ” kelimelerini ise *iyilikle, güzellikle değil, anlama dayalı olarak ziyana uğratmadan / haddi tecavüz eder yollu ziyana uğratarak şeklinde tercüme yaptığını* görmekteyiz. Ancak ayetin anlaşılması daha da güç olmuştur.

Örnek: İsra,17 /33.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا

²²⁹ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 11.

²³⁰ Râzi, “*Mefâtihu'l-Gayb*”, c.3, s. 111.

²³¹ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 38.

“Allah’ın haram kıldığı, adam öldürmeyi de –haklı olmadıkça-yapmayınız; kim birini haksız öldürürse onu arayıp tarayana (velisine) güçlük verdik, artık kimse adam öldürmekte ileri gitmemeli; o (veli) belli ki üstündür.”²³²

Bu örnekte müellifimizin; “لَوْلِيَّهِ” kelimesine anlama dayalı olarak *onu arayıp tarayan* manasını verdiğini, arkasından parantez içinde (velisi) şeklinde arapça bir kelime ile açıklama yaptığını görmekteyiz. Oysa müellifimiz, arapça kelimelerin tercümede kullanılmaması gerektiğine inananlardandır. Ayrıca ayette geçen “فَلَا يُسْرِفُ” “gitmesin”, (...mesin) nehyi gaib terkiibini tercüme ederken “gitmemeli” (...meli) şeklinde istek kipiyle anlam verdiğini görmekteyiz ki bu da müellifimizin yeri geldiğinde sarf kurallarının dışına çıktığını göstermektedir.

Örnek: Meryem, 19 /27.

فَأَنْتَ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا

“Kucağına alarak çocuğunu kavmine götürdü: “Meryem! Allah bilir, kötü bir iş ettin.”²³³

Bu ayette de *kucak* kelimesi olmadığı halde müellifimizin, anlama dayalı olarak tercüme yaptığını görmekteyiz. Oysa Ayetin lafzında olduğu gibi “*taşıyarak (kucağında)*” şeklinde olması gerekirdi. Yine ayette “Allah bilir” terkiibi geçmemesine rağmen müellifimiz, anlama ve cümlelerin gelişine dayalı olarak ayeti tercüme etmektedir.

Örnek: Ankebut, 29 /45.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

“...namazı kul, inan ki namaz, kötülükten, çirkinlikten geri bırakır; biliniz ki, Allah’ı böyle anış anlaşılmayacak denli (kadar) büyüktür.”²³⁴

Bu ayetin bir bölümünü de müellifimiz, ayetin akışını bozacak, anlaşılmayacak kadar, zor bir şekilde tercüme etmiştir. Oysa ayetin kelime ve terkipleri çok basit ve Arapça ve Türkçeyi iyi bilen müellifimiz için çok kolay tercüme olması gerekirdi. Kanaatimizce müellifimiz Abdullah Efendi, “أَكْبَرُ” ismi tafdilinin (en büyüktür) anlamını manaya katmak ve Allah’a denk bir kıyaslamadan kaçınmak için bu şekilde bir anlam vermiştir. Ancak bunun isabetli bir mana olmadığını açıkça söyleyebiliriz.

²³² Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 286.

²³³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 308.

²³⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 402.

Örnek: Hadid, 57 /27.

وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهَابِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاَهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا

“...ona uyanların yüreklerine şefkat ve merhamet (acıma) koyduk, bekârlığı da eklediler, onu onlara yazmamıştık; ancak Allah’ın hoşnutluğu için yaptılar, onu da yoluyla yapmadılar.”²³⁵

Bu örnekte müellifimizin; “رَهَابِيَّةً” kelimesine anlama ve yoruma dayalı olarak Ruhbanlığın sadece *evlenmeme özelliği* olan “*bekârlık*” kelime manasını verdiğini, ancak kelimenin anlamını daralttığını görmekteyiz.

Örnek: Büruc, 85/3.

وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ

“Cuma ve Arefe günlerine”²³⁶

Bu örnekte müellifimizin; “*Şahid ve Meşhud* ” kelimelerine anlama ve rivayetlere dayalı olarak parantez içine almadan *Cuma ve Arefe günlerinin* kastedildiği anlamını tercih ederek tefsiri tercüme yaptığını görmekteyiz.

Nitekim Said b. Müseyyeb'den mürsel olarak, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Günlerin efendisi, cuma günüdür. O, şâhiddir. Meşhûd ise, arafe günüdür.”²³⁷

Örnek: Fecir, 89 /2.

وَلَيَالٍ عَشْرٍ

“Zilhiccenin on gecesine”²³⁸

Bu örnekte müellifimizin; “*on gece*” terkibine anlama ve rivayetlere dayalı olarak parantez içine almadan “*Zilhiccenin on gecesi*”nin kastedildiği anlamını tercih ederek tefsiri tercüme etmiştir.

²³⁵ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 542.

²³⁶ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 591.

²³⁷ İbn-i Mace, “*İkâme*”, 79/1 s. 344.

²³⁸ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 594.

2.1.2. Eksik veya Hatalı Tercüme Örnekleri

Müellifimiz Abdullah Âtîf Efendinin, çok nadir de olsa meâlin kimi yerlerinde bazı kelimelerin veya ibarelerin çevirilerini yapmadığını görmekteyiz. Zira bu da anlam karışıklığına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda burada birkaç örnek verilecektir.

Örnek: Bakara, 2 / 211.

سَلِّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Yakup oğullarına sor ki; Onlara ne açık alametler verdik! Kim nimet geldikten sonra küfran ederse (cezasını bulur) Allah’ın azabı hakikaten şiddetlidir.”²³⁹

Müellifimiz Abdullah Âtîf Efendi, bu ayetin “ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ ” *Kim Allah’ın nimetini değiştirirse* kısmını *küfran ederse* şeklinde toplu bir mana ile tercüme etmiştir. Ayrıca müellifimiz ayetteki “ نِعْمَةَ اللَّهِ ” terkibi ve “ يُبَدِّلْ ” fiilinin anlamını mealine yansıtamamıştır. Bu da bir hatadır. Oysa ayetin lafzında olan kelimelere anlam verilerek tercüme yapılsaydı daha isabetli olurdu.

Örnek: Yusuf, 12 /106, 107.

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ عَاصِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

“Onlardan çoğu ancak Allah’a şerik ko-hın..... kaplayıcı bir azabının yahut kıyametin farkında olmaksızın, hiç beklemedikleri bir zamanda gelmeyeceğine mi güveniyorlar.”²⁴⁰

Örnek: Nur, 24 /45.

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Allah bütün hayvanları sudan yaratmıştır, onların bir takımı karnı üzerinde bir kısmı iki ayak üzerinde bir kısmı iki ayak üstünde yürür, Allah dilediğini yaratır, belli ki Allah’ın her şeye gücü yeter.”²⁴¹

²³⁹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 34.

²⁴⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 249.

Örnek: Zümer, 39 /49.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيْتُهَا عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“Adem oğluna bir kötülük dokundu mu bize yalvarır, sonra ona kendimizden olmak üzere bol bir iyilik verdik mi: O, bana ancak bir bilgi üzerine verilmiştir, der.....”²⁴²

Yukarıda geçen örneklere baktığımızda eksik olan bölümlerin basım hatasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Zira kendini bu alanda kanıtlamış bir müellifin bu eksikleri yapması söz konusu olamaz.

Örnek: Meryem, 19 /11.

فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

“ derken Zekeriyya, mescidinden çıkarak kavmine: “sabah ve akşamları tesbih çekin,” diye işaret etti.”²⁴³

Bu örneğimizde ayette geçen أَنْ سَبِّحُوا terkinin *tesbih çekin* ifadesiyle tercüme edilmesi anlam değişikliğini meydana getirmektedir. Çünkü Allah’ı tesbih etmek demek başka bir anlam, *tesbih çekin* demek başka bir anlam ifade eder.

Örnek: Ankebut, 29 /64.

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِیَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Bu dünya dirliği, ancak bir eğlence ve oyundur, ahiret dirliği, sarayı ise besbelli ki dirliğin kendisidir; amma bilmiş olsalardı...”²⁴⁴

Örnek: Zuhruf, 43 /33.

وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُفُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ

“Kişiler eğer hep bir soy haline gelecek olmasaydı Allah’ı tanımayanların evlerine gümüş tavan ve üzerlerine çıkacakları gümüş merdivenler.....”²⁴⁵

²⁴¹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 357.

²⁴² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 465.

²⁴³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 306.

²⁴⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 405.

²⁴⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 492.

Bu örnekte ise, ayette geçen şartın cevabının لَجَعَلْنَا çeviriye yansıtılmadığı görülmektedir.

Kaynak metindeki bir takım dilsel birimlerin çeviri metnine yansıtılmaması, bir anlama problemi meydana getirmediği sürece eksiklik meydana getirmez. Çünkü bütünlük içerisinde düşünüldüğünde, mana açısından onların yerini dolduracak başka kelime ve kavramların Türkçe cümle kurgusunda mevcut olması sebebiyle problem teşkil etmez. Nitekim bazı zamirlerin meâl metnine aktarılmaması bunun örneklerinin olduğunu göstermektedir.²⁴⁶

Her ne kadar ayetin tamamından mefhum anlaşılıyor olsa da insanlığın hizmetine değerli eserler bırakmaya çalışan ve kendini bu alanda kanıtlamış bir müellif için tam çeviri söz konusu değildir.

Örnek: Zariyat, 51 /51.

وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ

“Allah yanında bir ilah daha edinmeyiniz, biliniz ki ben size Onun bir korkutucusuyum.”²⁴⁷

Bu örnekte ise, ayette geçen نَذِير (korkutucu) kelimesinin sıfatı olan مُّبِين (apaçık) kelimesi çeviriye yansıtılmamış olmasıdır ki bu ciddi bir hata ve eksikliktir.

Örnek: Fâtır, 35 / 3.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرِزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَىٰ تُؤْفَكُونَ

“Kişiler! Allah’ın üzerinizdeki iyiliklerini anınız, Allahtan başka sizi gökten, yerden bir doyuran, kandıran var mı? Hiç Tanrı yok, ancak O vardır, öyleyse nasıl olupta saptırılıyorsunuz?”²⁴⁸

Bu örnekte müellifimiz, ayette geçen “ النَّاسُ ” (insanlar) kelimesini “Kişiler!” olarak tercüme etmiş ancak ayetin lafzında var olan *insanlar* kelime manasını anlama yansıtamamış ve anlam eksik kalmıştır. Yine ayetin devamında geçen “ خَالِقٍ ” (yaratan) kelimesi, “*kandıran*” olarak çevirisi yapılmıştır.

²⁴⁶ İbrahim H. Karşlı, “Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır’ın Meal Yöntemi”, Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Haziran 2005. Sivas, c. IX / 1, s. 237.

²⁴⁷ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 523.

²⁴⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 435.

Ayeti incelediğimizde sanki “*Allahtan başka sizi gökten suya kandıran, yerden bir doyuran var mı?*” gibi bir anlam çıkmaktadır. Oysa ayetin lafzı buna müsait değildir. Bu durumda ise “*خَالِقٍ*” (yaratan) kelimesi tercümeyle yansıtılmamış olur ve hatalı bir çeviri olmuş olur.

Örnek: A’raf, 7 / 29.

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ

“(Onlara) Rabbim adalet ile emretmiş ve her mescitte yönünüzü kibleye dönünüz. Kulluğnuzu yalnız Ona tahsis ederek ona dua ediniz; Nasıl ki sizi yaratmıştır, o yolda dirileceksiniz.”²⁴⁹

Müellifimiz; Ayetin “*وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ*” kısmının çevirisinde “...her mescitte yönünüzü kibleye dönünüz ...” şeklinde çevirmiştir. Araf suresi Mekki bir suredir ve “kibleye dönme” emri Mekke’de değil, Medine’de gelmiştir. Hâlbuki ayet, müşriklerin ka’be’yi çıplak tavaf etmeleri bağlamında gelmiştir. Nuzül süreci göz önünde bulundurulmadığından dolayı ayet meâline “kible” kavramı eklenerek hatalı anlam verilmiştir.

Örnek: Bakara, 2 / 46.

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

“Ancak o kimselere kolay gelir ki, birgün tekrar Allah’a bir dönüş yapacaklarını, onunla karşılaşacaklarını sezerler.”²⁵⁰

Müellifimiz Tüzüner; bu ayette ve kimi yerde²⁵¹ “zann” kavramına “sezme” şeklinde yanlış anlam verirken kimi yerde²⁵² de kelimeye “bilmek, anlamak” anlamını vererek kelimeyi bağlamına göre anlamlandırarak isabet etmiş ve kelimenin *Ef’âlü’l-Kulûb* kelimelerden olduğunu göz önünde bulundurmamıştır. Ancak yukarıdaki örnek ayet meâlinde olduğu gibi “kesinlik” ifade eden “zann” kavramının çevirisinde aynı başarıyı gösterememiştir. Zira “zann” kavramı *Ef’âlü’l-Kulûb* kelimelerden biridir ve geldiği yerlerde bağlamına göre “kesinlik” veya “şüphe” anlam verir.

²⁴⁹ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 154.

²⁵⁰ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 8. , Bakara, 2 / 46.

²⁵¹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 573. , Cin, 72 / 12.

²⁵² Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 300, 568. , Kehf, 18 / 53, Hakka, 69/ 20.

“Zann” kavramının bazı âyetlerde şüphe, bazılarında ise mecâzi anlam olan yakîn anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Mecazi anlamı ifade ettiği yerlerde temel anlamının öncelenmesi durumunda birçok sorunla karşı karşıya kalınacaktır. Bunun için meâllerin, kavramları anlamlandırırken dikkatli olmaları gerekmektedir. Ezdad kelimelerin anlam takdiri ancak âyetlerin bağlamı ve Kur’ân bütünlüğü çerçevesinde yapılabilir.²⁵³

Örnek: Hadid, 57 / 25.

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

“Demiri de bildirdik ki onda katı azâb (öldürücülük) ile insanların çıkarı var.”²⁵⁴

Müellifimiz Tüzüner; Hadid suresi 25. ayetinde geçen “enzelnâ” kelimesine *bildirdik* anlamını vermektedir.

“Demiri indirdik” ifadesinin tercümesiyle ilgili olarak pek çok meâl çalışmasında ayette geçen “enzelnâ” kelimesinin bilinen anlamıyla “indirdik” şeklinde tercüme edildiği, bazı çalışmalarda ise “bahsettik”, “yarattık” olarak ifade edildiği görülmektedir. Yapılan değerlendirmelere göre burada kullanılan ifadenin aslında hakiki anlamında değil mecazî bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı tercih edilen çevirinin “demiri bahsettik” şeklinde olması gerektiğidir. Tüzüner’in bu ayetin çevirisini lafza bağlı kalarak yapmadığı ve zikri geçen ifadelerden “bahsetmek, lütfetmek” manasını andıracak şekilde şöyle tercüme ettiği görülmektedir. Tüzüner, ayetin Allah’ın demiri insanlara bildirip onlara lütfettiği anlamını taşıdığını söylemek istemektedir. Dolayısıyla Tüzüner’in ayette ifade edilen bağlamı yakaladığı ve buna uygun bir çeviriyi zikrettiğini belirtmemiz mümkün gözükmemektedir.²⁵⁵

2.2. Deyim Tercümelerine Örnekler

İlgi çekici bir anlatım özelliği gösteren ve çoğu gerçek anlamı dışında kullanılan kalıplaşmış sözcük grupları olan deyimler bir sözcük grubu veya cümle halinde bulunabilmektedirler. Bu tür anlatımları atasözlerinden ayıran özellikler, atasözlerinin ders

²⁵³ Karaalp, “Türkçe Meâllerde Kavram Çevirileri Sorunu “Salât” Kavramı Örneği”, s. 35.

²⁵⁴ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 542.

²⁵⁵ Dinç, “a.g.mk.”, s. 296.

ve öğüt amacı taşıyan genel kural özelliğinde olmaları, deyimlerin ise bir kavramı özel bir kalıp içinde güzel bir anlatımla dile getirmeleridir.²⁵⁶

Burada Müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'in meâlinde kullandığı bazı deyim çevirilerinden hareketle eseri örneklendirilmeye çalışılacaktır.

Örnek: Bakara 2/50

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ

“Sizin için denizi ikiye böldüğümüzü, sizi kurtarıp gözünüzün önünde Firavun adamlarını suya boğduğumuzu anın.”²⁵⁷

Görüldüğü gibi, ayette geçen “ve entüm tenzurun” terkibi Türkçedeki “gözünüzün önünde” deyiimiyle aktarılmıştır. Ayetteki “ve entüm tenzurun” terkibi “ve siz de bakıyordunuz” anlamlarına gelmektedir. Müellifimiz, bu deyimsel ifadeyi, Türkçede kullanılan deyimın manasını karşılık gelecek şekilde isabetli olarak vermiştir.

Örnek: Bakara 2/101

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَانَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

“Onlara, Allah tarafından bildikleri şeyleri tasdik eder bir Peygamber gelince de, o kendilerine Kitap verilen kimselerden bir kısmı Allah'ın Kitabını baştan atarlar, sanki bilmiyorlar.”²⁵⁸

Görüldüğü gibi, ayette geçen “verâe zuhûrihim” terkibi Türkçedeki “baştan atmak” deyiimiyle aktarılmıştır. Ayetteki “verâe zuhûrihim” terkibi “ve sırtlarının arkasına atmak” anlamına gelmektedir. Müellifimiz, burada da bu deyimsel ifadeyi, Türkçede kullanılan deyimın manasını karşılık gelecek şekilde isabetli olarak vermiştir.

Örnek: Âl-İmran 3/23.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُمْ مُّعْرِضُونَ

²⁵⁶ İbrahim H. Karşlı, “Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Meal Yöntemi”, c. IX / 1 s. 243.

²⁵⁷ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 9.

²⁵⁸ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 16.

“Kendilerine kitaptan bir hisse verilen o kimselere şaşmadın mı ki aralarında hükmedilmek için Allah Kitabına çağrılıyorlar, sonra onlardan bir bölümü yüz çevirerek cayıyorlar.”²⁵⁹

Görüldüğü gibi, ayette geçen “ve hüm mu’ridûn” terkihi Türkçedeki “yüz çevirerek caymak” deyiimiyle aktarılmıştır. Ayetteki “ve hüm mu’ridûn” terkihi “ve onlar yüz çeviriyorlar” anlamına gelmektedir. Müellifimiz, burada da bu deyimsel ifadeyi, Türkçede kullanılan deyimini karşılık gelecek şekilde isabetli olarak vermiştir.

Örnek: Âl-İmran 3 / 82.

فَمَنْ تَوَلَّىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

“İşte bu (sözleşmeden) sonra kim caygınlık gösterirse onlar dinden yoldan çıkmışlardır.”²⁶⁰

Görüldüğü gibi, ayette geçen “tevellâ” ve “fasık” kelimeleri Türkçedeki “caygınlık göstermek” “dinden, yoldan çıkmak ”deyimleriyle aktarılmıştır. Ayetteki “tevellâ” kelimesi “yüz çevirmek”, “fasık” kelimesi ise “dinden, imandan ve yoldan çıkmak” anlamlarına gelmektedir. Müellifimiz, bu deyimsel ifadeleri, Türkçede kullanılan deyimlerin manalarına karşılık gelecek şekilde isabetli olarak vermiştir.

Örnek: Âl-i İmrân 3 / 118.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُؤًا مَا عَلَيْهِمُ الْقِيَامُ وَمَا تَخْفَىٰ صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ

“Ey iman getiren kişiler, milletinizden başkasını sırdaş tutmayın, onlar, sizin ayağınızı kaydırmak için kusur etmezler, sizin zarara uğramanızı istedikler durdular; kin ağızlarında aktı, göğüslerindeki gizli (oyun) daha büyüktür. Eğer aklınız varsa size ayetleri açıktan açığa bildirdik.”²⁶¹

Görüldüğü gibi, ayette geçen “bitâne”, “lâ ye’lûneküm” “habâlen”, “anittüm”, “gad bedet-il bağdâu min efvâhihim” kelime ve terkipleri Türkçedeki “sırdaş tutmak”, “kusur etmek”, “ayak kaydırmak” “zarara uğramak” ve “ağızlarından kin akmak”deyimleriyle aktarılmıştır. Ayetteki “bitâne” kelimesi “dost, sırdaş”, “lâ

²⁵⁹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 54.

²⁶⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 61.

²⁶¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 66.

ye'lûneküm” terkibi “geri durmazlar”, “habâlen” kelimesi “bozmak, fenâlık”, “anittüm”, kelimesi “sıkıntı”, “gad bedet-il bağdâu min evfâhihim” terkibi ise “ağızlarından kin ve öfke dökülmek” anlamlarına gelmektedir. Müellifimiz, bu deyimsel ifadeleri, Türkçede kullanılan deyimlerin manalarına karşılık gelecek şekilde gayet isabetli olarak vermiştir.

Örnek: Nisa 4 /155.

فَبِمَا نَفَضْتُمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفَرْتُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلْتُمْ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقِّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا

“İşte verdikleri sözden caymaları, Allah’ın ayetlerini inkâr etmeleri ve Peygamberleri haksız olarak öldürmeleri ve “Kalplerimiz kapalıdır,” demeleri yüzünden (onlara lanet ettik) Artık pek azları iman ederler.”²⁶²

Görüldüğü gibi, ayette geçen “Febi mâ negdihim mîsâgahüm” terkibi Türkçedeki “sözden caymak” deyimiyile aktarılmıştır. Ayetteki “Febi mâ negdihim mîsâgahüm” terkibi “sözlerini bozmak” anlamına gelmektedir. Müellifimiz, bu deyimsel ifadeyi de, Türkçede kullanılan deyimlerin manasına karşılık gelecek şekilde gayet isabetli olarak vermiştir.

Örnek: A’raf 7 /55.

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

“Rabbınıza yalvararak ve gizli dua ediniz; O ileri gidenleri sevmez.”²⁶³

Görüldüğü gibi, ayette geçen “mu’tedîn” kelimesi Türkçedeki “ileri gitmek” deyimiyile aktarılmıştır. Ayetteki “mu’tedîn” kelimesi ise “haddi aşmak, aşırı gitmek, azgın olmak” anlamlarına gelmektedir. Ancak Müellifimizin, kullandığı bu deyimsel ifade Türkçede kullanılan deyimlerin içeriğini ifade etmemekte ve parantez içi bir açıklama, bir dipnot olmadığı için yanlış anlaşılmalara meydan vermektedir. Sanki Allah Teâla, “çalışıp gayret edip, ileri gidenleri sevmez” gibi bir anlam çıkmaktadır. Dolayısıyla Tüzüner, kelimeye isabetli bir mana verememiştir.

Örnek: Enfal 8 /47.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ

²⁶² Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 104.

²⁶³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 158.

“İnsanları Allah yolundan alıkoyarak gösteriş olsun diye memleketlerinden kurularak çıkararak (Kureyş adamları) gibi olmayınız; Allah Teâlâ onların işlerini baştan ayağa bilmektedir.”²⁶⁴

Görüldüğü gibi, ayette geçen “muḥîṭ” kelimesi Türkçedeki “baştan ayağa” deyiimiyle aktarılmıştır. Ayetteki “muḥîṭ” kelimesi ise “ kuşatmak, çember içine almak” anlamlarına gelmektedir. Müellifimizin, kullandığı bu deyimsel ifade Türkçede kullanılan deyimmin içeriğini kısmen de olsa ifade etmekte, dolayısıyla Tüzüner, kelimeye isabetli bir mana verebilmiştir.

Örnek: Nisa 4 /141.

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

“Onlar (münafıklar) ki size göz dikiyorlar; eğer Allah tarafından size bir fetih (zafer) olursa: Sizinle birlik değil miydik? derler, eğer kafirler için bir pay çıkarsa: sizi görüüp gözetip müminlerden korumadık mı? derler, Allah Teala, kıyamet gününde aranızda hüküm verecek ve Allah kafirler için müminler üzerine asla yol da vermeyecektir.”²⁶⁵

Görüldüğü gibi, ayette geçen “yeterabbesûn” ve “nestahfit” kelimeleri Türkçedeki “göz dikmek” “görüüp gözetmek”deyimleriyle aktarılmıştır. Ayetteki “yeterabbesûn” kelimesi “birinin yaptıklarını, davranışlarını belli etmeksizin izlemek gözetleyip durmak”, “nestahfit” kelimesi ise “üstünlük sağlamak” anlamlarına gelmektedir. Ancak Müellifimizin, kullandığı göz dikmek deyiimi “bir şeyi ele geçirmek isteğinde olmak” “görüüp gözetmek” deyiimi ise, korumak, yardım etmek, mukayyet olmak anlamlarına gelen bir deyimdir. Dolayısıyla bu deyimsel ifadeler, Türkçede kullanılan deyimmin içeriğini tam olarak karşılamamaktadır.

Örnek: Nisa 4 /171.

²⁶⁴ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 184.

²⁶⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 102.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْفَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةً انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهُ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

“Ey Kitap ehli, dininiz hakkında taşkınlık etmeyiniz, Allah için ancak doğruyu söyleyiniz, Mesih ancak Meryem oğlu İsa’dır, Allah’ın Peygamberi ve Meryem’e bıraktığı kelimesi, onun (izzetinden-ululuğundan) bir ruhtur; artık Allah Teâlâ’ya ve peygamberlerine iman getirin ve: “Allah üçtür” demeyin, vazgeçin, sizin için hayır budur, Allah ancak bir ilahtır. Allah Teâlâ, kendisinin evladı bulunmaktan beri olmuştur.(uzaktır); hep göklerde ve yerdekiler ancak O’nundur; iş sürücü olmak için Allah kâfidir (yeter).”²⁶⁶

Görüldüğü gibi, ayette geçen “lâ tağlû” ve “vekîl” kelimeleri Türkçedeki “taşkınlık etmek” “iş sürmek”deyimleriyle aktarılmıştır. Ayetteki “lâ tağlû” kelimesi “taşkınlık etmek, haddi aşmak, aşırılığa gitmek”, “vekîl” kelimesi ise “hâmi, güvence, koruyucu” anlamlarına gelmektedir. Müellifimiz, “lâ tağlû” kelimesini “taşkınlık etmek”, olarak bu deyimsel ifadeyi kullanması, deyimın manasına karşılık gelecek gayet şekilde isabetli olarak vermiştir. Ancak Müellifimizin, kullandığı “vekîl” kelimesine “kendisine başkası tarafından iş verilen, iş sürücü olmak” anlamında kullanılan deyimsel ifade deyimın içeriğini karşılamamaktadır. İsaletli değildir.

Örnek: Enam, 6/25.

وَمِنْهُمْ مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلِمَةً لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا حَتَّى إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ

“Onların bir kısmı seni dinler, hâlbuki Kur’an’ı anlamasınlar diye onların kalplerine perde koyduk, kulaklarına sağırlık verdik, bütün nişaneleri görseler onlara da iman getirmezler; hatta çene yarışı etmek için sana geldikleri vakit o kâfirler : “Bu Kur’an ancak evvelki kavimlerin masallarıdır derler.”²⁶⁷

Görüldüğü gibi, ayette geçen “yücâdilûneke” kelimesi Türkçedeki “çene yarışı etmek” deyimiyile aktarılmıştır. Ayetteki “yücâdilûneke” kelimesi ise “mücâdele etmek, tartışmak, çekişmek ” anlamlarına gelmektedir. Müellifimizin, kullandığı bu deyimsel

²⁶⁶ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 106.

²⁶⁷ Tüzüner, “a.g.e”, s. 131.

ifade Türkçede kullanılan deyimini içeriğini gayet ifade etmekte, dolayısıyla Tüzüner, kelimeye isabetli bir mana verebilmiştir.

Örnek: A'raf 7 /94.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّ عُونَ

“İman getirmeyen herhangi bir memlekete peygamber gönderince belki yola gelirler diye, ahalisini züğürtlükle, hastalıkla cezalandırdık.”²⁶⁸

Görüldüğü gibi, ayette geçen “yeddarraûn” kelimesi Türkçedeki “yola gelmek” deyiimiyle aktarılmıştır. Ayetteki “yeddarraûn” kelimesi “yalvarıp yakarmak”, anlamlarına gelmektedir. Ancak Müellifimizin, kullandığı “yeddarraûn” kelimesine “yola gelmek” anlamında kullanılan bu deyimsel ifade, deyimini içeriğini karşılamamaktadır. İsaletli değildir.

Örnek: Hac, 22 /44.

وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمَلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ

“Medyenliler de tanımamışlar, Musa da tanınmamıştı, o kâfirleri boş bıraktım, sonra da kendilerini öyle yakaladım ki tanımamak ne demek olduğunu gördüler...”²⁶⁹

Görüldüğü gibi, ayette geçen “fe emleytü” kelimesi Türkçedeki “boş bıraktım”, “fe keyfe kâne nekîr” terkibi deyiimiyle aktarılmıştır. Ayetteki “fe emleytü” kelimesi “mühlet vermek, süre tanımak”, “fe keyfe kâne nekîr” terkibi ise, “inkârım nasıl oldu, benim inkârım nasılmış” anlamlarına gelmektedir. Müellifimizin, kullandığı “fe emleytü” kelimesine Türkçedeki “boş bıraktım”, anlamında kullanılan bu deyimsel ifade, deyimini içeriğini karşılamamaktadır. İsaletli değildir. Ancak “fe keyfe kâne nekîr” terkiibine Türkçede “ne demek olduğunu gördüler” anlamında kullanılan bu deyimsel ifade, deyimini içeriğini karşılamaktadır. İsaletlidir.

Örnek: Hac, 22 /48.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمَلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَى الْمَصِيرِ

“Ne şehirler oldu ki, haksızlık etmişlerken kendilerine meydan verdik, sonra yakaladık, dönüş de ancak banadır.”²⁷⁰

²⁶⁸ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 163.

²⁶⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 338.

Görüldüğü gibi, bu ayette geçen “*mühlet vermek*” anlamında kullanılan “*fe emleytü*” kelimesine de Müellifimiz, yukarıdaki ayetteki gibi Türkçedeki “*boş bırakmak, meydan vermek*” deyimleriyle karşılık vermiştir.

2.3. Kavram Tercümelerine Örnekler

Kelimenin özü kavramdır. Cümleleri anlamlı hale getiren şey kavramdır.. Kavram olmadan kelimeler sadece seslerin kalıbı olan harflerin birleşiminden ibaret kalır.²⁷¹

Burada Müellifimiz Abdullah Atıf Tüzüner’in meâlinde kullandığı bazı kavram çevirilerinden hareketle eseri örneklendirilmeye çalışılacaktır.

Örnek: Enfal, 8 /57.

فَأِمَّا تَنفَقْنَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَسَرِّدْ بِهِم مِّنْ خَلْفُهُمْ أَلَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

“Onları her ne vakit harpte yakalarsan onların hakkından gelerek, arkalarındaki uyuntularını (uydularını) da dağıt; olur ki akılları başlarına gelir.”²⁷²

Bu örnekte *خَلْفُهُمْ* kavramını “*arkalarındaki uyuntularını (uydularını)*” şeklinde çevirisini yapan müellimiz, Cumhuriyet döneminin ulusçuluk ve Türkçülük akımının tesiriyle topluma mâl olan arapça kavramları zorlama yolu ile yeni kavramlarla ifade etmeye gayret göstermiştir.

Örnek: Nisa, 4 /53.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا

“Onların mülkten nasibi mi var? O vakit kimseye bir iğne vermezler.”²⁷³

Bu örnekte *نَقِيرًا* kavramını “*bir iğne vermezler*” şeklinde çevirisini yapan müellimiz, az bir şey, değersiz bir eşya anlamında tercüme etmiştir.

Örnek: Nisa, 4 /75.

²⁷⁰ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 339.

²⁷¹ Karaalp, “*Türkçe Meâllerde Kavram Çevirileri Sorunu “Salât” Kavramı Örneği*”, s. 17.

²⁷² Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 185.

²⁷³ Tüzüner, “*e.g.e.*”, s. 88.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ
الظَّالِمِ أَهْلِهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا

“Neniz var ki Allah yolunda ve: Rabbimiz, bizi bu, halkı zalim olan yurttan çıkar, bize kendi tarafından bir sahip bir arka verici yarat diyen kolaysınılmış erkek, kadın ve çocuklar uğrunda çarpışmıyorsunuz?”²⁷⁴

Müellifimiz Abdullah Efendi, bu örnekte وَالْمُسْتَضْعَفِينَ kavramını arapça bir kavram kullanmaktan kaçınmak için zorlama bir kelime seçerek “kolaysınılmış” şeklinde tercüme etmiş tercümenin akıcılığını bozmuştur. Ve yine aynı endişe ile وَلِيًّا kavramını da anlamı daraltarak yanlış anlaşılmalara meydan verecek şekilde “arka verici” olarak tercüme etmiştir.

Örnek: Nisa, 4 /55.

فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا

“Onların da bir kısmı iman getirmiş, bir takımı yüz çevirmiştir; ateş yüzünden de cehennem de el verir.”²⁷⁵

Örnekte görüldüğü gibi Nisa 4 / 55 ayetinde geçen (kâfi, yeter) anlamında kullanılan كَفَىٰ kavramını, müellifimiz “el vermek”, cümlede fail görevinde ve zaid olan ب harfi cer ile beraber bulunan بِجَهَنَّمَ kelimesini “ateş yüzünden, sebebiyle” şeklinde ب harfi cerini anlama katarak, ayeti tercüme etmiş, ancak ayetin anlamı daha da kapalı hale gelmiştir.

Konuyu uzatmamak adına konuyla alakalı ilgi çekici diğer ayet örnek meâlleri altı çizili olarak aşağıda verilmiştir.

Örnek: Nisa, 4 /46.

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعِ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنَا فِي
الَّذِينَ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعِ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِن لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا

“Yahudilerden bir kısım kimseler var ki dillerini eğerek, dini sakatlamak için kelimelerin yerini değiştirir ve: İşittik ve asi geldik, sen de sağır olarak işit ve (bize çoban ol, bizi güt!) derler. Onlar: “İşittik ve itaat ettik, dinle ve bize bak!” deselerdi kendileri için daha

²⁷⁴ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 91.

²⁷⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 88.

hayırlı, daha elverişli olurdu; fakat küfürleri sebebiyle Allah onları kapısından sürmüştür.”²⁷⁶

Örnek: Nisa, 4 /52.

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا

“Onlar Allah’ın rahmetinden uzaklaştırdığı kimselerdir, Allah kimi rahmetinden uzaklaştırırsa onun için hiç yardımcı bulamazsın.”²⁷⁷

Örnek: Nisa, 4 /27.

وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مِيلًا عَظِيمًا

“Allah Teâlâ sizin tevbe etmenizi ister, havalalarına uyanlar ise kötü yolda açıktan açığa sapıtmanızı arzu ediyorlar.”²⁷⁸

Örnek: Nisa, 4 /100.

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مَرَاغِمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

“Her kim Allah yolunda yurdunu bırakırsa yeryüzünde çok gidecek yer ve yiyeceği (rızk) bulur, kim evinden Allah ve Rasülü emrine uyararak çıkar ve yolda ölürse onun ecri Allah’a aittir.”²⁷⁹

Örnek: Nisa, 4 /175.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمًا

“Artık her kim Allah’a iman getirir, ona bağlanırsa onları kendisinden rahmetine, keremine eriştirir, onları kendisine doğru, düz yolla yollandıracaktır.”²⁸⁰

Örnek: Maide, 5 /44.

²⁷⁶ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 87.

²⁷⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 88.

²⁷⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 84.

²⁷⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 95.

²⁸⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 106.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوُا اللَّهَ وَلَا تَتَّبِعُوا آيَاتِي تَمَنَّا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

“Bellidir ki biz, içinde doğru yol gösteriş ve nur bulunan Tevrat’ı gönderdik, o Tevrat’ı ki onunla itaat eden Peygamberler ve Allahlık adamlar, Yahudilere hükmeder ve âlimler gözetmekle emroldukları ve üzerine şahit oldukları şeylerle hüküm verirler, artık halktan korkmayın. Benden korkun, benim ayetlerimi az bir dünyalığa değiştirmeyin, Allah’ın gönderdiği şeylerle hükmetmeyenler ancak o kâfirlerdir.”²⁸¹

Örnek: Enam, 6 / 63.

فُلٌ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنَ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَذِهِ لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ
“(Onlara) de ki: Sizi karaların ve denizlerin güçlüklerinden kurtaran, açık ve gizli yalvarmakta olduğunuz –bizi şu güçlükten kurtarırsa şüphe yok ki bunu alkışlayanlardan olacağız-dediğiniz kimdir?”²⁸²

Örnek: Hud, 11/ 8.

وَلَئِنْ أَخْرَجْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلَّا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

“İnanın ki onların azabını sayılı bir zaman için geri bıraksak: Onu geri bırakan, nedir? derler. Biliniz ki günü geldi mi onlardan geri çevrilmez, onların yansıladıkları gelmiş çatmış demektir.”²⁸³

Müellifimiz, ayette geçen يَسْتَهْزِئُونَ kelimesini, “yansıladıkları” şeklinde anlam vermiş, tercümenin akıcılığını bozmuştur. Bu da müellifimizin öz Türkçe kelimeleri tercih ederek meâl hazırladığını göstermektedir.

Örnek: Kehf, 18 / 98.

قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا

²⁸¹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 116.

²⁸² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 136.

²⁸³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 223.

“Zülkarneyn: Bu rabbimin büyük bir iyiliğidir, Rabbimin (Çalabımın) söz verdiği vakit gelince onu küll ufak eder, Allah'ımın verdiği söz doğrudur, dedi.”²⁸⁴

Müellifimiz ayette geçen رَبِّي kelimesini, “Rabbim” diyerek tercüme etmiş, bununlada yetinmeyip parantez içinde öz Türkçe “Çalabım” şeklinde gereksiz bir izah yapmıştır. Bu da müellifimizin öz Türkçe kelimeleri tercih ederek meâl hazırladığını göstermektedir.

Örnek: Taha, 20 / 121.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتَ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى

“O ağaçtan yediler, hemen udları (ayıp yerleri) açıldı, cennet bahçelerinin ağaçlarından örtünmeye çalıştılar.”²⁸⁵

Müellifimiz ayette geçen مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ terkiibini, “cennet bahçelerinin ağaçlarından” diyerek “verak” kelimesine “ağaç” anlamını vermiş, bütünü verip parçayı kastetmiştir. Bu da müellifimizin, dilimizde yaygın olan *Mecâz-ı Mürsel (Ad Aktarması)*'nı isabetli olarak meâlinde kullandığını göstermektedir.

Örnek: Enbiya, 21 / 46.

وَلَيْنَ مَسْتَهْمُ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ

“İnanın ki onlara Rabbinin azabından bir çavgın (alev, yalın) dokunsa vay bize zalim adamlarmışız, diyecekler.”²⁸⁶

Müellifimiz ayette geçen نَفْحَةٌ kelimesini, “çavgın” diyerek öz Türkçe bir kelime ile tercüme etmiş, bununlada yetinmeyip parantez içinde “alev, yalın” şeklinde gereksiz bir izah yapmıştır. Bu da müellifimizin öz Türkçe kelimeleri tercih ederek meâl hazırladığını göstermektedir.

Örnek: Vâkıa, 56 / 36.

فَجَعَلْنَاهُمْ أَكْبَارًا

“Onları kız oğlan kız yaptık.”²⁸⁷

²⁸⁴ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 305.

²⁸⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 321.

²⁸⁶ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 327.

Burada müellifimiz, ayette geçen أَبْكَارًا kelimesini “kız oğlan kız” şeklinde tercüme ederek anlamı tam olarak meâline yansıtabilmiştir.

Örnek: Meâric, 70 / 29.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأُوجُهِمْ حَافِظُونَ

“Onlar ki uçkurlarını korurlar.”²⁸⁸

Müellifimiz ayette geçen لِأُوجُهِمْ kelimesini, “uçkurlarını” şeklinde tercüme ederek anlamı daraltmıştır.

Örnek: Tahrim, 66 / 8.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

“Ey inananlar, Allah’a geri dönülmez bir yolda (şekilde) tevbe ediniz,”²⁸⁹

Müellifimiz ayette geçen نَّصُوحًا kelimesini, “geri dönülmez bir yolda (şekilde)” şeklinde tercüme ederek tercümenin akıcılığını bozmuştur.

Örnek: Kalem, 68 / 18.

وَلَا يَسْتَنْتُونَ

“...inşallah demiyorlardı.”²⁹⁰

Burada müellifimiz, ayetin önsesindeki bahçe sahiplerinin yeminlerini yerine getirmede istisna etmediklerini ifade etmek için “İnşallah demiyorlardı” şeklinde anlama dayalı olarak tefsiri tercüme yapmıştır.

Örnek: Mürselat, 77 / 20.

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ

“Sizi bir çepel (bulanık) sudan yaratmadık mı?”²⁹¹

Burada müellifimiz Abdullah Âtîf Efendi, *hakir, zayıf nutfe / zayıf, hakir meni* manasına gelen “مَّهِينٍ” kelimesini *çer, çöp, kirli* manasına gelen “قمامة” çepel kelimesiyle

²⁸⁷ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 536.

²⁸⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 570.

²⁸⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 562.

²⁹⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 566.

²⁹¹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 582.

tercüme etmiştir. Müellifimiz, her ne kadar parantez içi açıklama ile kelimeyi (*bulanık*) olarak izah etse de kelimenin anlamını tam olarak mealine yansıtamamıştır.

Örnek: Mürselat, 77 / 30.

انظُرُوا إِلَىٰ ظِلِّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ

“Gidin bakalım o üççatallı gölgeye”²⁹²

Klasik tefsirlerde ifade edildiği üzere²⁹³ Cehennem dumanının gölgesinden bahseden bu ayeti, müellifimiz Abdullah Âtîf Efendi, kapalı bir şekilde tercüme etmiştir. Her ne kadar dipnotta “*üççatallı gölge, hristiyanların haçıdır deniliyor*” diye ifade etse de parantez içi açıklamaya ihtiyacı olan bir ayettir.

Örnek: Tekvir, 81 / 4.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ

“Bulutlar kurduğunda (kıymetli mallar bırakıldığında)”²⁹⁴

Burada müellifimiz, meşhur olan görüşe göre الْعِشَارُ (gebe develer) kelimesini, diğer bir anlamı olan *bulutlar* olarak tercüme etmiştir. Buradaki “*işâr*” (gebe develer) kelimesi, suyunu tamamen koyuveren bulutlardan kinayedir. Bu, mecazî bir ifade olmakla birlikte, kendinden önceki diğer şeylere benzetilmiştir.²⁹⁵ Nitekim müellifimiz meşhur görüşe göre değil, diğer görüşü dikkate alarak ayetin tercümesini yapmıştır.

Örnek: Tekvir, 81 / 27.

إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ

“O (Kur’an) başka değil âlemlere bir muhtıradır.”²⁹⁶

Örnekte görüldüğü gibi müellifimiz Abdullah Âtîf Efendi; anlamı ilk okumada akla gelebilecek olan “ ذِكْرٌ ” kelimesini *muhtıra* kelimesiyle tercüme etmiştir. Her ne kadar “ ذِكْرٌ ” kelimesi ile *muhtıra* kelimesi arasında anlam bağlantısı kurulsa bile Cumhuriyet döneminin şartlarını ve dönemin kelimelerinin meale / esere nasıl yansıdığını görmek açısından manidardır.

²⁹² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 582.

²⁹³ Şeyh Zade, “*Haşiye-ti Envarit’ Tenzil lil Beydavi*”, c. 4, s. 504.

²⁹⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 587.

²⁹⁵ Râzi, “*Mefâtihu’l-Gayb*”, c. 31, s. 68.

²⁹⁶ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 587.

Örnek: İhlas, 112 / 2.

اللَّهُ الصَّمَدُ

“Ancak Allah, dilek vericidir.”²⁹⁷

Müellifimiz Abdullah Âtîf Efendi, Allah’ın isimlerinden olan *Allah Samed*’dir. (Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) manasına gelen “ الصَّمَدُ ” ismini *dilek verici* olarak tercüme etmiştir. Ancak Müellifimiz, kelimenin anlamını tam olarak meâline yansıtamamıştır.

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Fakat biz müellifimizin eserini tanımaya bu örneklerin yeterli olduğunu düşünerek bu ayetlerle yetineceğiz.

2.4. Meâlde Geçen Öz Türkçe Kelime ve Deyimlere Örnekler

2.4.1. Meâlde Geçen Öz Türkçe Kelimelere Örnekler

Meâllerde kullanılan kelimeler, terkipler ve cümle yapıları eserlerin özelliklerini ortaya koymada önemli ipuçları verir. Müellifimiz, meâlinde Arapça, Farsça kelimelerin yerine öz Türkçe kelimelerini kullanmaya özen gösterdiği, kelimelerin anlamını daraltarak içlerini boşalttığı, bazı yerlerde bu kelimeleri parantez içi açıklamalarla izah ettiği görülmektedir. Sonuçta sönük, zihni yoran bir tercüme meydana gelmiştir.

Örnek: Âl-i İmran, 3/196.

لَا يَغُرَّتْكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ

“İman getirmeyen kimselerin memleketlerde dönüp ağması (dolaşması) sizi aldatmasın.”²⁹⁸

Müellifimiz; ilkelerinden vazgeçmeyerek bu ayeti kerimede “تَقَلُّبُ” kelimesini “dönüp ağma” olarak tercüme etmiş ancak anlaşılması için “dolaşma” kelimesini parantez içinde vererek izah etmeye çalışmıştır.

Örnek: Nisa, 4 /82.

²⁹⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 604.

²⁹⁸ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 77.

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

“Kur’an’ı düşünmüyorlar mı? Allah’tan özge (başka) birinden olsaydı onda (hakkınızdaki haberlerde) çok uygunsuzluklar bulurlardı.”²⁹⁹

Müellifimiz; burada da “تَقَلُّبٌ” ve “غَيْرٌ” kelimelerini tercüme ettikten sonra kelimenin ne anlama geldiğini anlatmak için de parantez içinde kelimelerin bilinen diğer anlamlarını kullanmıştır.

“Dolaşmak” ve “Ğayr” kelimeleri toplumun diline yerleşmiş, anlamı bilinen bir kelimedir. Anlamı bilinen bir kelimeyi anlamı bilinmeyen bir kelime ile açıklamak tercüme açısından değerlendirildiğinde uygun değildir. Müellifimiz bu sıkıntıyı gidermek için parantez içinde bilinen kelimelerle izah etmeye çalışmıştır.

Örnek: Nisa, 4 /36.

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنْبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

“Allah’a ibadet edin, Ona hiç bir şeyi ortak kılmayın, ana ve babanıza, hısımlarınıza, yetimlere, miskinlere yakın komşulara, uzak komşulara görüştüklerinize, yolculara, köle ve cariyelerinize iyilik ediniz; Şüphesiz ki Allah gururlu ve öğüncek adamları sevmez.”³⁰⁰

Bu örnekte ise ayetin ; “Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez” kısmı gururlu ve öğüncek adamlar şeklinde tercüme edilmiştir.

Örnek: Bakara, 2 /24.

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

“Eğer bunu yapamazsanız ve asla yapamayacaksınız- o halde tutrağı, odunu insanlar ve taşlar olan ve kâfirler için hazırlanan ateşten kendinizi koruyunuz.”³⁰¹

Bu ayette geçen وَقُودُهَا “yakıt” kelimesini müellifimiz, kapalı bir kelime olan “tutrak”, yani *tutuşturucu çıra* ve *odunun* bileşiminden meydana gelen *yakıt* manasını

²⁹⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 92.

³⁰⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 85.

³⁰¹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 5.

kastederek anlam verdiğini görmekteyiz. Fakat burada dikkati çeken durum, görünen âlemde *çıra ve odunun* bir araya gelmesiyle oluşan ateşin, görünmeyen âlem olan cehennem ateşinin de *çıra ve odunun* bir araya gelerek oluşturacağı bir yakıtla cehennem ateşinin oluşacağına işaret edilmektedir.

Örnek: Hud, 11 / 96-97.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ . إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَأِيهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ

“İnanınız ki Musa’yı da ayetlerimizle ve belli bir üstünlükle Firavuna ve başbuğlarına gönderdik. Başındakiler, Firavunun sözüne uydular, hâlbuki onun sözü akla uyar bir şey değildi.”³⁰²

Bu ayette geçen açık bir delil, mucize olan *وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ* “apaçık bir delille” terkinini müellifimiz, “belli bir üstünlükle” şeklinde, kapalı olarak tercüme etmiş, anlam tam olarak yansıtamamıştır. Yine ayetin devamında *وَمَلَأِيهِ* kelimesini, müellifimizin eski Türklerde kullanılan “başbuğları” kelimesiyle izah etmesi, Cumhuriyet dönemi meâl çalışmaları bağlamında Türkçülük ve ulusçuluk fikrinin ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir.

Diğer bir husus, ayette geçen *بِرَشِيدٍ* “doğru, yol gösterici, doğruya iletici” kelimesine *akla uyar* şeklinde mana verilmesi anlamı daraltmıştır. Çünkü doğru, yol gösterici, doğruya iletici şey, herkese / her zaman akla uygun olmayabilir.

Örnek: Yunus, 10 /51.

أَنْتُمْ إِذَا مَا وَقَعَ أَمْنُكُمْ بِهِ الْآنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ

“Ona olacak olduktan sonra mı inandınız, o azabı görmeye ivip dururken şimdi mi?”³⁰³

Örnek: Enbiya, 21 /37.

خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأَرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونَ

“İnsan evcilikle yaratılmıştır... Size alametlerimi göstereceğim, evmeyiniz.”³⁰⁴

³⁰² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 233.

³⁰³ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 215.

³⁰⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 326.

Yukarıdaki ayetlerde geçen فَلَا تَسْتَعْجِلُونَ - عَجَلٍ - تَسْتَعْجِلُونَ kelime ve cümleleri müellifimizin, *ivip dururken, evicilikle, evmeyiniz* şeklinde tercüme etmesi, onun öz Türkçe kelimeleri tercih ettiğini göstermektedir. Ancak kelimelerin edebi özelliği kaybolan bir tercüme karşımıza çıkmıştır. Örneklerini sunduğumuz diğer ayetlerin meâlleri de bu düşüncemizi desteklemektedir.

Örnek: Ahzap 33 /46.

وَدَاعِيَا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا

“*Ve Allah’a Allah izniyle çağırıcı ve parlak bir çırağ olarak (gönderdik.)*”³⁰⁵

Müellifimiz, “*sirâc*” kelimesine öz Türkçe “*çırağ*” manasını vermiş, parantez içi açıklamada bulunmadığı için anlam kapalı kalmıştır.

Örnek: Furkan, 25 /61.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا

“*Yücelmiştir, O Allah ki yukarıda burçlar yapmış, orada bir çırağ (güneş) ve bir de nurlu ay koymuştur.*”³⁰⁶

Müellifimiz, bu ayette de “*sirâc*” kelimesine öz türkçe “*çırağ*” manasını vermiş, kelimenin ne anlama geldiğini parantez içinde “*güneş*” kelimesiyle izahta bulunmuştur.

Örnek: Saffat, 37 /43.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ

“*Naim (adlı) uçmaklarında (cennetlerinde.)*”³⁰⁷

Bu örnekte müellifimiz, “*cennât*” kelimesine öz Türkçe “*uçmaklar*” manasını vermiş, kelimenin ne anlama geldiğini parantez içinde “*cennetler*” kelimesiyle izahta bulunmuştur.

Örnek: Saffat, 37 /75.

وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ

³⁰⁵ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 425.

³⁰⁶ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 366.

³⁰⁷ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 448.

“*And olsun ki Nuh bize nida etti biz ne de gökçek (güzel) karşılık vericiyiz.*”³⁰⁸

Müellifimiz, Arapçada övme ve yerme fiillerinden övme anlamında “*نِعْمَ*” kelimesine öz Türkçe “*ne de gökçek*” manasını vermiş, kelimenin ne anlama geldiğini parantez içinde “*güzel*” kelimesiyle izahta bulunmuştur.

Örnek: Sad, 38 /14.

إِن كُلاًّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ

“*Başka değil onlar, yalavaçlarına yalancı dediler de azabım bastı.*”³⁰⁹

Müellifimiz, “*الرُّسُلَ*” kelimesine öz Türkçe *elçi, peygamber* anlamında “*yalavaçlar*” manasını vermiş, ancak ayetin manası kapalı kalmıştır.

Örnek: Ğaşiye, 88/8.

وَجُوهٌ يُّؤْمِنُونَ نَاعِمَةً

“*Bir takım yüzler ki görkem.*”³¹⁰

Müellifimiz, burada da “*نَاعِمَةً*” kelimesine öz Türkçe göz kamaştırıcı, gözalıcı anlamında “*görkem*” manasını vermiş, ancak ayetin manası kapalı kalmıştır.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Abdullah Âtîf Efendi, meâlinde öz Türkçe dili kullanmaya gayret göstermiş, doğal olarak dini kavramların, kelime ve öbeklerin edebî özelliği kaybolmuştur. Öyle ki ilk okumada akla gelecek kelimenin manasını vermek yerine öz Türkçe dili kullanma adına tercih edilen kelimeler sayesinde tercüme akıcılığını ve anlaşılabilirliğini kaybetmiştir.

Nitekim bu kelimelerin kullanılması Abdullah Âtîf Efendi’nin Cumhuriyet döneminin ulusçuluk ve Türkçülük ideolojisini meâline hâkim kıldığının açık bir göstergesidir. Ayrıca özenle seçilen, kullanılan ve öz Türkçe olduğu ifade edilen yerel kelimelerin, Allah’ın muradının tercüme ne kadar yansıtıldığı, Kur’an’ın çağlar üstü evrenselliği konusu çerçevesinde detaylı olarak değerlendirilmelidir.

2.4.2. Meâlde Geçen Öz Türkçe Deyimlere Örnekler

³⁰⁸ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 449.

³⁰⁹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 454.

³¹⁰ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 593.

Tercüme ve çevirilerde özellikle Kur’ân meallerinde deyimeler çok önemlidir. Bir dilin vazgeçilmez unsurlarından olan deyimler, içerisinde bulunulan durumu en kuvvetli bir şekilde anlatan dil öğeleridir.³¹¹

Zira en büyük hata ve eksiklikler, yanlış anlama ve yorumlar deyimlerden kaynaklanmaktadır. Müellifimizin de, meâlinde deyimelere yer verdiği görülmektedir. Abdullah Efendinin, deyimler konusunda da öz Türkçe kelimeleri ve kavramları tercih ettiği müşahade edilmektedir. Bu da toplumun kullandığı dil ile uyumlu olmayan, dönemin siyasi baskısı üzerinde olan bir tercüme olduğunun açık bir göstergesidir.

Örnek: Âl-i İmran, 3 /147.

وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْزُ لَنَا دُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَتَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

“Onları sözleri ancak: “Rabbimiz, günahlarımızı, işlerimizde ileri gitmemizi (taşkınlıklarımızı) yarlığa, din yolunda ayaklarımızı berkit! Bizi kâfirlere üstün kıl.” demekten ibaretti.”³¹²

Müellifimiz, “düşmana ya da zorluklara karşı geri adım atmamak, çekilmemek, sarsılmamak ve yılmamak” anlamında kullanılan “ وَتَبِّتْ أَقْدَامَنَا ” deyimini “ayaklarımızı berkit!” manasını vermiş, ancak ayetin akıcılığı kaybolmuş ve manası kapalı kalmıştır.

Örnek: İbrahim, 14 /42.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ

“Allah’ı zalimlerin ne yaptığından gaflet ediyor sanma onları ancak gözlerin belerip (açılıp) kalacağı güne bırakıyor.”³¹³

Müellifimiz, “gözlerin dehşetle bakakalacağı” anlamında kullanılan “ تَشْخَصُ فِيهِ ” deyimini “gözlerin belermesi” manasını vererek isabetli bir tercüme yapmıştır.

Örnek: Mü’minün, 23 / 50.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ

³¹¹ M. Taha Boyalık, “Kur’an’daki Deyimler ve Zemahşeri’nin Keşşaf’ı”, İslâm Araştırmaları Dergisi, 2013, S. 30 s.130.

³¹² Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 69.

³¹³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 261.

“Meryem oğlunu, anasını da (görenekten aşırı) bir belgü yaptık ve kendilerini duraklı sulu bir yere yerleştirdik.”³¹⁴

Tüzüner, “alâmet, nişan, belge” anlamında kullanılan “ آيَةٌ ” kelimesine görülmemiş bir alâmet anlamında “görenekten aşırı bir belgü” manasını vermiş, ancak ayetin akıcılığı kaybolmuştur.

Örnek: Mü’minün, 23 / 61.

أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ

“Onlar yeğrek (hayırlı) işlerde yarış yaparlar ve onda kazanmaktadırlar.”³¹⁵

Tüzüner, “iyi, daha iyi, daha üstün” anlamında kullanılan “ الْخَيْرَاتِ ” kelimesine mana verirken dile yerleşmiş olan kelimeyi bir tarafa bırakarak “yeğrek” manasını vermiş, parantez içinde de herkes tarafından bilinen ve dile yerleşmiş “hayırlı” kelimesini kullanmaktan geri durmuştur.

Örnek: Nur, 24 / 32.

وَأَنْكَحُوا الْأَيَّامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Evlennememiş olanlarınızı ve kölelerinizden, cariyelerinizden eme yarayan (işe yarayanları iyilik beklenenleri) evlendiriniz, yoksul bulunuyorlarsa Allah onları kendi kereminden zenginletir, Allah geniş ve her şeye bilgisi var.”³¹⁶

Müellifimiz, “sâlihler, iyi olanlar, elverişli olanlar, işe yarayan” anlamında kullanılan “ وَالصَّالِحِينَ ” kelimesine mana verirken dile yerleşmiş olan kelimeyi bir tarafa bırakarak “eme yarayan” manasını vermiş, parantez içinde de herkes tarafından bilinen ve dile yerleşmiş “işe yarayan iyilik beklenen” kelimeleri kullanarak izahta bulunmuştur.

Örnek: A’raf, 7 /58.

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبِثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ

³¹⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 346.

³¹⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 347.

³¹⁶ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 355.

“Arı bir toprağın ekini, Allah’ın buyruğu ile güzel yetişir, kötü olan toprakta ancak eme yaramaz bir şey yetişir.”³¹⁷

Müellifimiz, “zor, pek az, faydasız, işe yaramaz, ” anlamında kullanılan “نَكِدًا” kelimesine “eme yaramaz” manasını vermiş ancak kelime anlamını kaybetmiştir.

Örnek: Nur, 24 / 46.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُّبَيِّنَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“And olsun ile söylerim ki, açık ayetler gönderdik, Allah dilediğini doğru yola yeder.”³¹⁸

Tüzüner, ayetin tercümesini bozuk bir Türkçe ile çevirmiş, akıcılığı olmayan bir tercüme karşımıza çıkmıştır. Ayetin manası “*Andolsun, biz açıklayıcı âyetler indirdik. Allah, dilediği kimseyi doğru yola iletir.*” Şeklinde olması daha isabetli olurdu.

Örnek: Nur, 24 /53.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن أُمِرْتُمْ لَيُخْرَجَنَّ قُلُوبُكُمْ لَا تَقْسِمُوا طَاعَةً مَّعْرُوفَةً إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Allah’a bütün güçleriyle and ettiler ki kendilerine buyruk verersen (savaşa) çıkacaklar, onlara: And etmeyiniz, iyilikle uyunuz, Allah sizin ne yapacağınızı pekiyi bilir, de”³¹⁹

Müellifimiz, ayetin tercümesini bozuk bir Türkçe ile çevirmiş, alaşılması zor, akıcılığı olmayan bir tercüme karşımıza çıkmıştır. Ayetin manası; “(Münâfiklar) Eğer sen kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka (savaşa) çıkacaklarına dair bütün güçleri ile Allah’a yemin ettiler. De ki: “Yemin etmeyin. (Sizden istenen) güzelce itaat etmektir. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı çok iyi bilir.” Şeklinde olması daha isabetli olurdu.

Örnek: Şuara, 26 / 84.

وَأَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ

“Benim için sonrakilerde de bir iyi ün (nam) yarat,”³²⁰

³¹⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 159.

³¹⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 357.

³¹⁹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 357.

³²⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 372.

Müellifimiz, bu ayetin manasını da bozuk bir Türkçe ile çevirmiş, Ayetin manasını tam yansıtamamıştır. Ayetin manası; “*Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl.*” Şeklinde olması daha doğru ve isabetli olurdu.

Örnek: Adiyat, 100 / 3.

فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا

“*Sabahleyin düşmana ılgar eden,*”³²¹

Bu ayetin manası; “*Sabah vakti (düşmana karşı) baskın yapan (at) lara*” Şeklinde olması daha isabetli olurdu.

Örnek: Bakara, 2 /39.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“*İman getirmeyen ve benim sözlerimi inkâr eden kimseler ise cehennemliktir, onlar şüphesiz orada uzun uzadıya kalıp gideceklerdir.*”³²²

Müellifimiz, ayetin meâlinde geçen kelime ve terkiplerin anlamını daraltmıştır. Özellikle Müellifimiz, “*ebedî kalmak*” anlamında “ *هُم فِيهَا خَالِدُونَ* ” cümlesine (uzun kalmak), “*uzun uzadıya kalıp gitmek*” manasını vermesi, *ebedîlik* anlamını ayetin manasına verememiştir. Oysa ayetin manası; “*İnkâr edenler ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte bunlar cehennem ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.*” Şeklinde olması daha doğru ve isabetli olurdu.

Örneklerde görüldüğü gibi müellimiz Abdullah Âtîf Efendi, Cumhuriyet döneminin siyasi, ulusçuluk ve Türkçülük akımının tesirini meâlde geçen deyimlere de yansıtacak şekilde öz Türkçeden vazgeçemediğini, Arapça kelimeler kullanmaktan uzak durduğunu göstermektedir.

2.4.3. Meâlde Geçen Diğer Öz Türkçe Kelimeler

Yukarda verilen ve değerlendirilen örnekler, müellifimizi tanımaya kâfidir. Örnekleri çoğaltmak da mümkündür. Ancak tezimizin uzamaması adına Abdullah Âtîf

³²¹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 600.

³²² Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 8.

Efendi'nin, Ku'an meâlinde geçen diğer öz Türkçe kelime ve kavramlara nasıl anlam verdiğini ifade etmekle yetineceğiz.

Tüzüner; “هُدًى” kelimesini *kılavuzluk*,³²³ “أُمَّةٌ” kelimesini *öğür*,³²⁴ “الَّذِينَ اتَّبَعُوا” kelimesini *uyuntu olanlar*,³²⁵ “نِدَاءٌ” kelimesini *ünleme*,³²⁶ “مُبَارَكًا” kelimesini *uğurlu*,³²⁷ “عَنِّي” kelimesini *varlıklı*, *bay*,³²⁸ “عَظِيمٌ” kelimesini *ulu*,³²⁹ “عَفَا” kelimesini *yarlıgadı*,³³⁰ “وَلِيْمَحَصَنَ” kelimesini *paklemek*,³³¹ “نُزُلًا” kelimesini *konukluk*, *düğün dernek yeri*,³³² “عَفُورًا” kelimesini *örtücü*, *örtbas edici*,³³³ “اسْتَنْكَفُوا” kelimesini *arlanan*,³³⁴ “تَبَارَكَ” kelimesini *kutlulanmış*,³³⁵ “مِّنْ أَرْضِكُمْ” kelimesini *ilinizden*,³³⁶ “قَوْمًا” kelimesini *ulus*, *boy*,³³⁷ “مَتِينٌ” kelimesini *dayantılı*,³³⁸ “بَشِيرٌ” kelimesini *muştulayıcı*,³³⁹ “اسْتَهْزَأُوا” kelimesini *yansılama*,³⁴⁰ “جَاهِدُوا” kelimesini *cenk etmek*,³⁴¹ “فَضْلٌ” kelimesini *seleklik*,³⁴² “الَّذِينَ سَعَدُوا” kelimesini *yeğ*, *yeğrek*,³⁴³ “الصَّيْحَةُ” kelimesini *bağırık*, *ün*,³⁴⁴ “الَّذِينَ سَعَدُوا” kelimesini *uğurlular*,³⁴⁵ “ذِكْرِي” kelimesini *uyandırıcılık*, *öğüt*, *ant*,³⁴⁶ “الْمُلْكِ” kelimesini *eğemenlik*, *saltanat*,³⁴⁷ “تَأْوِيلَ الْأَحَادِيثِ” kelimesini *düşler yorumu*,³⁴⁸ “الرَّيْحِ” kelimesini *yel*,³⁴⁹ “نُطْفَةٍ” kelimesini *döl*,³⁵⁰ “ذِي الْعَرْشِ” kelimesini *arş issi*,³⁵¹ “قُرْآنَ الْفَجْرِ” kelimesini

³²³ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 8., Bakara, 2 /38.

³²⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 22., Bakara, 2 /141.

³²⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 26., Bakara, 2 /167.

³²⁶ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 27., Bakara, 2 /171.

³²⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 63., Âl-i İmran, 3 /96.

³²⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 63, 257., Âl-i İmran, 3 /97, İbrahim, 14/8.

³²⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 64., Âl-i İmran, 3 /105.

³³⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 70., Âl-i İmran, 3 /152.

³³¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 71., Âl-i İmran, 3 /154.

³³² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 77, 305., Âl-i İmran, 3/198, Kehf,18/102, 107.

³³³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 86, 367., Nisa, 4 /43, Furkan, 25/69.

³³⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 106., Nisa, 4 /173.

³³⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 158., A'raf, 7 /54.

³³⁶ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 165., A'raf,7 /110.

³³⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 167, 324., A'raf,7 /133, Enbiya, 21/11.

³³⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 175., A'raf, 7 /183.

³³⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 176., A'raf, 7 /188.

³⁴⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 198., Tevbe, 9 /64.

³⁴¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 201., Tevbe, 9 /86.

³⁴² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 216., Yunus, 10 / 58.

³⁴³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 216, 244., Yunus, 10 / 59, Yusuf, 12/64.

³⁴⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 230, 233., Hud, 11 / 67, 94.

³⁴⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 234., Hud, 11 / 108.

³⁴⁶ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 235, 236., Hud, 11 / 114, 120.

³⁴⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 248, 340., Yusuf,12 / 101, Hac, 22/56.

³⁴⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 248., Yusuf, 12 / 101.

³⁴⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 258., İbrahim, 14 / 18.

³⁵⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 268., Nahl, 16 / 4.

³⁵¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 287., İsra, 17 / 42.

irte namazı,³⁵² “ الْمُقَدَّس ” kelimesini *uğurlu*,³⁵³ “ صِهْرًا ” kelimesini *dünür*,³⁵⁴ “ الشُّعْرَاء ” kelimesini *ozanlar*,³⁵⁵ “ الْمَلَأَ ” kelimesini *begler*,³⁵⁶ “ هَدَيْتِكُمْ ” kelimesini *armağanlarınız*,³⁵⁷ “ جُنُودَ ” kelimesini *çeriler*,³⁵⁸ “ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ ” kelimelerini *vergili erkekler ve kadınlar*,³⁵⁹ “ الْجَجِيمَ ” kelimesini *tamu*,³⁶⁰ “ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ” kelimelerini *tün ve gün*,³⁶¹ “ الصَّافِنَاتُ الْجَيَادُ ” kelimelerini *soylu, yüğrük*,³⁶² “ صَبْرًا جَمِيلًا ” kelimelerini *iyi bir dayantı*,³⁶³ “ سَرَابًا ” kelimesini *algım salgım*,³⁶⁴ vb. kelime ve kavramları tercüme ederken öz Türkçe kelimeleri seçmeye gayret göstermiş, ancak meâlin akıcılığı ve anlaşılabilirliği kaybolmuştur.

2.5. Meâlde Geçen Farsça ve Arapça Kelimelere Örnekler

Kaynak metindeki bazı kavramların olduğu şekliyle meâle alınması, Arapça, Farsça kelime ve tamlamalara önemli ölçüde yer verilmesi ve yine Allah’ın sıfatlarına ilişkin ifadelerin çevrilmemesi gibi hususlar, çeviri metnin önemli ölçüde mana içeriğinin Türkçeye aktarılmamasına sebep olmaktadır.³⁶⁵

Burada Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması gerektiğine inanıldığı halde Müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner’in meâlinde kullandığı bazı Farsça ve Arapça kelimelerin çevirileri örneklendirilmeye çalışılacaktır.

Örnek: Bakara, 2 / 58.

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ

³⁵² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 291., İsrâ, 17 / 78.

³⁵³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 313., Taha, 20 / 12.

³⁵⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 365., Furkan, 25 / 54.

³⁵⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 377., Şuara, 26 / 224.

³⁵⁶ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 380., Neml, 27 / 29.

³⁵⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 381., Neml, 27 / 36.

³⁵⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 387., Kasas, 28/8.

³⁵⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 423., Ahzâp, 33 / 35.

³⁶⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 449., Saffat, 37/ 68.

³⁶¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 455., Sad, 38/ 18.

³⁶² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 456., Sad, 38/ 30.

³⁶³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 569., Mearic, 70 / 5.

³⁶⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 583., Nebe, 78/ 20.

³⁶⁵ İbrahim H. Karslı, “Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır’ın Meal Yöntemi”, c. IX / 1 s. 253.

“Ve (Bizim) Şu şehre giriniz, orada dilediğinizi bol bol yiyiniz ve kapısından eğilerek giriniz ve istediğimiz, hattadır. (mağfiretir.) deyiniz ki günahlarınızı yarlıgayalım, iyi yapanlara daha ziyade vereceğiz dediğimizi anın.”³⁶⁶

Örnekte görüldüğü gibi; öncelikle “*hatta, mağfiret ve ziyade*” kelimelerin Arapça kökenli olduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan ayette geçen “ *حَطَّةٌ* ” kelimesinin tercüme edilmeden direk olarak “*hatta*” şeklinde ifade etmekle ayet başka bir dile çevrilmiş olmaz. Müellifimiz, bu problemi ortadan kaldırmak için parantez içinde Arapça kökenli bir kelime olan (mağfiret) kelimesiyle izah etmeye çalışmıştır. Bununla da yetinmeyip dipnotta “*Günahlardan af istemek demek olan (Hitta) kelimesini, buğday anlamına gelen hıntaya çevirmişlerdir.*” diye tefsirî bir açıklamada bulunmuştur.

Örnek: Bakara, 2 / 102.

...وَمَا يُعْلِمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ...

“...Onlar: Biz ancak ibtilayız, küfretme! Demeden kimseye öğretmezlerdi...”³⁶⁷

Örnekte görüldüğü gibi; “*ibtila ve küfür*” kelimelerin Arapça kökenli olduğunu görmekteyiz. Kur’andan Arapça ve Farsça kelimelerin arındırılması gerektiğini söyleyen Müellifimiz, bu kelimeleri Arapça kelimelerle tercüme etmiştir. Ayette geçen “ *فِتْنَةٌ* ” kelimesine ise dipnotta “*İmtihan için geldik, demektir.*” diye tefsirî bir açıklamada bulunmuştur.

Örnek: Maide, 5 /37.

يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ

“*Cehennemden çıkmak isterler, onlar hiçbir zaman çıkacak değiller; onlar için devamlı bir azap vardır.*”³⁶⁸

³⁶⁶ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 10.

³⁶⁷ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 17.

³⁶⁸ Tüzüner, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 115.

Örnekte görüldüğü gibi; Müellifimiz, “azap” kelimesini tercüme etmeden doğrudan kaynak metinde olan Arapça kelimeyi kullanmayı tercih etmiştir. Ayrıca ayeti tercüme yaparken Arapça dil kurallarına riayet ettiğini görmekteyiz.

Örnek: Maide, 5 /82.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى ذَلِكَ
بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِيَّيْنَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ

“Emin ol ki müminlere, insanların en çok düşmanlığı olanını, Yahudiler ile Allaha şerik koşanlar olarak bulacaksın; sevgi yönünden yakın olanını da “Biz Nasrani’yiz” diyenleri bulacaksın, sebebi de onlardan bilgili adamları, perhizkarları bulunması bir de onların büyüklük taslamamalarıdır.”³⁶⁹

Örnekte görüldüğü gibi; Müellifimiz, bir taraftan “şerik koşmak, Nasrani” kelimelerini tercüme etmeden doğrudan kaynak metinde olan Arapça kelimelerle çeviri yaparken, diğer taraftan ise Farsça kelime olan “perhizkar” kelimesini kullanmaktan geri durmadığını görmekteyiz.

Örnek: Maide, 5 /22.

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَن نَدْخُلُهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ
“Cevap vererek: “Musa, orada güçlü bir kavim var, onlar oradan çıkmadıkça biz, oraya her gez (asla) giremeyiz, eğer onlar oradan çıkarsa gireriz,” dediler.”³⁷⁰

Müellifimiz, bir taraftan “kavim” kelimesini tercüme etmeden doğrudan kaynak metinde olan Arapça kelimeyle ifade ederken, diğer taraftan Farsça kelime olan “her gez” kelimesini kullanmaktan geri durmamıştır.

Örnek: Maide, 5 /47.

وَلِيَحْكُمَ أَهْلَ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

“İncil ehli o kitapta Allah’ın gönderdiği şeylerle hükmetmelidir; kim ki Allah’ın gönderdiği şeylerle hükmetmezse onlar ancak fasıktırlar.”³⁷¹

³⁶⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 122.

³⁷⁰ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 112.

Müellifimiz, “*İncil Ehli ve Fasık*” kelimelerini tercüme etmeden doğrudan kaynak metinde olan Arapça kelimeyle ifade etmiştir.

Örnek: Hac, 22 /2.

يَوْمَ تَرَوْهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ
عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ

“Onu göreceğiniz gün, yavrusunu (çocuk) emdirmekte olan hep dişiler (kadınlar) emzirdiğini unuttur, yüklüler (gebeler) çocuğunu düşürür, insanları serhoş olmuş görürsün, onlar serhoş değil; velakin Allah’ın azabı şiddetlidir (katıdır).”³⁷²

Örnekte görüldüğü gibi Müellifimiz, ayette geçen “velakin, azap” kelimelerini tercüme etmeden doğrudan kaynak metinde olan Arapça kelimeyle ifade ederken, diğer taraftan Farsça kelime olan “serhoş” kelimesini kullanmıştır.

Örnek: Maide, 5 /28.

لَئِن بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ بِيَدَيْكَ لِأَنَّكَ إِلَيَّ أَخَافُ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

“İnan ki sen beni öldürmek için el uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi uzatmam, ben Rabbülalemin olan Allah’tan korkarım.”³⁷³

Örnekte görüldüğü gibi Müellifimiz, ayette geçen “Rabbülalemin” terkiibini tercüme etmeden doğrudan kaynak metinde olan Arapça terkiibi ile ifade ettiğini görmekteyiz.

Örnek: Yunus, 10 /71.

وَإِنلُّ عَلَيْهِمْ نَبَأُ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكَيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا
أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ

“Onlara Nuh (a.s) ın haberini, kavmine: Ey kavmim, benim sizin içinizde bulunuşum, Allahın âyetlerini bildirişim size güç geliyor ben ancak Rabbime güvendim...”³⁷⁴

³⁷¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 117.

³⁷² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 333.

³⁷³ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 113.

Örnek: Naml, 27 /39.

قَالَ عَفْرَيْتُ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَّقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ

“Yaramaz (azgın) bir cin cevap olarak: “Sen işinin başından ayrılmadan, ben onu getirebilirim, ben o işte hem güçlü, hem güvenilirim.” dedi.³⁷⁵

Makam kelimesi, durulacak yer, durak, mesken anlamlarına gelmektedir.³⁷⁶ Rağıb el-İsfehânî (ö. 502/1108), “مقام / Makâm” kelimesinin masdar / ayakta durmak, ayakta durulan mekân ve ayakta durulan zaman anlamına geldiğini ifade etmektedir.

Tüzüner; Yunus, 71. ayet metninde geçen “*makam*” kavramını “bulunuş” kelimesi ile Naml, 39. ayet metninde geçen “*makam*” kavramını “işinin başından ayrılmadan” oturulan mekâna işaret edilerek doğru meâllendirme yapmıştır. Ancak müellifimiz Âl-i İmran 97, Naziat 40, Bakara 125. Ayetlerde “*makam*” kavramını Arapça aslındaki gibi yazmış ve anlamı okuyucuya bırakmıştır.

“Makâm” kelimesi Arapçada “duruşu, durulan mekânı ve zamanı” ifade ettiği halde Türkçede “*bulunulan yer, büyük mevki*” anlamında kullanılmaktadır. Makam kelimesini hedef dilde Arapça kalıbı ile karşılayan meâl yazarının okuyucunun kültür dünyasına göre anlam verdiğini unutmamalıdır.³⁷⁷ Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

2.5.1. Meâlde Geçen Diğer Farsça ve Arapça Kelimeler

Burada da gördüğümüz gibi Müellifimiz Abdullah Efendi, Fatıha suresinin ilk ayetinde bile “ *الْحَمْدُ* ” kelimesini *hamdler (övgüler)*, “ *الْعَالَمِينَ* ” kelimesini *âlemler (yaratılanlar)*, “ *رَبِّ* ” kelimesini *terbiye eden (besleyen)*³⁷⁸, diğer surelerde ise “ *دُرِّيَّتَا* ” kelimesini *evlad ve ahfad*³⁷⁹, “ *غَيْرَ بَاغٍ* ” terkiibini *mütecaviz olmayarak*³⁸⁰, “ *تَمَنَّا قَلِيلًا* ” terkiibini *az bir akçe*,³⁸¹ “ *وَلَا يُزَكِّيهِمْ* ” kelimesini *günahtan halas da etmez*,³⁸² “ *حَسْرَاتٍ* ”

³⁷⁴ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 218.

³⁷⁵ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 381.

³⁷⁶ Ali Nazimâ, Faik Reşad, “*Mükemmel Osmalı Lügati*”, Derseadet, 1319, s. 835.

³⁷⁷ Karaalp, “*Türkçe Meâllerde Kavram Çevirileri Sorunu “Salât” Kavramı Örneği*”, s. 71.

³⁷⁸ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 2. Fatıha, 1 / 1.

³⁷⁹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 21., Bakara, 2 / 127.

³⁸⁰ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 27., Bakara, 2 / 172.

³⁸¹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 27., Bakara, 2 / 174.

³⁸² Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 27., Bakara, 2 / 174.

kelimesini *tahassür*,³⁸³ “ الْفِصَاصُ ” kelimesini *misilleme*,³⁸⁴ “ أَلَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ” kelimelerini *perhizkâr olursunuz*,³⁸⁵ “ تَخْتَأُونُ ” kelimesini *hiyanet irtikab ederdiniz*,³⁸⁶ “ وَالْفِتْنَةُ ” kelimesini *fitne*,³⁸⁷ “ الْيَبِيَّاتُ ” kelimesini *beyyineler*,³⁸⁸ “ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ” cümlesini *akıbet yine Allah'a raci olur*,³⁸⁹ “ فَوْقَهُمْ ” kelimesini *fevkindedir*³⁹⁰, “ قِتَالٌ ” kelimesini *mukatele*, (*vuruşmak*)³⁹¹, “ بِاللَّغْوِ ” kelimesini *lağvınız*³⁹², “ حُدُودَ اللَّهِ ” *Allah'ın hududu*,³⁹³ “ خَيْرٌ ” kelimesini *Agâh*,³⁹⁴ “ فَيَنْصِفُ ” kelimesini *nısfını (yarısını)*,³⁹⁵ “ مُلَاقُوا اللَّهَ ” terkiibini *Allah'a mülaki olmak (kavuşacaklarını)*,³⁹⁶ “ طَعَامِكْ ” kelimesini *taam*,³⁹⁷ “ الْحَوَارِيُّونَ ” kelimesini *havariler (Balıkçılar)*,³⁹⁸ “ الْمُشْرِكِينَ ” kelimesini *şerik koşanlar*,³⁹⁹ “ رَبَّانِيَّيْنِ ” kelimesini *rabbani (yani bilgisi ile amel eder âlimler)*,⁴⁰⁰ “ مُسْلِمُونَ ” kelimesini *mutîz*,⁴⁰¹ “ وَلِلَّهِ مِيرَاثٌ ” terkiibini *Allah'ın mirasıdır (vergisidir)*,⁴⁰² “ مَتَاعُ الْعُزُورِ ” terkiibini *gurur meta*⁴⁰³, “ الْمُقَدَّسَةَ ” kelimesini *mukaddes*,⁴⁰⁴ “ مِثْلُهُ ” kelimesini *misli (katı)*⁴⁰⁵ “ الْفَاسِقُونَ ” kelimesini *fasıktırlar*,⁴⁰⁶ “ وَالْخَنَازِيرَ ” kelimesini *hınzır*,⁴⁰⁷ “ مُقْتَصِدَةٌ ” kelimesini *muktesit, (mutedil, iyi)*⁴⁰⁸ “ مِيثَاقٌ ” kelimesini *ahdü misak*,⁴⁰⁹ “ بَرِيءٌ ” kelimesini *berîyim*,⁴¹⁰ “ مُفَصَّلًا ” kelimesini *mufassal*,⁴¹¹ “ لِبَاسًا ” kelimesini *ruba (elbise, urba)*,⁴¹² “ زِينَتُكُمْ ” kelimesini

³⁸³ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 26., Bakara, 2 / 167.

³⁸⁴ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 28., Bakara, 2 / 178.

³⁸⁵ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 29., Bakara, 2 / 183.

³⁸⁶ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 30., Bakara, 2 / 187.

³⁸⁷ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 31., Bakara, 2 / 191.

³⁸⁸ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 33., Bakara, 2 / 209.

³⁸⁹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 33., Bakara, 2 / 210.

³⁹⁰ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 34., Bakara, 2 / 212.

³⁹¹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 35., Bakara, 2 / 217.

³⁹² Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 37., Bakara, 2 / 225.

³⁹³ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 37., Bakara, 2 / 229.

³⁹⁴ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 39., Bakara, 2 / 234.

³⁹⁵ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 39., Bakara, 2 / 237.

³⁹⁶ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 42., Bakara, 2 / 249.

³⁹⁷ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 44., Bakara, 2 / 257.

³⁹⁸ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 57. Âl-i İmran, 3 / 52.

³⁹⁹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 59., Âl-i İmran, 3 / 67.

⁴⁰⁰ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 61., Âl-i İmran, 3 / 79.

⁴⁰¹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 62., Âl-i İmran, 3 / 84.

⁴⁰² Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 74., Âl-i İmran, 3 / 180.

⁴⁰³ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 75., Âl-i İmran, 3 / 185.

⁴⁰⁴ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 112., Maide, 5 / 21.

⁴⁰⁵ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 114., Maide, 5 / 36.

⁴⁰⁶ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 117., Maide, 5 / 47.

⁴⁰⁷ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 119., Maide, 5 / 60.

⁴⁰⁸ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 120., Maide, 5 / 66.

⁴⁰⁹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 120., Maide, 5 / 70.

⁴¹⁰ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 131., Enam, 6 / 19.

⁴¹¹ Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 143., Enam, 6 / 114.

⁴¹² Tüzüner, “*a.g.e.*”, s. 154., A'raf, 7 / 26.

süslü rubanızı,⁴¹³ “ مَعْذِرَةٌ ” kelimesini *ma'zeret (özür)*,⁴¹⁴ “ وَعِمَارَةٌ ” kelimesini *kayyimlik*,⁴¹⁵ “ كَسَادٌ ” kelimesini *kesâda, (darlığa)*,⁴¹⁶ “ تُعْجِبُكَ ” kelimesini *taaccüb*,⁴¹⁷ “ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارَ ” kelimelerini *muhaçirler ve ensar*,⁴¹⁸ “ لَسَاحِرٌ ” kelimesini *cadı*,⁴¹⁹ “ بِأَعْيُنِنَا ” kelimesini *muhafazamız*,⁴²⁰ “ وَعَدُّ ” kelimesini *va'id*,⁴²¹ “ سَرَابِيلُهُمْ ” kelimesini *urbalar*,⁴²² “ آلِهَتِكُمْ ” kelimesini *mabutlar*,⁴²³ “ كَافِرُونَ ” kelimesini *münkir*,⁴²⁴ “ يَرْجِعُونَ ” kelimesini *zahip olurlar (öyle bilirler)*,⁴²⁵ “ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ” terkiibini *Ey Nas (halk)*,⁴²⁶ “ أُمْنِيَّتِهِ ” kelimesini *ümniyye (temenni, tasarlama)*,⁴²⁷ “ فِي الْمُلْكِ ” kelimesini *padişahlık*,⁴²⁸ “ الْمُنَافِقِينَ ” kelimesini *münafıklar*,⁴²⁹ “ الْخَيْرَةُ ” kelimesini *muhtarlık*,⁴³⁰ “ يَسْتَوِي ” kelimesini *müsavi*,⁴³¹ “ سُبْحَانَ ” kelimesini *takdis*,⁴³² “ مُخْلِصًا ” kelimesini *mahsus*,⁴³³ “ التَّلَاقِ ” kelimesini *mülâkat*,⁴³⁴ “ التَّنَادِ ” kelimesini *feryat ve figan*,⁴³⁵ “ فَيُؤَسُّوْا ” kelimesini *ye's*,⁴³⁶ “ وَعُيُونِ ” kelimesini *sular suvatlar*,⁴³⁷ “ إِسْتَبْرَقِ ” kelimesini *kalın ibrişim*,⁴³⁸ “ بَلَاءِ ” kelimesini *iptilâlı (denemeli)*,⁴³⁹ “ مُحْكَمَةٌ ” kelimesini *muhkem*,⁴⁴⁰ “ فَاسِقٌ ” kelimesini *fasık*,⁴⁴¹ “ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ ” terkiibini *nadim olmayan*,⁴⁴² “ الدِّينِ ” kelimesini *mücâzat*,⁴⁴³ “ حِكْمَةٌ ” kelimesini *hikmet*,⁴⁴⁴ “ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَائِمَاتٍ ثَابِتَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ” kelimelerini *müslim*,

⁴¹³ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 155., A'raf, 7 / 31.

⁴¹⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 173., A'raf, 7 / 164.

⁴¹⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 190., Tevbe, 9 / 19.

⁴¹⁶ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 191., Tevbe, 9 / 24.

⁴¹⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 197., Tevbe, 9 / 55.

⁴¹⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 206., Tevbe, 9 / 116.

⁴¹⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 209., Yunus, 10 / 2.

⁴²⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 226., Hud, 11 / 37.

⁴²¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 230., Hud, 11 / 65.

⁴²² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 262., İbrahim, 14 / 50.

⁴²³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 326., Enbiya, 21 / 36.

⁴²⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 326., Enbiya, 21 / 36.

⁴²⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 328., Enbiya, 21 / 58.

⁴²⁶ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 339., Hac, 22 / 49.

⁴²⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 339., Hac, 22 / 52.

⁴²⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 360., Furkan, 25 / 2.

⁴²⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 398., Ankebut, 29 / 11.

⁴³⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 424., Ahzap, 33 / 36.

⁴³¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 437., Fatır, 35 / 12.

⁴³² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 448., Saffat, 37 / 180.

⁴³³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 459., Zümer, 39 / 2.

⁴³⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 469., Mümin, 40 / 15.

⁴³⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 471., Mümin, 40 / 32.

⁴³⁶ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 483., Fussilet, 41 / 49.

⁴³⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 499., Duhan, 44 / 52.

⁴³⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 499., Duhan, 44 / 53.

⁴³⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 498., Duhan, 44 / 33.

⁴⁴⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 510., Muhammed, 47 / 20.

⁴⁴¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 517., Hucurat, 49 / 5.

⁴⁴² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 517., Hucurat, 49 / 11.

⁴⁴³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 521., Zariyat, 51 / 6.

⁴⁴⁴ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 529., Kamer, 54 / 5.

mümin, kanit, tâip, âbid, sâim,⁴⁴⁵ “ زَجْرَةٌ ” kelimesini *zecir*,⁴⁴⁶ “ اسْتَعْنَى ” kelimesini *müstağni olan*,⁴⁴⁷ “ بَرَّةٌ ” kelimesini *mutî*,⁴⁴⁸ “ لَمَّخُجُونُ ” kelimesini *mahcub*,⁴⁴⁹ “ فِي ” kelimesini *al-beyne*,⁴⁵¹ “ لَوْحٌ مَّخْفُوظٌ ” terkihini mahfuz bir levhededir,⁴⁵⁰ “ فَيَعَذِّبُهُ ” fiilini *muazzeb edecek*,⁴⁵¹ “ الْبَيِّنَةُ ” kelimesini *beyyine*,⁴⁵² ve “ تَفَرَّقَ ” kelimesini *ihtilâf*,⁴⁵³ şeklinde tercüme ederek Arapça ve Farsça kelimelerle tercüme etmekten de geri durmadığını görmekteyiz.

3. TÜRKÇE MEÂLLERLE MUKAYESESİ

3.1. Seçme Örnek Sure ve Ayet Meâlleri:

Abdullah Âtîf Tüzüner, Ömer Nasuhi Bilmen ile beraber Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirin altı yıl süren matbaa tashihlerinde birlikte görev almıştır.

Bu sebeple Abdullah Âtîf Tüzüner'in düşünce ve fikirlerini daha iyi anlamak adına onun Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meâli'nden seçilen sure ve ayet meâllerini, Muhammed Hamdi Yazır'ın (ö. 1942) ve Ömer Nasuhi Bilmen'in (ö. 1971) meâlleriyle kıyaslayarak örnekler üzerinden müellifimizi ve eserinin bazı özelliklerini tespit etmeye çalışacağız.

Aynı döneme ışık saçmış, çağdaşı, hocası ve *Hulâsat'ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an* müellifi Konyalı Mehmet Vehbi Çelebi'nin (ö.1949) ve *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim'in* yazarı Hasan Basri Çantay'ın (ö.1964) seçme sure ve ayet meâlleriyle destekleyeceğiz.

Örnek 1: Fatıha Suresi 1/ 1-7. Ayet

(Abdullah Âtîf Tüzüner / Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli, Fatıha, 1/1-7)

(Dünyada herkese) acıyan, (Ahirette inananlara) acıyıp kayıran Allah adıyla...

⁴⁴⁵ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 561., Tahrim, 66 / 5.

⁴⁴⁶ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 584., Naziat, 79 / 13.

⁴⁴⁷ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 586., Abese, 80 / 5.

⁴⁴⁸ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 586., Abese, 80 / 16.

⁴⁴⁹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 589., Mutaffifin, 83 / 15.

⁴⁵⁰ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 591., Büruc, 85 / 22.

⁴⁵¹ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 593., Ğaşiye, 88 / 24.

⁴⁵² Tüzüner, “a.g.e.”, s. 599., Beyyine, 98 / 4.

⁴⁵³ Tüzüner, “a.g.e.”, s. 599., Beyyine, 98 / 4.

1-Bütün hamdler (övgüler), âlemleri (yaratılanları) terbiye eden (besleyen) Allah içindir,

2-Acıyan, Kayırandır,

3-Din (ceza, karşılık) gününün sahibidir.

4-(Allah'ım!) Ancak sana kulluk eder, ancak senden yardım isteriz.

5-Bize (bütün işlerde) doğru yolu göster,

6-Kendilerine nimet verdiği kullarının yolunu,

7-Gazabına uğrayanların, sapkınların yolunu değil.⁴⁵⁴

(Ömer Nasuhi Bilmen/Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri, Fatiha, 1/1-7)

1. Rahman ve rahim olan Allah Teâlâ'nın ismiyle (Tilavete başlarım).

2.3.4.5.Hamd âlemlerin rabbi, Rahman ve rahim olup Ceza gününün maliki olan Allah Teâlâ'ya mahsustur.

6. Yarabbi yalnız sana ibadet ederiz ve ancak senden yardım dileriz.

7. Bizleri doğru yola hidayet et, o kendilerine inam etmiş olduğun zatların yoluna ilet, gazaba uğramışların ve sapık bulunmuşların yoluna değil!⁴⁵⁵

(Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır/Hak Dini Kur'an Dili, Fatiha, 1 / 1-7)

1- Rahman, Rahîm olan Allah'ın ismile Hamd, o Rabbilâlemin,

2- O Rahman, Rahim,

3- o, din gününün maliki Allah'ın.

5- Sade sana ederiz kulluğu, ibadeti ve sade senden dileriz avni, inayeti yarab!

6- Hidayet eyle bizi doğru yola,

⁴⁵⁴ Tüzüner, "Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli", s. 2.

⁴⁵⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, "Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri", (Ankara: Akçağ yay. 1991), c.I, s. 7, 9.

7- O kendilerine nimet ettiğin mes'utların yoluna; Ne o gadab olunanların ne de sapkınların.⁴⁵⁶

(Mehmet Vehbi Çelebi/Hulâsat'ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an, Fatıha, 1/1-7)

1- Bismillahirrahmanirrahim

2- Her bir hamdedicilerin hamd ve sena edicilerin senası, âlemlerin Rabbi olan Allahü Teâlâ'ya mahsustur.

3- Hamd şol Allahü Teâlâ'ya mahsustur ki, o Allahü Teâlâ bil cümle âlemlerin rabbi olduğu ve dünyada mahlûkatın her nev'ine ve her ferdine in'am ve ihsan ettiği gibi, ahirette dahi bil cümle müminlere in'am ve ihsan edicidir.

4- Âlemlerin rabbisi ve kullarına in'am ve ihsan edici Allahü Teâlâ yevm-i ceza olan kıyametin ve dar-ı ahiretin malikidir.

5- Yarabbi! Ancak sana ibadet eder ve bilcümle umurumuzda sana istiane ve senden yardım talep ederiz.

6- Yarabbi! Bizi doğru yola isal ve irşad et.

7- O sırat-ı müstakim ki; senin kendilerine in'am ettiğin enbiya, ulema ve sülehanın tarikleridir. Yarabbi! Bizi şol kimselerin tarikine hidayette kıl ki, onlara, sen lütfu kereminden in'am etmiştin, in'am olunanların tarikine hidayette kıl da su-u amelleri sebebiyle senin tarafından gazabolunmuş ve dalalette kalmışların tarikinden bizi muhafaza buyur.⁴⁵⁷

(Hasan Basri Çantay/ Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim, Fatıha, 1 / 1-7)

1- Bismillahirrahmanirrahim

2.3.4-Hamd olsun-Âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, Din günününün (tek) sahibi ve mutasarrıfı- Allah'a.

5- Yalnız sana ibadet (kulluk) ederiz, yalnız senden yardım isteriz.

⁴⁵⁶ Muhammed Hamdi Yazır, "Hak Dini Kuran Dili", Türkçe Tefsir, 3. Baskı, Halil Eser, (Eser Neşr. İstanbul:1979), c. I, s. 50.

⁴⁵⁷ Mehmet Vehbi Çelebi, "Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsir-il Kur'an", 4. Baskı, (Üçdal neşr. İstanbul:1966), c. I, s. 17-27.

6.7- *Bizi doğru yola, kendilerine ni'met verdiklerinin yoluna ilet, gazaba uğrayanlarınkine, sapıklarınkine değil.*⁴⁵⁸

Örnek 1'deki Fatiha suresinin meâllerine geçmeden önce “*besmelenin*” Türkçeye çevirisinde incelediğimiz meâller arasında farklılıklar vardır. Türkiye Diyanet Vakfı'nın *Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali* ve Diyanet İşleri Başkanlığının yayımladığı *Kuran Yolu Meali*'nde, Fatiha Suresi'nde besmele, ‘Euzû billâhimineşşeytânirracîm Bismillâhirrahmânirrahîm’ şeklinde yazıldıktan sonra birinci ayet olarak besmele çevirileri *Rahman ve Rahim Allah adiyle şeklindedir*.

Ömer Nasuhi Bilmen'in ve Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın incelediğimiz eserlerinde *Rahman ve Rahim Allah ismiyle şekilde* benzeri bir çevirisinin yapıldığı, “Rahman”, “Rahim” ve “Allah” kelimelerinin çeviride değişmediği görülmektedir.

M. Hamdi Yazır, 1935-1938 yılları arasında yaptığı Kur'an çevirisinde besmeleyi çevirmemiş, “Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm” olarak orijinal haliyle yazmış, besmelenin orijinal şekilde kalması gerektiğini, özellikle “rahman” ve “rahim” kelimelerinin çevirilerinde yapılan hatalar üzerinden açıklamalar yapmıştır.⁴⁵⁹

Mehmet Vehbi ve Hasan Basri Çantay⁴⁶⁰'ın incelediğimiz meallerinde ise, besmele Türkçeye çevrilmeden Arapça orijinal haliyle *Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm* şeklinde yazılmıştır.

Ulusçuluğun ve Türkçe İbadetin konuşulduğu Cumhuriyet döneminin etkisiyle Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meâli'ni hazırlayan müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner ise, besmele çevirilerini (dünyada herkese) acıyan, (ahirette inananlara) acıyıp kayıran Allah adıyla şeklinde yapmıştır. Meâlde, “rahman” kelimesinin (dünyada herkese) acıyan, “rahim” kelimesinin ise (ahirette inananlara) acıyıp kayıran şeklinde Türkiye Türkçesiyle çeviri yapmıştır.

⁴⁵⁸ Hasan Basri Çantay, “*Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*”, Neşr. Mürşid Çantay, (Ahmed Said Matbaası, 7. Baskı, İstanbul:1972), c. I, s.11.

⁴⁵⁹ Arzu Çiftioğlu Çabuk, “*Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümelerinde Besmele*”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/12 Fall 2014, s.134.

⁴⁶⁰ Fatiha Suresi'ndeki besmeleye dipnot düşmüştür: “*Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm: Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla (başlarım, okurum) demektir.*”

Gördüğümüz gibi müfessirimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'in bazen parantez içi açıklamalar yaparak izahlarda bulunduğunu, diğer tercümelere ve eserin yazıldığı döneme göre bir taraftan daha akıcı bir dil ve anlaşılır bir üslup kullanmaya gayret gösterdiğini söyleyebiliriz.

Tüzüner'in diğer taraftan da bazı ayetlerin anlamını daralttığını “ الرَّحْمَنُ ve الرَّحِيمُ ” kelimelerini “*Acıyan ve Kayıran*” olarak tercüme ettiğini ve (*dünyada herkese, ahirette inananlara*) şeklinde tefsiri olarak anlam verdiğini, bununla birlikte surenin bütününe dikkate alarak ayetler arası anlam ilişkisini ve bağlamını tercüme ve meâlâ yansıttığını görmekteyiz.

Örnek 2: Bakara Suresi 2/ 41. Ayet

Bakara Suresi 2/ 41. Ayet (Abdullah Âtîf Tüzüner/ Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâlî)

“Sizce olan bilgiyi kabul eder yolda gönderdiğim sözlere inanın, onları ilk inkâr edenlerden olmayınız, Benim tutamaklarımı (ayetlerimi) azıcık bir dünyalığa değiştirmeyin.”⁴⁶¹

Bakara Suresi 2/ 41. Ayet (Ömer Nasuhi Bilmen/Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri)

“Ve sizin yanınızdakini musaddik olarak indirmiş olduğuma îman ediniz. Onu İlk inkâr edenlerden olmayın Ve ayetlerimi az bir paha ile satmayın. Ve ancak benden sakının.”⁴⁶²

Bakara Suresi 2/ 41. Ayet (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır/Hak Dini Kuran Dili)

“Ve beraberinizdekini musaddik olarak indirdiğim Kur'an'a iman edin, ona inanmayanların birincisi olmayın, benim ayetlerimi bir kaç paraya değiştirmeyin ve benden sakının.”⁴⁶³

⁴⁶¹ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâlî*”, s. 8.

⁴⁶² Ömer Nasuhi Bilmen, “*Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*”, s. 44.

⁴⁶³ Yazır, “*Hak Dini Kur'an Dili*”, c. I, s. 333.

Bakara Suresi 2/ 41. Ayet (Mehmet Vehbi Çelebi/Hulâsat'ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an)

“Ve sizinle beraber olan Tevrat'ı tasdik edici olduğu halde inzal ettiğim Kur'an'a iman edin ve Kur'an'a evvel küfredicilerden olmayın ve benim ayetlerimi azıcık bir paraya değiştirmeyin ki, ayetlerin ahkâmı mukabilinde yanlış telkinatla az paraya satın almayasınız ve ancak bana ittika edin ki her cihetle benim gazabımdan ihtiraz etmiş olasınız.”⁴⁶⁴

Bakara Suresi 2/ 41. Ayet (Hasan Basri Çantay/ Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm)

“Nezdinizdekini (Tevratı) tasdik edici (ve doğrultucu) olarak indirdiğim (Kur'an)'a iman edin, onu inkâr edenlerin ilki siz olmayın, ayetlerimi az bir baha ile (bayağı bir menfaat mukabilinde) değiştirmeyin. Ancak benden korkun.”⁴⁶⁵

Örnek 2'deki Bakara Suresi 2/41 Ayetin meâllerinde gördüğümüz gibi müfessirimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'in diğer tercüme ve meâllere, eserin yazıldığı döneme göre daha akıcı bir dil ve anlaşılır bir üslup kullanmaya gayret gösterdiğini görmekteyiz. Ayrıca “tasdik etmek” manasına gelen “مُصَدِّقًا” kelimesini “bilgiyi kabul etmek” şeklinde tercüme ettiği, farklı ayetlerde aynı kelimeyi “bilgiyi gerçeklemek” “tanımak” “haklı görmek” “inanmak” gibi manalarını tercih ettiğini, diğer yerlerde ise “tasdik etmek” manasında kullandığını müşahede etmekteyiz.

Diğer taraftan da anlamı herkes tarafından bilinen kelimeleri “آيَاتِي” örneğinde olduğu gibi bazı yerlerde “tutamak” kelimesiyle tercüme ederek öz Türkçe kelimeleri tercih etme gayretinde olduğu görülmektedir.

Ayrıca (ayetlerimi) şeklinde parantez içi açıklamalarla izah ederek bir tekrar yaptığını, yine aynı kelimeyi farklı ayetlerde “sözlerim”, “alametler”, “nişaneler, belgüler”, “ibretler”, “ mucizelerimizle ”, “ bunlar ”, şeklinde anlam verdiğini, Enâm, 6/118. Ayette ise “آيَاتِي” kelimesine anlam vermediğini, diğer yerlerde ise bu kelimeyi “ayetler” şeklinde tercüme yaptığını görmekteyiz.

Örnek 3: Âl-i İmran Suresi 3/12. Ayet

⁴⁶⁴ Çelebi, “Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsir-il Kur'an”, c. I, s. 110.

⁴⁶⁵ Çantay, “Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim”, c. I, s. 21.

Âl-i İmran Suresi 3/12. Ayet (Abdullah Âtîf Tüzüner/ Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli)

*“O iman getirmeyenlere: Alt olarak, cehenneme yollanacaksınız, orası ne yavuz duraktır, de.”*⁴⁶⁶

Âl-i İmran Suresi 3/12. Ayet (Ömer Nasuhi Bilmen/ Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri)

*“Kâfir olanlara de ki: Yakında mağlûp olacaksınız ve cehenneme sevk olunacaksınızdır. -O- ne fena bir yataktır?”*⁴⁶⁷

Âl-i İmran Suresi 3/12. Ayet (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır/Hak Dini Kur'an Dili)

*“O inkârcı kâfirlere de ki, siz mutlaka yenilgiye uğrayacak ve toplanıp cehenneme doldurulacaksınız. Orası ne fena bir döşektir.”*⁴⁶⁸

Âl-i İmran Suresi 3/12. Ayet (Mehmet Vehbi Çelebi /Hulâsat'ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an)

*“Ey Resul-ü Ekrem! Sen kâfirlere siz yakında mağlup olur ve Cehenneme haşrolunursunuz, ne çirkindir yatacağınız mahal-i cehennem de.”*⁴⁶⁹

Al-i İmran Suresi 3/12. Ayet (Hasan Basri Çantay/ Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm)

*“(Habibim) o küfreden (Yahudi)'lere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve (toptan) cehenneme sürüleceksiniz. O ne kötü yataktır.”*⁴⁷⁰

Örnek 3'deki Al-i İmran Suresi 3/12 Ayetin meallerinde gördüğümüz gibi müfessirimiz Abdullah Atîf Tüzüner'in diğer tercüme ve meallerden farklı olarak “inkâr edenler” anlamında kullanılan كَفَرُوا kelimesini genellikle “iman getirmeyenler” terkihiyle tercüme ettiğini görmekteyiz.

⁴⁶⁶ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 52.

⁴⁶⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, “a.g.e.”, s. 329.

⁴⁶⁸ Yazır, “Hak Dini Kur'an Dili”, c. II, s. 1049.

⁴⁶⁹ Çelebi, “Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsir-il Kur'an”, c. II, s. 552.

⁴⁷⁰ Çantay, “Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim”, c. I, s. 84.

Ancak Nisa, 4/137. Ayetinde; كَفَرُوا kelimesini “küfür edenler” şeklinde ifade ettiğini müşahede etmekteyiz. Yine ayetteki “mağlup olacaksınız” anlamındaki “سَنُغْلِبُونَ” fiilini, diğer tercüme ve meallerden farklı olarak “*Alt olarak*” tercüme ettiğini, “ne kötü, ne fena” anlamında kullanılan “بُئْسَ” kelimesini diğer ayetlerde çoğu zaman “ne yavuz”, şeklinde tercüme etmektedir.

Ayetleri incelediğimizde Bakara 2/ 102,126, Ayetlerinde geçen aynı kelimeyi “ne kadar fena, ne fena”, Bakara 2/206. Ayetinde “ ne kadar kötü”, Al-i İmran suresi, 3/162,197, Tevbe 9/73. Ayetlerinde “ne kadar yaman, ne yaman”, Mücadele 58/8. Ayetinde “ne yaramaz” şeklinde tercüme ettiğini, diğer yerlerde ise “ne kötü” şeklinde mana verdiğini görmekteyiz.

Örnek 4: A’raf Suresi 7/63 Ayet

A’raf Suresi 7/63. Ayet (Abdullah Âtîf Tüzüner/ Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli)

“Rabbiniz tarafından sizi kuşkulandırmak, sakındırmak, size acınmak için sizden birinizin diliyle buyrultu gelmesine şaşıyor musunuz?”⁴⁷¹

A’raf Suresi 7/63. Ayet (Ömer Nasuhi Bilmen/ Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri)

“Yoksa size Rabbiniz tarafından sizden olan bir zat vasıtasıyla -sizi korkutmak için ve sizin de sakınmanız ve rahmete erebilmeniz için- bir mevizenin gelmesine mi taaccüp ediverdiniz?”⁴⁷²

A’raf Suresi 7/63. Ayet (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır/Hak Dini Kuran Dili)

“Size korkunç akıbeti haber vermek için ve korunmanız için ve belki rahmete mazhar edilirsiniz diye sizden bir adam vasıtasıyla rabbinizden size bir ihtar geldiğinde inanmıyor da taaccüp mü ediyorsunuz?”⁴⁷³

⁴⁷¹ Tüzüner, “Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s.

⁴⁷² Ömer Nasuhi Bilmen, “a.g.e.”, s. 1036.

⁴⁷³ Yazır, “Hak Dini Kur’an Dili”, c. III, s. 2203.

A'raf Suresi 7/63. Ayet (Mehmet Vehbi Çelebi /Hulâsat'ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an)

“Ey Kavmim! Siz beni tekzib eder de sizi inzar etmek ve sizin muharremattan ittika etmeniz ve merhamet-i ilahiyeye mazhar olmanız için kendi cinsinizden halini ve nesebini bildiğiniz bir recül üzerine Rabbiniz tarafından vahiy gelmesinden ve kitap nazil olmasından taaccüp mü edersiniz? Demekle kavmini tevbih ve risaletine taaccüplerini inkâr etti.”⁴⁷⁴

A'raf Suresi 7/63. Ayet (Hasan Basri Çantay/ Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm)

“Size o korkunç akıbeti haber vermek için, korunmanız için ve belki (o sayede) rahmete kavuşturulmanız için kendinizden bir adam (vasıtasıyla) Rabbinizden size bir ihtar geldi diye taaccüp mü ettiniz?”⁴⁷⁵

Örnek 4'deki A'raf Suresi 7/63. Ayetin meallerinde gördüğümüz gibi müfessirimiz Abdullah Atıf Tüzüner'in diğer tercüme ve meallerden farklı olarak “uyarmak, korkutmak” anlamında kullanılan “لِيُنذِرَكُمْ” kelimesini “kuşkulandırmak” olarak tercüme ettiğini ancak farklı yerdeki farklı ayetlerde aynı kelimeye “korkutmak” manasını verdiğini görmekteyiz.

Örnek 5: Tevbe Suresi 9/ 91. Ayet

Tevbe Suresi 9/ 91. Ayet (Abdullah Âtîf Tüzüner/ Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli)

“Zayıflara (Çocuklara), hastalara, -Allah'a, Resulüne karşı iyi gönüllü oldukları sürece- harçlık bulamayanlara güçlük yoktur, iyilere karşı azap etmeğe hiç yol (yer) yok, Allah, (dünyada) suçları Örtücü ve (inananlara ahirette) pek Acıyıcıdır.”⁴⁷⁶

Tevbe Suresi 9/ 91. Ayet. (Ömer Nasuhi Bilmen/ Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri)

⁴⁷⁴ Çelebi, “Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsir-il Kur'an”, c. IV, s. 1658.

⁴⁷⁵ Çantay, “Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim”, c. I, s. 225.

⁴⁷⁶ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 202.

*“Ne zayıflar üzerine, ne de hastalar üzerine ve ne de harcayacakları bir şey bulamayanlar üzerine bir günah yoktur. Allah Teâlâ için ve Peygamberi için hayırhah buldukları takdirde. İhsanda bulunanların aleyhine hiçbir yol yoktur. Ve Allah Teâlâ gafurdur, rahimdir.”*⁴⁷⁷

Tevbe Suresi 9/ 91. Ayet. (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır/Hak Dini Kuran Dili)

*“Allah ve Resulü için nasihat ettikleri takdirde ne zuafaya ne hastalara, ne de sarf edeceklerini bulamayanlara harac yoktur. Muhsinleri müahazeye yol olmadığı gibi Allah da gafur, rahîmdir.”*⁴⁷⁸

Tevbe Suresi 9/ 91. Ayet. (Mehmet Vehbi Çelebi /Hulâsat’ül Beyan Fi Tefsir-il Kur’an)

*“Kadınlar, çocuklar ve kocalar gibi vücutları sağlam olup ve lakin harbe kudretleri olmayan zayıflar, körler, topallar, hastalar ve harbe gitmeye iktidarlara olup ve lakin azağa, binide ve sarf edecek harçlığa iktidarı olmayanlar ve bulamayanlar üzerlerine harbe gitmediklerinden dolayı günah yoktur. Eğer Allah’a ve Resulüne nasihat ederlerse. Zira ihsan şanından olan ihsan sahiplerine dünyada ve ahirette azap yoktur. Çünkü cümle esrara muttali olan Allah Teâlâ kullarının kusurunu mağfiret edici ve ma’zur olup Allah’a ve Resulüne nasihat edenlere in’am ve ihsan edicidir.”*⁴⁷⁹

Tevbe Suresi 9/ 91. Ayet. (Hasan Basri Çantay/ Kur’an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm)

*“Allaha ve Resulüne hayırhah olmak şartıyla ne zayıflara, ne hastalara, ne de (fakirliklerinden dolayı seferde) harcayacaklarını bulamayanlara (geri kalmakta) bir günah (ve mes’uliyet) yoktur. (Onlar geri kalmakla beraber memleketde iyilik ediyorlar.) İyilik edenlere karşı (da muahazeye) bir yol yoktur. Allah çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir.”*⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, “a.g.e.”, s. 1317.

⁴⁷⁸ Yazır, “Hak Dini Kur’an Dili”, c. IV, s. 2600.

⁴⁷⁹ Çelebi, “Hulâsat’ül Beyân Fi Tefsir-il Kur’an”, c. V, s. 2085.

⁴⁸⁰ Çantay, “Kur’an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim”, c. I, s. 293.

Örnek 5'deki Tevbe Suresi 9/ 91. Ayette Gördüğümüz gibi “*ihlas ve samimiyet*” anlamında kullanılan “إِذَا نَصَحُوا” ter kibini Ömer Nasuhi Bilmen, “hayır dileğinde buldukları takdirde,” Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, “nasihat ettikleri takdirde,” Mehmet Vehbi (Çelebi), “nasihat ederlerse,” Hasan Basri Çantay, “hayırhah olmak şartıyla,” şeklinde tercüme etmiştir.

Müfessirimiz Abdullah Atıf Tüzüner'in ise; diğer tercüme ve meallerden farklı olarak “*iyi gönüllü oldukları sürece*” şeklinde mana vermesinin daha isabetli olduğunu görmekteyiz.

Örnek 6: Yunus suresi 10/62 Ayet

Yunus suresi 10/62. Ayet (Abdullah Âtîf Tüzüner/ Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli)

“İyi dinleyiniz ki Allah'ın korudukları ne korku çeke, ne de kaygılanır.”⁴⁸¹

Yunus suresi 10/62. Ayet (Ömer Nasuhi Bilmen/ Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri)

“Haberiniz olsun ki, muhakkak Allah Teâlâ'nın dostları için bir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır.”⁴⁸²

Yunus suresi 10/62. Ayet (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır/Hak Dini Kuran Dili)

“Uyan ki! Allah'ın evliyası ne üzerlerine korku vardır, ne de onlar mahzun olurlar.”⁴⁸³

Yunus suresi 10/62. Ayet (Mehmet Vehbi Çelebi/Hulâsat'ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an)

“Agâh olun ve uyanık bulunun ki Allah'ın dostları üzerine korku olmadığı gibi hüznün ve keder dahi yoktur.”⁴⁸⁴

⁴⁸¹ Tüzüner, “*Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, s. 217.

⁴⁸² Ömer Nasuhi Bilmen, “*a.g.e.*”, 1407.

⁴⁸³ Yazır, “*Hak Dini Kur'an Dili*”, c. IV, s. 2730.

⁴⁸⁴ Çelebi, “*Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsir-il Kur'an*”, c. V, s. 2229.

Yunus suresi 10/62. Ayet (Hasan Basri Çantay/ Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm)

“Haberiniz olsun ki Allah'ın veli (kul)' ları için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzunda olacak değillerdir.”⁴⁸⁵

Örnek 6'deki Yunus Suresi 10/62. Ayetin meallerinde gördüğümüz gibi “yakınlık” anlamında kullanılan “أَوْلِيَاءُ” kelimesini Ömer Nasuhi Bilmen, “dostları,” Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, “evliyası,” Mehmet Vehbi (Çelebi), “dostları,” Hasan Basri Çantay, “veli (kul),” şeklinde tercüme etmiştir.

Müfessirimiz Abdullah Atıf Tüzüner'in diğer tercüme ve meallerden farklı olarak bu ayeti kerimede ve Kehf suresi 18/50, Furkan suresi 25/18, Casiye suresi 45/10, Ahkaf suresi 46/32. Ayetlerdeki “أَوْلِيَاءُ” kelimesine “korudukları, koruyucu” şeklinde mana verirken, A'raf suresi 7/3, Tevbe 9/71, Hud suresi 11/20, Ra'd suresi 13/16, İsrâ suresi 17/97, Kehf suresi 18/102, Zümer suresi 38/3, Şura suresi 42/6,9,46. Ayetlerde geçen “أَوْلِيَاءُ” kelimesine “görüp gözeticiler, gözetici”, Enfal suresi 8/34 ayetine “ehli” şeklinde, yine Enfal suresi 8/72,73 ve Hud suresi 11/113 ve Ankebut suresi 29/41. Ayetlerindeki aynı kelimeye “arka verici, arka edinen”, Casiye suresi 45/19. Ayetteki kelimeye “yardımcı”, diğer ayetlerde ise “dostları” şeklinde farklı farklı mana verdiğini görmekteyiz.

Örnek 7: Fecr Suresi 89/16. Ayet

Fecr Suresi 89/16. Ayet (Abdullah Âtîf Tüzüner/ Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli)

“Ve onu dener gibi yapıp, onun rızkını kısıncı: Rabbim beni küçük düşürdü, der.”⁴⁸⁶

Fecr Suresi 89/16. Ayet (Ömer Nasuhi Bilmen/ Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri)

“Amma onu imtihan edip de rızkını darlaştırdığı vakit de der ki: Rabbim bana ihanet etti.”⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ Çantay, “Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim”, c. I, s. 317.

⁴⁸⁶ Tüzüner, “Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli”, s. 594.

Fecr Suresi 89/16. Ayet (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır/Hak Dini Kur'an Dili)

“Amma her ne zaman da imtihan edip rızkını daraltırsa, o vakit de Rabbim bana ihanet etti, der.”⁴⁸⁸

Fecr Suresi 89/16. Ayet (Mehmet Vehbi (Çelebi)/Hulâsat'ül Beyan Fi Tefsir-il Kur'an)

“Ve amma Rabbisi onu bazı belaya ile imtihan edip onun üzerine rızkını dar kıldığında o insan Benim Rabbim bana ihanet etti, demekle esefini izhar eder.”⁴⁸⁹

Fecr Suresi 89/16. Ayet (Hasan Basri Çantay/ Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm)

“Fakat ne vakit de onu deneyerek üzerine rızkını daraltırsa şimdi de Rabbim bana ihanet etti, der.”⁴⁹⁰

Örnek 7'deki Fecr Suresi 89/ 16. Ayetin meallerinde gördüğümüz gibi “zillete düşürdü, hafif gördü, hor gördü, küçük düşürdü” anlamında kullanılan “أَهَانَن” kelimesini Dr. Hüseyin Atay, Dr. Yaşar Kutluay, (Diyanet) mealinde “fakir düşürdü”, olarak çeviri yapılmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen, Muhammed Hamdi Yazır, Mehmet Vehbi (Çelebi), Hasan Basri Çantay'ın meallerinde ise “أَهَانَن” kelimesine tefsiri bir anlam verilerek “ihamet etti” olarak tercüme edilmiş olup bu ise “خَانَ” kelimesini çağrıştırmaktadır.

Müfessirimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'in ise bu inceliği fark etmiş olsa gerek diğer tercüme ve meâllerden farklı olarak “أَهَانَن” kelimesine “küçük düşürdü.” şeklinde isabetli bir mana verdiğini görmekteyiz.

⁴⁸⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, “a.g.e.”, s. 4030.

⁴⁸⁸ Yazır, “Hak Dini Kur'an Dili”, c. VIII, s. 1049. c.8, s. 5790.

⁴⁸⁹ Çelebi, “Hulâsat'ül Beyân Fi Tefsir-il Kur'an”, c. XVI, s. 6444.

⁴⁹⁰ Çantay, “Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim”, c. 3. s. 1179.

SONUÇ

Abdullah Âtîf Tüzüner, (1869-1954) Osmanlı'nın son dönemlerinde din ve dil âlimi olarak yetişen, Cumhuriyetin ilk yıllarına şahit olmuş, yakın dönemde yaşamış, fikir ve ilim tarihinin önemli şahsiyetlerinden ve Türk-İslam âlimlerinden biridir.

Yaklaşık seksen beş yıllık hayatı boyunca bir taraftan durmadan çalışırken, diğer taraftan hayatını okumaya, eser yazmaya, öğretmeye, öğrenci yetiştirmeye adanmış, insanlığın hizmetine değerli eserler bırakmıştır.

Arapça olarak indirilen Kur'ân-ı Kerîm, kıyamete kadar yaşanacak olan çağlar üstü ilahi bir kelâmdır. Bu ilahi kelâmın mana ve maksatlarını anlamaya ve anlatmaya çalışmak her zaman Müslüman âlimlerin vazifesi olmuştur. Bu vazifeyi yerine getirebilmenin bir yolu da Kur'an'ın mana ve maksatlarını en güzel bir şekilde aktarabilmek için onun diğer dillere tercüme edilmesidir.

Bu nedenle son dönem Osmanlı'nın yetiştirdiği, Türkçeye meraklı, son dönem din ve dil âlimi, Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması gerektiğine inananlarından olan müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner, eserlerinde ve özellikle Kur'an meâlinde, yazdığı makalelerde özellikle dini ilim olmak üzere dil ve edebiyata vakıf olduğunu ortaya koymuştur.

Tüzüner'in en önemli eseri gördüğümüz Kur'an Meâli, birçok eleştiri almasına rağmen, müellifin ilmi birikiminin olması, gerek Arap dili ve edebiyatına gerekse Türk diline hâkim olması ve Osmanlı'nın son döneminde yetişmesi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına şahit olması sebebiyle kayda değer niteliktedir.

Cumhuriyet dönemi meâl çalışmaları bağlamında ele almaya çalıştığımız ve tespit edebildiğimiz kadarıyla müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'in Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli adlı eserinde, diğer Kur'an tercüme ve meâllere göre öz Türkçe kelimeleri ve öz Türkçe deyimleri daha çok tercih etmiştir.

Meâlin yazıldığı dönemin etkisiyle olsa gerek bazı Kur'ânî kelimelerin dinî ve edebî özelliğinin ortadan kaybolduğu, kelimelerin anlamının daraldığı görülmektedir.

Halkın kolay anlayabileceği bir tercüme üslubu düşüncesiyle yola çıkılan ancak bazı yerlerde anlaşılmayan tercüme ortaya çıkmıştır.

Tüzüner'in, Eski Türkçe kelimelerini tercih ederek yazdığı eser, meâl çalışmalarına özgün bir katkı sağlamakla birlikte yeni bir dil ile bir meâl çalışması oluşturma gayreti içinde olduğu görülmektedir.

Yaşadığı toplumun yerel dilini kullanmayı tercih etmesi, dönemin belli bir düşüncesini, siyasi ekol ve ideolojisini yansıtması, kendisinin ve eserinin çok tanınır olmaması gibi özellikleri tamamen eserin meydana geldiği o dönemin şartlarına ve düşüncesine ışık tutmaktadır.

Tüzüner, bütünüyle olmasa da olabildiğince metne sadık kalmış, tefsirî izahlarda ve rivayetler arasında tercihlerde bulunmuştur. Kur'an'ın dili Arapçayı, kurallarına riayet ederek tefsirî tercüme yaklaşımıyla Kur'an meâlini hazırlamıştır. Genellikle tercümede Arapça cümle yapısını esas almış, yeri geldiğinde de ayetin bağlamına riayet ederek tefsirî, anlama ve yoruma dayalı olarak Türkçe dil yapısına uygun, güzel ifadelerle tercüme de yapmıştır. Ancak kaynak metnin yapısını bozmama düşüncesiyle hareket ettiği ve bu türden bir eğilimin olduğu da meâlinde görülmektedir.

Yaşadığı toplumun kültür dili olan öz Türkçeyi dil kurallarına riayet ederek kullanmaya önem veren Tüzüner, o dile yerleşen ve halk tarafından kabul gören Arapça, Farsça kelimeleri ve tamlamaları da önemli ölçüde Türk dilinden arındırmaya gayret göstermiştir.

Ancak bazı ayetlerin meâlini verirken kendisi Arapça, Farsça kelimeleri ve tamlamaları da kullanmıştır. Bununla birlikte hem metne sadık kalma düşüncesi hem de güzel Türkçe ile anlamlandırma düşüncesi, bazı ayetlerde anlam karışıklığını çağrıştırmaktadır. Bazen ayet meâlleri, anlama dayalı olarak tefsirî bir meâl anlayışıyla yapılmış, açıklamalar bazen parantez içi ile bazen de dipnotlar verilerek yapılmıştır. Çok nadir de olsa bazı ayetler eksik tercüme edilmiştir.

Tüzüner'in Kur'an Meâli, genel olarak dönemin ideolojik ve siyasi kaygıları üzerinde hissettiren, dil ve üslup açısından Türkçülük, ulusçuluk ideolojisini ön planda tutan, öz Türkçe kelimelerin ağırlıklı olarak kullanıldığı bir meâl çalışması

görünümündedir. Bundan dolayı söz konusu meâl, halk nezdinde ve ilim çevrelerinde kabul görmediği gibi eleştiriler almıştır.

O dönemin ideolojisini yansıtmaması ve özgün olması açısından müellifin Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli adlı eserinin, kısa, ama yine de başarılı bir eser olduğu kanaatindeyiz.

Bununla birlikte zamanın değişmesine paralel olarak bazı kelimeler, anlam değişikliklerine uğrayabilmektedir. Bu nedenle Tüzüner'in eserinde, hem yaşadığı dönemlerde hem de yerel olarak kullanılan bazı kelimelerin toplum tarafından kullanılmadığı veya anlam değişikliğine uğradığı da görülmektedir.

Müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'in Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli adlı eserinin değerlendirilmesini maddeleyecek olursak;

- 1- Öncelikle 1869-1954 yılları arasında yaşayan Abdullah Âtîf Tüzüner'in bıraktığı eser ve çalışmalara bakıldığında dinî ilimler ile Türk dili edebiyatı alanında bilgi ve donanıma sahip olduğunu görmekteyiz.
- 2- Kur'an Meâli, yaklaşık olarak vefatından yirmi yıl önce yazılmış ve vasiyeti üzerine daha sonra basılmıştır.
- 3- Kur'an Meâli değişik çevrelerden birçok eleştiriler almıştır.
- 4- Tüzüner'in Cumhuriyet'in etkisi ile Ulusçuluk fikrinin yayıldığı ve ülkenin içinden geçtiği siyasi bir ortamda, halkın anlayacağı bir Kur'an meâli yazma arayışı içinde olduğu söylenebilir.
- 5- Tüzüner'in eserinde öz Türkçe kelimelerini çokça tercih etmesinin sebebinin, Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenen kurultay çalışmalarına, kurumun kelime araştırma ve tarama faaliyetlerine katılmasının ve Osmanlı Türkçesi'nde ihmal edilen bazı öz Türkçe kelimelerin kullanıldığı *Ahterî- i Kebîr* üzerinde incelemelerde bulunmasının büyük payı olduğunu düşünmekteyiz.
- 6- Cumhuriyet dönemi meâllerinden biri olan Abdullah Âtîf Tüzüner'in Kur'an meâli, döneminin birçok meâlinde daha başarılı olduğunu ve anlaşılır bir üslub ile hazırlandığını söyleyebiliriz.
- 7- Tüzüner, meâlini hazırladığında döneminin meâllerini taramış ve kaynak aldığı tefsirler sayesinde ayetlere isabetli anlamlar vermiştir.

- 8- Abdullah Âtîf Tüzüner, klasik tefsirlerden oldukça yararlanmış, Ahkâm ve İtikadî ayetlerin çevirisini yaparken klasik tefsirlerin ışığında yerleşik ve kabul edilmiş görüşler çerçevesinde meâlini hazırlamıştır.
- 9- Ayetin açıklanmasında, yer yer anlam bütünlüğünü bozan, parantez içi açıklamalar çok nadir de olsa kullanılmış, küçük izahatlar ile ayetin anlaşılması sağlanmıştır.
- 10- Parantez içine alınmadan açıklama mahiyetinde anlama dayalı olarak tefsirî tercüme yapılmış, bazen de anlamı verilen bir kelimenin öz Türkçesi parantez içinde açıklama olarak verildiği görülmektedir.
- 11- Dini hayatın, kültürün ve geleneğin, zamanın şartlarına göre şekillendirme çabalarının yaşandığı ulusçuluk fikrinin yayıldığı Cumhuriyetin etkisi ile bazı ayetlerin meâli verilerken öz Türkçe kelimelerin tercih edilmesi o dönemin siyasi etkilerini üzerinde taşıdığını göstermektedir.
- 12- Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması gerektiğine inanan Tüzüner, meâlinde Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmamaya özen göstermektedir.
- 13- Halk tarafından kabul görmüş, toplumun diline yerleşmiş olan Arapça Farsça kelimeleri ve terkipleri önemli ölçüde meâlden arındırmaya gayret ettiği görülmektedir.
- 14- Ayetlerin meâlini verirken kimi yerde ayetlerin kapalı kaldığı görülmektedir.
- 15- Dil ve üslup bakımından Tüzüner'in bazen Türkçenin imkânlarını yeterince kullanmadığını da görmekteyiz.
- 16- Tüzüner, meâlini her ne kadar yoruma dayalı, terfsirî tercüme metoduyla yazsa da Kur'ân lafzına müdahil olma endişesiyle olsa gerek bazı ayetlerde lafza bağlı kalmaktan kaynaklanan tercüme sorunlarının olduğunu da söyleyebiliriz.
- 17- Müellifin meâlinde Arapça gramer yapısının bozulma endişesi, Cumhuriyet döneminin siyasi etkisi ile Arapça, Farsça kelimelerin yerine öz Türkçe kelimelerin ve halk dilinin sık kullanılması sebebiyle kulağa yabancı gelen ifadelerin olduğu görülmektedir.
- 18- Kendi ilke ve prensipleri çerçevesinde Tüzüner'in yazdığı meâlin bir bütün halinde değerlendirilmesi yapıldığında meâlinin üslup ve yöntem açısından eleştiriler aldığı rahatlıkla görebiliriz.

- 19- Tüzüner'in kelimeleri Türkçeye tercümesini yaptıktan sonra kelimelerin ne anlama geldiğini anlatmak için parantez içinde kelimelerin eş anlamlarını da kullandığını görmekteyiz.
- 20- Ayetlerin manaları verilirken tercih edilen kelimeler sebebiyle ayetin anlamlarının daraldığı, mananın tam olarak tercümeyle yansıtılmadığı görülmektedir.
- 21- Bazı yerde kelime ve öbeklerin edebî özelliklerinin kaybolduğu görülmektedir.
- 22- Öz Türkçe kullanma adına tercih edilen ve ilk okumada akla gelmeyecek kelimeler sayesinde tercümenin kimi yerde akıcılığını kaybettiği görülmektedir.
- 23- Tüzüner'in, meâlinde deyimlere yer verdiği, deyimler konusunda da öz Türkçe kelimeleri ve kavramları tercih ettiği müşahade edilmektedir.
- 24- Müellifimizin Râzi ve Beydavî tefsirinden sık sık istifade ettiği, rivayetler çerçevesince görüşler arası tercihlerde bulunarak farklı tefsiri tercüme yapıldığı görülmektedir.
- 25- Bazı konulara açıklık getirmek için anlam ve yoruma dayalı olarak ayetin bağlamına da dikkat ederek açıklama ve izahlara başvurduğu müşahade edilmektedir.
- 26- Çok nadir de olsa meâlin kimi yerlerinde kelimelerin, ibarelerin çevirilerinin yapılmadığı veya hatalı yapıldığı görülmektedir.
- 27- Meâlin bazı yerlerinde eksik bölümlerin bulunduğu ve bunların basım hatasından kaynaklandığı görülmektedir.
- 28- Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılması gerektiğine inanan Tüzüner'in meâlinde bu duruma dikkat etmesine rağmen Farsça ve Arapça kelimelerle çeviriler yaptığını söyleyebiliriz.
- 29- *Divânü Lügati't-Türk*'ün tercümesini yapması, *Ahterî-i Kebîr* gibi sözlük çalışmaları üzerinde incelemeler yapması ve Türk Dil Kurumu kurultay çalışmalarına, kelime araştırma ve tarama faaliyetlerine katılması sebebiyle Kur'an Meâlini öz Türkçe kelimelerini tercih ederek hazırladığını düşünmekteyiz.

Bizce her kesime hitap etme gücüne sahip olan ve eserinde öz Türkçe kelimeleri sıkça kullanan Tüzüner'in Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli adlı eseri günümüz

diliyle sadeleştirilerek ve öz Türkçe kelimelerin parantez içi kısa izahları yapılarak üzerinde bir çalışma yapılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç olarak, Cumhuriyet Dönemi Meâl Çalışmaları Bağlamında Müellifimiz Abdullah Âtîf Tüzüner'in Kur'an'ı anlama gayret ve çalışmaları çerçevesinde yazdığı Kur'an Meâli'nin, dönemin özelliklerini yansıtmaya ve kendi koyduğu prensipler çerçevesinde bir nevi *tercüme-meal çalışması* olması sebebiyle onun ve eserinin önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Allah kelamının evrensel mesajlarının kitlelere ulaşmasında, Türk kültürüne kazandırılmasında, müellifimizin ve eserinin yerli-milli olması adına kayda değer bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca yaşadığı dönemin özelliklerini ve şartlarını günümüze aktaran çok sayıda makale, şiir ve kıymetli eserleri kısa hayatına sığdırması ve insanımıza emanet etmesi sebebi ile de başarılı olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, Salih, “*Cumhuriyet Dönemi Kur’ân Tercümeleri*,” Akid Yay., Ankara, 1989.
-, “*Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme*” İslami Araştırmalar, c.2, S.8, 1988.
- ALTUNTAŞ, Halil, “*Cami Dersleri Kapsamında Kur’an Meâli Okuyacak Din Görevlilerine Bazı Notlar*”, Diyanet İlmi Dergi, c. 36, S.2, Ankara, 2000.
- ÂLÛSÎ, Şihabuddin Mahmud, “*Ruhu’l-Meâni*”, c. 4, Dâru’ihyai’t- Tûrâs Irakî, Beyrut. ts.
- ARSLAN, Gıyasettin, “*Türkçe Kur’an-ı Kerim Meâllerinde Hedef Dilin Önemi*”, Fırat İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 8, 2003.
- AYDAR, Hidayet, “*Kur’ân-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*”, Kur’an Okulu Yay., İstanbul, 1996.
-, Hidayet, “*Cumhuriyet Dönemi Türkçe Kur’an Tefsirleri Üzerine İstatistiksel Bir Değerlendirme*”, Kilis İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.II, S.2, 2015.
-, Hidayet, “*Kur’an Maddesi*”, DİA, c. XXVI, Ankara: 2002.
- AYDOĞAN, Osman “*Kur’an Tercümesi.*” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, 1976.
- BAYRAKTAR, Süleyman, “*Kuran Tercümeleri Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme*” İslami Araştırmalar, c.III, S.1,Ocak, 1989.
- BEYDÂVÎ, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed (v. 685/1286), “*Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*”, Dâr-u İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyye, Beyrut ts.
- BİLGİN, Mustafa, “*Hak dini Kuran Dili*”, DİA, c.XV, Ankara 1997.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, “*Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*”, Akçağ Yay., c. VIII, Ankara, 1991.

....., “*Büyük Tefsir Tarihi-Tabakâtü’l-Müfessirîn*”, Bilmen Yay., İstanbul, 1974.

BÜNGÜL, Hilmi “*İlim dünyasının bir güneşi daha ufûl etti*”, Yeni Konya, 25 Mayıs 1954.

CANBULAT, Cevdet, “*XVI. Yüzyıla Ait Türkçe Bir Kur’an Tercümesi.*” Türk Dili, 2114 Kasım, 1952.

CERRAHOĞLU, İsmail, “*Tefsir Usûlü*”, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.,Ankara: 2007.

....., İsmail, “*Tefsir Tarihi I-II*”, DİB. Yayınları, Ankara, 1988.

CEZÂİRÎ, Ebubekir Cabir, “*Eyseru’t-Tefasir*”, Mektebe el-Ulûm vel Hikem, Medine,1995.

CİLÂCI, Osman, “*Tercüme Teknikleri Açısından Meâllere Genel Bir Bakış*”, Kur’an Meâlleri Sempozyumu-1, İzmir, 2003.

CUNBUR, Müjgân, “*Kur’an-ı Kerim’in Türk Dilinde Basılmış Terceme ve Tefsirleri*”, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, DİB Yay., Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara:1962.

ÇAKICI, İrfan, “*Şâz Kıraatler ve Tefsire Etkisi*”, Gece Akademi, Konya, 2018.

....., İrfan, “*Kıraat Olgusunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi*”, Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, S.18, 2018.

ÇAKIR, Mehmet, “*Kur’an Meâllerinde Çeviri Sorunları*”, Kur’an Meâlleri Sempozyumu-1, İzmir, 2003.

ÇANTAY, Hasan Basri, “*Kuran-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*”, Neşr. Mürşid Çantay, Ahmed Said Matbaası, 7. Baskı, c. I-III, İstanbul,1972.

ÇELEBİ, Mehmet Vehbi, “*Hulasat’ul Beyan, Fi Tefsir-il Kur’an*”, c. I-XVI, Üçdal Neşr.4. Baskı, İstanbul,1966.

ÇELİK, Ahmet “*Konyalı Abdullah Atıf Efendi*” Merhaba Akademik Sayfalar, 28 Kasım 2012.

ÇİFTOĞLU ÇABUK, Arzu, “*Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Tercümelerinde Besmele*”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 9/12 Fall 2014.

- DAĞ, Mustafa, “*Kur’an Tercümesi incelemesi*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, 1976.
- DEMİRCİ, Muhsin, “*Tefsir Usûlü*”, 2. Baskı, İstanbul: İFAV, 2001.
....., Muhsin, “*Tefsir Tarihi*”, İFAV Yay., İstanbul, 2003.
- DİNÇ, Ömer, “*Unutulmuş Bir Kur’an Mütercimi: Abdullah Âtîf Tüzüner ve Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meali İsimli Eseri Üzerine Bir İnceleme*”, Dergiabant, c.7, S.13, Bahar, 2019.
- EBÛ HAYYÂN, Muhammed bin Yûsuf bin Ali bin Hayyân el-Gırnâtî el-Ceyyânî el-Endülüsi, “*Tefsir-ul Bahr-il-Muhit*”, c.3, Beyrut, 1993.
- EKE, Tuna “*Kur’an Tercümesi*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, 1977.
- EREN, Cüneyt “*Kur’an İlimleri ve Tefsir İstilahları*”, Ekev Yay., Erzurum: 2001.
- EROĞLU, Ali, “*Tercüme Problemleri ve Meâller*”, Kur’an Meâlleri Sempozyumu-1, s.73-78, İzmir, 2003.
....., Ali “*Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*”, Ekev yay., Erzurum 2002.
- ERSÖZ, Muhammed, “*Kur’an Yorumunda Mezhepsel Farklılığın Dil Kurallarına Yansıması -Akıbet Lâmi Örneği-*” Marife, 14/3, 2014.
- EBÛSSUUD, Mehmed el-İ’medi, “*Tefsir-u ebis-Suu’d*”, Riyad, h. 900.
- FİDAN, Ayşenur, “*Cumhuriyet Döneminde Türkçe Telif Edilen Kronolojik Tefsirler: Örnek Bazı Ayetler Üzerinden Amaç, Yapı Ve Yöntemlerinin İncelenmesi*”, Bülent Ecevit Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi, c. III, S. 1, 2016.
- GÖZÜBENLİ, Beşir, “*Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Meâller*”, Kur’an Meâlleri Sempozyumu-1, İzmir, 2003.
- GÜMÜŞ, Sadrettin, “*Cumhuriyet Döneminde (1923-1960 Arası) Meâl Çalışmaları*” FSM İlmî Araştırmalar, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Sayı; 5, 2015.

- GÜNEŞ, Mustafa, “Mustafa Ahterî Efendi ve Ahterî-i Kebîr Adlı Sözlüğü Üzerine”,
Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kütahya Özel Sayısı Kasım
2014.
- HAMÎDULLAH, Muhammed, “İslâm Peygamberi I”, çev. Salih Tuğ, Ankara: İmaj yay.
2003.
- HÖKE, O. Celal, “Kur’an Tercümesi” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya
Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, 1977.
- İŞİCİK, Yusuf, “Kur’an-ı Kerimin Tereme Edilmesi ve Ayetlerinin Sihhatli Anlaşılması
Konusu Üzerine Bazı Mülâhazalar”, İslami Araştırmalar Dergisi, c.XIV, S.1,
2001.
- İBN-İ AŞUR, Muhammed et-Tâhir, “et-Tahrîr ve't-tenvîr”, c.4, Tunus, 1984.
- İBN-İ KESİR, İmâduddîn Ebi'l-Fidâ İsmail İbn Kesir, “Tefsiru-l Kur’an-il Azim”, c.3,
Kahire, 2000.
- İBN-İ MANZÛR, Cemâleddîn Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükrim (v. 711/1311),
“Lisânü'l- Arab”, Dâr-u Sâdır, Beyrut 1990.
- İBN TEYMİYYE, Ahmed b. Abdilhalîm, “Mecmû’u Fetâvâ”, c.VII, Riyad, ts.
- İNAN, Abdülkadir “Eski Kur’an Tercümelerinin Dili Meselesi II”, Türk Dili, I/9, 14-16.
1952.
-, Abdülkadir, “Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Tercemeleri Üzerinde Bir İnceleme”
Ankara, 1961.
- İNANÇ, Yunus, “Nahivcilerin İstisnâî Durumlarla İlgili Yaygın İzah Biçimleri”, Sakarya
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD), c. XX, S.38, Aralık 2018.
- İSFEHÂNÎ, Râğıb, Ebu'l Kâsım Hüseyin b. Muhammed (v. 465/1070[?]), “Müfredât-ı El-
fâzı'l-Kur’ân”,(thk. Safvân Adnân Dâvûdî), Dâru’ş-Şâmiyye, Beyrut 2009.
- KAÇALİN, Mustafa S. “Dîvânü Lugati’t-Türk”, DİA, c. IX, Ankara 1994.
- KARA, Mehmet, “Türkiye’de Kur’an ve Tefsir Araştırmaları (1960-1971)”, Marmara
Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

- KARA, Osman, “*Teori ve Uygulama Açısından Meâllerin Girişleri*”, ILTED, Erzurum 2017.
- KARAMAN, Hayrettin, ÖZEK, Ali, DÖNMEZ, İ. Kâfi, ÇAĞRICI, Mustafa, GÜMÜŞ, Sadrettin, TURGUT, Ali, “*Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*”, T.D.V. Yay. Ankara, 2006.
- KARAALP, Cahit, “*Türkçe Meâllerde Kavram Çevirileri Sorunu “Salât” Kavramı Örneği*”, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, Konya, 2017.
- KARSLI, İbrahim Hilmi, “*Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır’ın Meal Yöntemi*”, Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt IX / 1, Haziran 2005.
-, “*Kur’anı Anlamaya Giriş*”, DİB, Yay. 1. Baskı, Ankara, 2012.
- KÂSİMÎ, Muhammed Cemâlüddîn, “*Tefsiru-l Kasimi*”, Dâru’ihyai’l- Kütüb- Arabî, 1957.
- KELEŞ, Ahmet, “*Ayetlerin Takdim ve Tehirlerinin Kur’an Tercümelerinde Neden Olduğu Problemler*”, Kur’an Meâlleri Sempozyumu-1, s.232-250, İzmir, 2003.
- KESKİOĞLU, Osman, “*Kurani Kerim ve Başka Dillere Çevrilmesi Konusunda Açıklamalar*”, Kurani Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal), DİB. Yay. Ankara, 1973.
- KIRCA, Celal, “*Kur’an’ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri*”, Bilimname c. XXVI, 7-24. 2014.
- KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr (v. 671/1273), *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Muessesetu’l Risâle, Beyrut, 2006.
- KOÇAK, Süleyman, “*Açık ve Anlaşılır Bir Kur’an Çevirisinin Temel İlkeleri*”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XII /1-2008.
- KOÇYİĞİT, Hikmet, “*Günümüz Türkçe Kur’an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi*,” İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Aralık 2017.

- MELEN, Tahsin “*Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Kur’an Tefsiri*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, 1980.
- NAROL, Süleyman - Ersöz, Muhammed, “*İdeolojinin Kur’ân Yorumuna Yansıması - Mevdûdî’nin Yûsuf Sûresi 76. Âyetini Tefsiri Özelinde*”, Mütefekkir 5/10, Aralık 2018.
- NAZİMÂ, Ali, REŞAD, Faik, “*Mükemmel Osmanlı Lügatı*”, Derseadet, 1319.
- NESEFÎ, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Ebu’l Berekât, “*Medariku’t- Tenzîl ve Hakaiku’t-Te’vîl*”, Eda Neşriyat, İstanbul, 1993.
- ÖZBEYHAN, Fikrîye “*Kur’an Tercemesi*” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, 1976.
- ÖZEL, Mustafa “*Elmalılı’nın Meâlinin Bazı Özellikleri*”, Diyanet İlmi Dergi, Kur’an Özel Sayısı, DİB Yay. Ankara: 2015.
- ÖZGEL, İshak, “*Yorum ve Anlam Farklılığı Ayırımında Tarihsel Anlamın Kur’an Çevirilerindeki Yeri*”, Kur’an Meâlleri Sempozyumu-1, s.131-144, İzmir, 2003.
- ÖZTÜRK, Mustafa, “*Türkçedeki Telif Tercüme Meallerin Tanıtılması*”, Kur’an’ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum, Ensar Yayınları, 2010, 2011.
-, Mustafa, “*Cumhuriyet Dönemindeki Telif Tefsirler*”, Başlangıçtan Günümüze kadar Türklerin Kur’an Tefsirine Hizmetleri, İstanbul: 2012.
-, Mustafa, “*Kur’an Meallerindeki Ciddi Hatalar Üzerine*”, İslamiyat 8 S. 4, 2005,
-, Mustafa “*Meâl md.*” DİA. c. EK 2, İstanbul, 2016.
- RAĞİB, Hüseyin b. Muhammed el-İsfahânî, “*el-Müfredat-ı fi Garibi-l Kur’an*”, c.1, Darü’l-Ma’rife, Beyrut 2010.
- RÂZÎ, Fahrudin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, “*et-Tefsiru’l-Kebir (Mefatihü’l Ğayb)*”, Daru ihyai’t- Turasi’l- Arabî, Beyrut, ts.

RÂZÎ, Muhammed Ebubekir, “*Muhtarus-Sıhah*”, nun, n-s-h, Dârul Hadis, Kahire, 2003.

SEYDÎ, Ali, “*Sec’u ve Kâfiye Lügati*”, Cihan Kütüphanesi Matbaası, İstanbul, 1323.

SURAL, Mahmud, “*50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya*”, Yeni Konya, Ekim,1975.

SÜYÛTÎ, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed; “*el-İtkan fi Ulümu-l Kuran*”, thk. Muhammed Ebu-l Fadl İbrahim, Neşr. Heyeti Mısıriyyet-il Ammeti, 1974.

....., Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed; “*ed-Dürü-l Mensur fi Tefsiri bi-l Me’sur*,” c.3. Kahire, 2003.

ŞEN, Ercan, “*Cumhuriyet Dönemi Kur’ân Tercümelere Bağlamında Bir Meâl ve Bir Mütercim: İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) ve Kur’ân Çevirisi*”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 6 Sayı: 28 Güz 2013.

ŞENER, H. İbrahim, “*Cumhuriyet Dönemi Kur’an Meâllerine Günümüz Türkçesi Açısından Bir Yaklaşım*”, Kur’an Meâlleri Sempozyumu II, İzmir: 2003.

ŞENTÜRK, Mustafa, “*Modern Dönemde Kur’an’ın Türkçeye Çevrilmesi Macerası Zeki Mugâmiz’in Türkçe Kur’ân-ı Kerîm Tercemesi*”, Osmanlı Toplumunda Kur’an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-II, Erkam Matbaası, 1. Baskı, İstanbul 2013.

TABERÎ, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Halid Ebu Cafer, “*Camîu’l Beyan an Te’vîl’i Ây’il Kur’ân*,” Daru’l- Fikr, Beyrut, 1994.

TAYMAS, Abdullah Battal, “*Divânü Lügati’t-Türk Tercümesi*”, Türkiyat Mecmuası, c. VII-VIII, İstanbul, 1942.

TOPALOĞLU, Ahmet “*Kur’an-ı Kerim’in İlk Türkçe Tercümelere ve Cevahirü’l-Asdaf*” Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, 1983.

TÜZÜNER, Abdullah Âtîf, “*Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*”, 2. Baskı, Çeltüt Matbaa, İstanbul, 1973.

-, “*Abdullah Âtîf*,” “<http://koyaninalimvehocalari.konyacami.com/abdullah-atif-efendi>.”
- TÜCCAR, Zülfikar, “*Naim Hazım Onat Maddesi*”, DİA, c. XXXIII. Ankara: 2000.
- TÜZÜNER, Feyyaz; “*Tüzüner Abdullah Âtîf* ”, DİA, c.XLII. Ankara: 2012.
- UYAR, M. Abidin, “*Vefatı Münasebetiyle Abdullah Atîf Tüzüner*, Yeni Konya 27 Nisan 1954.
- UZ, Mehmet Ali, “*Konya Âlimleri ve Velileri*”, Konya, 2004.
-, “*Tüzüner Abdullah Atîf* ”, Konya Ansiklopedisi, c. VIII, Şubat 2015.
- ÜNLÜ, Suat, “*Kur’an-ı Kerim’in Türkçeye Çevrilmesi ve İlk Türkçe Kur’an Tercümeleri*”, Dini Araştırmalar, c. IX, 2007.
- YAŞAR, Hüseyin “*Avrupa’nın Kur’an-ı Kerim’le Tanışması*”, Diyanet İlmi Dergi, Kur’an Ö. Sayısı, 2015.
- YAVUZ, Galip, “*Türkçe Meâllerde Hasr Üslubunun Yanlış Anlaşılmasından Kaynaklanan Yanlış Tercüme Sorunları*”, Kur’an Meâlleri Sempozyumu-1, s.251-264, İzmir, 2003.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, “*Hak Dînî Kur’an Dili*”, Türkçe Tefsir, c. I-X, Halil Eser, Eser Neşr. 3 Baskı, İstanbul, 1979.
- YILDIRIM, Duran Ali, “*Kur’ân’da Fesat*”, Çimke Basım Yayın, Konya 2016.
-, Duran Ali, “*Mezhep Mensubiyetinin Kur’an Yorumlarındaki Öznelliğe Olan Yansımaları*”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, c. 10, S. 4, Aralık-2018.
- YILDIRIM, Duran Ali-BAYER, Ali, “*Maruf ve İhsan Temelli Aile Anlayışının Aile İlişkilerine Etkisi*”, Social Sciences Studies Journal, s. 2812, c. 4, S. 20, 2018.
- YILDIRIM, Ramazan-ALTAŞ, Eşref-ŞİMŞEKÇAKAN, Musa-AKGÜL, Mehmet-GÜNAY, İlhami -ÖZKİRAZ, Mehmet Akif, “*Tefsir Ders Kitabı*”, MEB Devlet Kitapları, 2010.
- ZEHEBİ, Muhammed Hüseyin, “*et-Tefsir ve'l-Müfessirun*”, II. Baskı, 1976.

ZEMAŞSERİ, Carullah Ebû'l-Kâsım Mahmud İbn Ömer, “*el Keşşaf*”, Riyad, 1998.

ZERKÂNÎ, M. Abdulazim, “*Menâhil’ul-irfân fî ulûmi’l-Kur’ân*”, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1407/1988.

ZERKEŞÎ, Bedreddin Muhammed bin Abdullah, “*El-Burhân fî ulûm-il-Kur’ân*” Dâru’t-Türas, Kahire, ts.